

In Ecclesiasten

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΗΝ

ΟΜΙΛΙΑ Α΄

Πρόκειται ἡμῖν ὁ Ἐκκλησιαστής εἰς ἐξήγησιν ἴσον ἔχων τῷ μεγέθει τῆς ὠφελείας τὸν πόνον τῆς θεωρίας. τῶν γὰρ παροιμιακῶν νοημάτων ἤδη προοιμισθέντων τὸν νοῦν, ὧν οἱ σκοτεινοὶ λόγοι καὶ αἱ σοφαὶ ῥήσεις καὶ τὰ αἰνίγματα καὶ αἱ ποικίλαι τῶν λόγων στροφαί, καθὼς περιέχει τὸ τοῦ βιβλίου ἐκείνου προοίμιον, ... τότε τοῖς πρὸς τὰ τελειότερα τῶν μαθημάτων ἀυξηθεῖσιν ἐπὶ ταύτην τὴν γραφὴν τὴν ὑψηλὴν 5.278 ὄντως καὶ θεόπνευστον ἡ ἄνοδος γίνεται. εἰ οὖν ἡ παροιμιακὴ μελέτη ἢ πρὸς ταῦτα ἡμᾶς ἐτοιμάζουσα τὰ μαθήματα οὕτως ἐπίπονος τίς ἐστι καὶ δυσθεώρητος, πόσον χρή πόνον αὐτοῖς ἐνορᾶν τοῖς ὑψηλοῖς τούτοις νοήμασι τοῖς νῦν προκειμένοις εἰς θεωρίαν ἡμῖν; ὡσπερ γὰρ οἱ ἐν παιδοτριβῶν τὴν παλαιὰν στρογγυλὴν ἐκπονήσαντες πρὸς μείζονας ἰδρώτας καὶ πόνους ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῖς γυμνικοῖς ἀποδύονται, οὕτω μοι δοκεῖ μελέτη τις εἶναι ἡ παροιμιακῆ διδασκαλία, πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἀγῶνας παιδοτριβοῦσα τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ προμαλάσσουσα. εἰ οὖν ἡ μελέτη μετὰ τοσοῦτων ἰδρώτων κατορθοῦται καὶ πόνων, τί χρὴ περὶ αὐτῶν τῶν ἀγῶνων λογίσασθαι; ἢ που πᾶσαν τὴν ὑπερβολὴν ἐννοήσας οὐκ ἂν παραστήσειε κατ' ἀξίαν τῷ λόγῳ, πόσους ὑποδείκνυσι πόνους τὸ τῆς γραφῆς ταύτης στάδιον τοῖς ἀγωνιζομένοις πρὸς τὴν τῶν νοημάτων ἀσφάλειαν διὰ τῆς ἀθλητικῆς ἐμπειρίας, ὡς μὴ ἐν πτώματι δεῖξαι τὸν λόγον, ἀλλ' ἐν πάσῃ νοήματος συμπλοκῇ ὄρθιον διασῶσαι διὰ τῆς ἀληθείας τὸν νοῦν. πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο τῶν δεσποτικῶν παραγγελμάτων ἐστὶ τὸ δεῖν ἐρευνᾶν τὰς γραφάς, ἀνάγκη πᾶσα, κἂν κατόπιν τῆς ἀληθείας ὁ ἡμέτερος εὐρεθῇ νοῦς τοῦ μεγέθους τῶν νοημάτων οὐκ ἐφικνόμενος, ὅμως τὸ μὴ δοκεῖν παρορᾶν τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου διὰ τῆς κατὰ δύναμιν περὶ τὸν λόγον σπουδῆς κατορθῶσαι. οὐκοῦν ἐρευνήσωμεν τὴν προκειμένην 5.279 γραφὴν ὡς δυνάμεθα. πάντως γὰρ ὁ τοῦ ἐρευνᾶν τὴν ἐντολὴν δεδωκώς καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ τοῦτο δύναμιν δώσει, καθὼς γέγραπται ὅτι Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ. Καὶ πρῶτόν γε ἡμῖν ἡ ἐπιγραφή τοῦ βιβλίου προτεθῆτω εἰς θεωρίαν. κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν Μωϋσῆς καὶ ὁ νόμος ἀναγινώσκειται, οἱ προφηταὶ, ἡ ψαλμωδία, ἡ ἱστορία πᾶσα καὶ εἴ τι τῆς ἀρχαίας τε καὶ τῆς καινῆς διαθήκης ἐστὶ, πάντα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν καταγγέλλεται. πῶς οὖν τοῦτο μόνον κατ' ἐξαιρετικὸν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἐκκλησιαστοῦ καλλωπίζεται; τί οὖν ἐστὶν ὃ περὶ τούτων ἡμεῖς ὑπειλήφαμεν; ὅτι ταῖς μὲν ἄλλαις πάσαις γραφαῖς, ἱστορίαις τε καὶ προφητεῖαις, καὶ πρὸς ἄλλα τινὰ τῶν μὴ πάνυ τῇ ἐκκλησίᾳ χρησίμων ὁ σκοπὸς βλέπει. τί γὰρ μέλει τῇ ἐκκλησίᾳ τὰς τῶν πολέμων συμφορὰς δι' ἀκριβείας μαθεῖν ἢ τίνες ἐθνῶν ἄρχοντες καὶ πόλεων γεγόνασιν οἰκισταὶ καὶ τίνες τίνων ἄποικοι ἢ ποῖαι βασιλεῖαι κατὰ τὸν ἐφεξῆς χρόνον διαφανήσονται καὶ ὅσοι γάμοι καὶ παιδοποιΐαι δι' ἐπιμελείας ἐμνημονεύθησαν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὅσα δι' ἐκάστης ἔστι διδασκῆναι γραφῆς; τί ἂν τοσοῦτον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς εὐσεβείας τῇ ἐκκλησίᾳ συναγωνίσαιτο; ἢ δὲ τοῦ βιβλίου τούτου διδασκαλία πρὸς μόνην βλέπει τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτείαν, 5.280 δι' ὧν ἂν τις τὸν ἐν ἀρετῇ κατορθώσει βίον, ταῦτα ὑψηλοῦ μένη. ὁ γὰρ σκοπὸς τῶν ἐνταῦθα λεγομένων ἐστὶ τὸ ὑπερθεῖναι τὸν νοῦν τῆς αἰσθήσεως καὶ πείσαι καταλιπόντα πᾶν ὅτιπέρ ἐστὶ μέγα τε καὶ λαμπρὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς φαινόμενον πρὸς τὰ ἀνέφικτα τῇ αἰσθητικῇ καταλήψει διὰ τῆς ψυχῆς ὑπερκύψαι κάκεινων τὴν ἐπιθυμίαν λαβεῖν, ὧν οὐκ ἐφικνεῖται ἡ αἰσθησις. τάχα δὲ

καὶ πρὸς τὸν καθηγεμόνα τῆς ἐκκλησίας ἡ ἐπιγραφή βλέπει. ὁ γὰρ ἀληθινὸς ἐκκλησιαστὴς ὁ τὰ ἐσκορπισμένα συνάγων εἰς ἓν πλήρωμα καὶ τοὺς πολλαχῆ κατὰ τὰς ποικίλας ἀπάτας πεπλανημένους εἰς ἓνα σύλλογον ἐκκλησιάζων τίς ἂν ἄλλος εἴη εἰ μὴ ὁ ἀληθινὸς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Ναθαναὴλ, ὅτι Σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ; εἰ οὖν τὰ ῥήματα ταῦτα τοῦ βασιλέως ἐστὶ τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος καὶ θεοῦ υἱὸς ἐστὶ, καθὼς λέγει τὸ εὐαγγέλιον, ἄρα ὁ αὐτὸς καὶ ἐκκλησιαστὴς ὀνομάζεται. τάχα δὲ οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος εἰς ταύτην τὴν διάνοιαν τὴν τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφέρομεν σημασίαν, ἵνα διὰ τούτου μάθωμεν, ὅτι εἰς αὐτὸν τὸν διὰ τοῦ εὐαγγελίου τὴν ἐκκλησίαν πηξάμενον ἢ τῶν ῥημάτων τούτων ἀναφέρεται δύναμις. Ῥήματα γάρ, φησὶν, ἐκκλησιαστοῦ υἱοῦ Δαβίδ. οὕτω δὲ αὐτὸν καὶ 5.281 Ματθαῖος ἐν ἀρχαῖς τοῦ εὐαγγελίου κατονομάζει, υἱὸν Δαβὶδ λέγων τὸν κύριον. Ματαιότης ματαιοτήτων, εἶπεν ὁ ἐκκλησιαστὴς, τὰ πάντα ματαιότης. μάταιον νοεῖται τὸ ἀνυπόστατον, ὃ ἐν μόνῃ τῇ τοῦ ῥήματος προφορᾷ τὸ εἶναι ἔχει· πρᾶγμα δὲ ὑφεστὸς τῇ τοῦ ὀνόματος σημασία οὐ συνεμφαίνεται, ἀλλ' ἔστι τις ψόφος ἀργὸς καὶ διάκενος, ἐν σχήματι λέξεώς τινος διὰ συλλαβῶν προφερόμενος, εἰκῆ προσπίπτων τῇ ἀκοῇ χωρὶς σημασίας, οἷα δὴ παίζοντές τινες ὀνοματοποιούσιν, ὧν τὸ σημασιόμενόν ἐστὶν οὐδέν. ἐν μὲν οὖν τοῦτο εἶδος τῆς ματαιότητος, ἄλλη δὲ ματαιότης λέγεται τῶν κατὰ τινὰ σπουδῆν πρὸς οὐδένα σκοπὸν γινομένων ἢ ἀχρηστία, ὡς τὰ ἐν ψάμμῳ τῶν παίδων οἰκοδομήματα καὶ ἢ κατὰ τῶν ἄστρον τοξεία καὶ ἢ τῶν ἀνέμων θήρα καὶ ἢ πρὸς τὴν ἰδίαν σκιὰν τοῦ δρομέως ἄμιλλα, ὅταν φιλονεικῆ τῆς τοῦ σκιάσματος κορυφῆς ἐπιβῆναι καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον ἐν τοῖς εἰκῆ γινομένοις εὐρίσκομεν, ἄπερ πάντα τῷ τῆς ματαιότητος ὑπάγεται ῥήματι. ἔστι δὲ πολλάκις κάκεινο μάταιον ἐν τῇ συνηθείᾳ λεγόμενον, ὅταν πρὸς τινὰ σκοπὸν τις ὀρῶν καὶ ὡς τι λυσιτελὲς τῷ προκειμένῳ κατὰ σπουδῆν μετιῶν ἕκαστα πράττη, εἰτά τινος ἐναντίου γεγενημένου εἰς ἀνόνητον περιέλθῃ ὁ πόνος, καὶ τότε τὸ ἐπὶ μηδενὶ κατορθώματι τὴν σπουδῆν 5.282 προχωρῆσαι τῷ ῥήματι τοῦ ματαίου διασημαίνεται. λέγει γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων ἢ συνηθεία τὸ Μάτην ἐκοπίασα καὶ Μάτην ἐπήλπισα καὶ Ἐπὶ ματαίῳ τοὺς πολλοὺς ὑπέστην καμάτους. καὶ ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον διεξίωμεν, ἐφ' οἷς τὸ ὄνομα τῆς ματαιότητος κυρίως λέγεται, ἐν ὀλίγῳ τὴν ἔννοιαν τῆς φωνῆς ταύτης περιληψόμεθα. ματαιότης ἐστὶν ἢ ῥῆμα ἀδιανόητον ἢ πρᾶγμα ἀνόνητον ἢ βουλή ἀνυπόστατος ἢ σπουδὴ πέρασ οὐκ ἔχουσα ἢ καθόλου τὸ ἐπὶ παντὶ λυσιτελοῦντι ἀνύπαρκτον. εἰ οὖν ἤδη νενόηται ἡμῖν τοῦ ματαίου ἢ ἔννοια, ἐξεταστέον ἂν εἴη, τί βούλεται ἢ ματαιότης τῶν ματαιοτήτων. τάχα δ' ἂν ἡμῖν γνωριμώτερον τὸ ζητούμενον νόημα γένοιτο, εἰ τὴν γραφικὴν συνηθειαν ἐπὶ τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων συνεξετάσαιμεν. ἢ τῶν ἀναγκαίων τε καὶ συμφερόντων πρᾶξις ἔργον παρὰ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται, ἀλλὰ τὰ ὑπερβαίνοντα τῶν σπουδαζομένων, ὅσα εἰς αὐτὴν ὀρᾷ τὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν, ἔργον ἔργων λέγεται, καθὼς ἢ ἱστορία δηλοῖ, δεικνύντος, οἶμαι, τοῦ λόγου διὰ τινος ἀναλογίας ἡμῖν ἐκ τοῦ ἔργου τῶν ἔργων, τί τὸ ἐν τοῖς σπουδαζομένοις ἐστὶ προτιμότερον. ὃν γὰρ ἐπέχει λόγον πρὸς τὴν καθόλου ἀργίαν ἢ περὶ τὰ ἔργα σπουδῆ, τὸν αὐτὸν ἔχει λόγον πρὸς τὰ λοιπὰ ἔργα ἢ πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ προτιμότερα τῶν σπουδαζομένων ἐνέργεια. οὕτως καὶ ἁγίον τι παρὰ τῆς γραφῆς λέγεται· καὶ πάλιν 5.283 ἁγίων ἁγίων, ὡς ἴσω τῷ μέτρῳ τοῦ τε ἐξαγίστου τὸ ἁγίον ὑπερέχει ἐν ἀγιότητι καὶ τούτου πάλιν τὸ τῶν ἁγίων ἁγίων, τὸ καθ' ὑπέρθειν ἐν ἀγιασμῷ θεωρούμενον. ἄπερ οὖν ἐπὶ τοῦ κρείττονος ἐδιδάχθημεν λόγου τῆς γραφικῆς συνηθείας τῷ τοιοῦτῳ εἶδει τὴν ἐπίτασιν τοῦ ὑποκειμένου νοήματος σημαίνουσας, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ματαιοτήτων ματαιότητος νοοῦντες οὐ σφαλῆσομεθα. λέγει γὰρ οὐκ ἀπλῶς εἶναι μάταια τὰ ἐν τοῖς οὔσι φαινόμενα, ἀλλὰ καθ' ὑπέρθειν τινὰ τῆς κατὰ τὸ μάταιον σημασίας εἶναι τοιαῦτα, ὡς εἴ τις λέγοι τοῦ

νεκροῦ νεκρότερον καὶ τοῦ ἀψύχου ἀψυχότερον. καίτοι ἡ συγκριτικὴ ἐπίτασις χώραν ἐπὶ τῶν τοιούτων οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὅμως λέγεται τούτῳ τῷ ῥήματι πρὸς τὴν τῆς ὑπερβολῆς τοῦ δηλουμένου σαφήνεια. ὥσπερ οὖν ἐστὶ τὰ ἔργα τῶν ἔργων καὶ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων νοούμενα, δι' ὧν ἡ ὑπερθετικὴ πρὸς τὸ κρεῖττον ἔνδειξις ἐρμηνεύεται, οὕτω καὶ ἡ τῶν μαοτήτων ματαιότης τὸ ἀνυπέρθετον δείκνυσι τῆς ἐν τῷ ματαίῳ ὑπερβολῆς. Καὶ μὴ τις ὑπολάβῃ κατηγορίαν εἶναι τῆς κτίσεως τὰ λεγόμενα. ἢ γὰρ ἂν εἰς τὸν πεπονηκότα τὰ πάντα διαβαίνοι τὸ ἔγκλημα, εἰ τοιούτων ἡμῖν δημιουργὸς ἀναφανείη ὁ συστησάμενος ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα, εἴ περ ματαιότης εἴη τὰ πάντα. 5.284 ἀλλ' ἐπειδὴ διπλῆ μὲν ἐστὶν ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴ, ψυχῆς σώματι συνδραμούσης, μεμέρισται δὲ καταλλήλως ἐκατέρω τῶν ἐν ἡμῖν θεωρουμένων τὸ τῆς ζωῆς εἶδος· ἄλλη γὰρ ψυχῆς καὶ ἕτερα σώματός ἐστὶ ζωὴ· ἡ μὲν γὰρ θνητὴ καὶ ἐπίκτητος, ἡ δὲ ἀπαθὴς καὶ ἀκήρατος, καὶ αὕτη μὲν εἰς τὸ παρὸν βλέπει μόνον, τῆς δὲ ὁ σκοπὸς εἰς τὸ διηνεκὲς παρατείνεται· ἐπεὶ οὖν πολλὴ διαφορὰ τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον καὶ τοῦ προσκαίρου πρὸς τὸ αἶδιον, πρὸς τοῦτο φέρει τοῦ ἐκκλησιαστοῦ ἡ φωνὴ τὸ μὴ δεῖν πρὸς τὴν αἰσθητὴν ταύτην βλέπειν ζωὴν, ἣτις συγκρινομένη τῇ ὄντως ζωῇ ἀνύπαρκτός τις καὶ ἀνυπόστατός ἐστιν. Ἄλλ' οὐδὲν ἥττον εἴποι τις ἂν μὴ ἔξω τῆς τοῦ δημιουργοῦ κατηγορίας καὶ τοῦτον εἶναι τὸν λόγον, διότι παρ' αὐτοῦ καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ὥστε εἰ ἡ διὰ σαρκὸς κατηγορεῖται ζωὴ, σαρκὸς δὲ ποιητὴς ὁ θεός, εἰς ἐκεῖνον <ἂν> ἀναγκαίως ἡ τοιαύτη μέμψις τὴν ἀναφορὰν ἔχει. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐρεῖ πάντως ὁ μήπω τῆς σαρκὸς ἔξω γενόμενος μηδὲ ἀκριβῶς πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν διακύψας ζωὴν. ἐπεὶ ὁ γε πεπαιδευμένος τὰ θεῖα μυστήρια οὐκ ἀγνοεῖ πάντως, ὅτι οἰκεία μὲν καὶ κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶν ἡ ζωὴ ἢ πρὸς τὴν θεῖαν φύσιν ὡμοιωμένη, ἢ δὲ αἰσθητικὴ ζωὴ ἢ διὰ τῆς τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργείας διεξαγομένη ἐπὶ τούτῳ τῇ φύσει δέδοται, ἐφ' ᾧτε τὴν 5.285 τῶν φαινομένων γνῶσιν ὀδηγὸν γενέσθαι τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν τῶν ἀοράτων ἐπίγνωσιν, καθὼς φησὶν ἡ Σοφία ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως τὸν πάντων γενεσιουργὸν καθορᾶσθαι. ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ἀβουλία οὐ τὸ διὰ τῶν φαινομένων θαυμαζόμενον εἶδεν ἀλλ' ὁ εἶδεν ἐθαύμασεν. ἐπεὶ οὖν πρόσκαιρός τε καὶ ὠκύμορος ἡ τῶν αἰσθητηρίων ἐνέργεια, τοῦτο μανθάνομεν διὰ τῆς ὑψηλῆς ταύτης φωνῆς, ὅτι ὁ πρὸς ταῦτα βλέπων βλέπει οὐδέν. ὁ δὲ διὰ τούτων πρὸς τὴν τοῦ ὄντος κατανόησιν ὀδηγούμενος καὶ διὰ τῶν παρατρεχόντων τὴν στάσιμον φύσιν κατανοήσας καὶ τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος ἐν περινοίᾳ γενόμενος εἶδε τε τὸ ὄντως ὄν ἀγαθὸν καὶ ὁ εἶδεν ἐκτήσατο· κτήσις γάρ ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἢ εἶδησις. Τίς γὰρ περισσεῖα, φησὶ, τῷ ἀνθρώπῳ, ᾧ μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον; τὴν ἐν τῷ σώματι ζωὴν προσηγόρευσε μόχθον ἐπὶ μηδενὶ κατορθώματι ἀκερδῶς σπουδαζόμενον. Τίς γὰρ, φησὶ, περισσεῖα τῷ ἀνθρώπῳ; τοῦτ' ἔστι, τί περιγίνεται τῇ ψυχῇ διὰ τοῦ βιωτικοῦ μόχθου τοῖς πρὸς τὸ φαινόμενον ζῶσιν; ἐν τίνι δὲ καὶ ἔστιν ἡ ζωὴ ἢ τί μένει τῶν φαινομένων 5.286 καλῶν ἐν ταυτότητι; ἥλιος περιέρχεται τὸν ἴδιον δρόμον λάμπων ἀνὰ μέρος καὶ σκοτιζόμενος, φωτίζων τε τὸν ὑπερκείμενον ἡμῖν ἀέρα, ὅταν ὑπὲρ γῆς ἑαυτὸν δείξῃ, καὶ σκότος διὰ τῶν δυσμῶν ἐφελκόμενος. ἔστηκε δὲ ἡ γῆ καὶ μένει ἐν τῷ παγίῳ ἀκίνητος, καὶ τὸ ἐστὼς οὐ κινεῖται, καὶ οὐχ ἴσταται τὸ κινούμενον, πάντα δὲ διὰ τῶν αὐτῶν ἐν παντὶ τῷ χρονικῷ διαστήματι δείκνυται, κατ' οὐδὲν διὰ τῆς πρὸς τὸ καινότερον μεταβολῆς ἀλλασσόμενα. δοχεῖόν ἐστὶ τῶν πανταχόθεν συρρεόντων ὑδάτων ἡ θάλασσα, καὶ οὔτε ἡ σύρροια λήγει οὔτε ἡ θάλασσα αὔξεται. τίς ὁ σκοπὸς τοῦ δρόμου τοῖς ὑδασιν ἀεὶ πληροῦσι τὸ μὴ πληρούμενον; ἐπὶ τίνι δὲ τὰς ἐπιρροὰς δέχεται τῶν ὑδάτων ἡ θάλασσα, ἀναυξῆς διὰ τῆς προσθήκης εἰς ἀεὶ διαμένουσα; ταῦτα λέγει, ἵνα ἐξ αὐτῶν τῶν στοιχείων, ἐν οἷς ἐστὶν ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, προερμηνεύσῃ τῶν ἐν ἡμῖν σπουδαζομένων τὸ ἀνυπόστατον. εἰ γὰρ ὁ συντεταμένος οὗτος τοῦ ἡλίου δρόμος ὄρον οὐκ ἔχει οὔτε ἢ ἀνὰ μέρος φωτὸς τε καὶ

σκότους διαδοχή στάσιν ἐκδέχεται ἢ τε γῆ καταδεδικασμένη τὴν στάσιν μένει ἐν τῷ παγίῳ ἀκίνητος, ἀνήνυτα δὲ μοχθοῦσιν οἱ ποταμοὶ τῇ ἀπλήστῳ φύσει τῆς θαλάσσης ἐνδαπανώμενοι, μάτην δὲ τὰς ἐπιρροὰς δέχεται τῶν ὑδάτων ἢ θάλασσα, εἰς οὐδὲν πλέον ὑπολαμβάνουσα τοῖς κόλποις τὸ διὰ παντὸς εἰσχεῖο μενον· εἰ ταῦτα ἐν τούτοις ἐστίν, ἐν τίσιν εἰκὸς τὸ ἀνθρώπινον εἶναι, ὃ ἐν τούτοις τὴν ζωὴν ἔχει, καὶ τί ξενιζόμεθα, εἰ Γενεὰ πορεύεται καὶ γενεὰ ἔρχεται, καὶ οὐκ ἐπιλείπει 5.287 τὴν φύσιν οὗτος ὁ δρόμος, τῆς αἰεὶ ἐπεισιούσης γενεᾶς τῶν ἀνθρώπων τό τε προεισελθὸν ἐξωθούσης καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπεισιόντος ἐξωθουμένης; Τί οὖν βοᾷ διὰ τούτων τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ λόγος; ὅτι, ὡς ἄνθρωποι, εἰς τὸ πᾶν ἀποβλέποντες τὴν ἑαυτῶν φύσιν νοήσατε. ἅπερ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν βλέπετε, ἅ ἐν τῷ ἡλίῳ καθορᾶς, ἅ ἐν τῇ θαλάσῃ κατανοεῖς, ταῦτά σοι καὶ τὴν σὴν φύσιν ἐρμηνεύτω. ἔστι γάρ τις καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡλίου καὶ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀνατολή τε καὶ δύσις. μία ὁδὸς τοῖς πᾶσιν, εἷς ὁ κύκλος τῆς τοῦ βίου πορείας. ὅταν διὰ γενέσεως ἀνατείλωμεν, πάλιν εἰς τὸ συγγενὲς χωρίον ἡμῶν καθελκόμεθα. τῆς γὰρ ζωῆς ἡμῶν ἐπιδυσίσης, ὑπόγειον καὶ τὸ ἡμέτερον γίνεται φέγγος, ὅταν ἡ ἀντιληπτικὴ τοῦ φωτὸς αἴσθησις γῆ γένηται· πάντως δὲ ἡ γῆ πρὸς τὸ συγγενὲς ἀναλύεται, καὶ οὗτος κύκλος τίς ἐστὶ διηνεκῶς ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐλισσόμενος. καθάπερ ἐπὶ τοῦ ἡλίου φησὶν ὁ λόγος, ὅτι ἀνατέλλων μὲν κατὰ τὸ ἄνω τῆς γῆς μέρος τοῖς νοτίοις ἐνδιοδεύει, ὑπόγειος δὲ κατὰ τὸ ἀντικείμενον τὸ βόρειον ὑπέρχεται μέρος καὶ τοῦτον τὸν τρόπον εἰς αἰεὶ περιοδεύων κυκλοῖ τὸν ἑαυτοῦ δρόμον καὶ πάλιν ἀνακυκλῶν περιέρχεται· Κυκλοῖ γάρ, φησί, κυκλῶν· οὕτω τοίνυν καὶ τὸ σὸν πορεύεται πνεῦμα (ἀπὸ μέρους ἅπαν ὀνομαζῶν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα), 5.288 τὴν ἐγκύκλιον ταύτην διὰ τῶν ὁμοίων περιτρέχον φορᾶν. Πορεύεται γάρ, φησί, τὸ πνεῦμα καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα. ὁ δὲ ταῦτα κατανοήσας οὐκ ἂν μικρὰ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ βίον ὠφελήσῃ. τί λαμπρότερον τοῦ φωτός; τί τῶν ἀκτίνων φανότερον; ἀλλ' ὅμως εἰ ὑπὸ γῆν ὁ ἥλιος ἔλθοι, κρύπτεται τὸ φέγγος καὶ ἡ ἀκτὶς ἀφανίζεται. Πρὸς ταῦτά τις βλέπων σωφρονέστερον τὸν ἑαυτοῦ παρερχέσθω βίον, καταφρονῶν τῆς ὧδε περιφανείας, μαθὼν ἐκ τῶν ὀρωμένων, ὅτι οὐ διαρκεῖ πρὸς τὸ διηνεκὲς τὸ ἐπίσημον, ἀλλ' ἀγχίστροφοὶ εἰσὶν αἱ τῶν ἐναντίων διαδοχαί· μένει δὲ οὐδὲν εἰς αἰεὶ τοιοῦτον, οἷον ἐν τῷ παρόντι ἐστίν, οὐ νεότης, οὐ κάλλος, οὐχ ἢ ἐκ τῶν δυναστειῶν περιφάνεια. καὶ ταῦτα μὲν τοῖς ἐν εὐκληρίᾳ τινὶ ζῶσιν· ὅσοις δὲ ἐπίπονος ὁ πρὸς ἀρετὴν δοκεῖ βίος, τῷ τῆς γῆς ὑποδείγματι πρὸς τὸ ἐγκαρτερεῖν τοῖς δεινοῖς ἢ ψυχῇ παιδοτριβεῖσθω. Ἡ γῆ εἰς τὸν αἰῶνα ἔστηκεν. τί μοχθηρότερον τῆς ἀκινήτου ταύτης παγιότητος; καὶ ὅμως παρατείνεται μέχρις αἰῶνος ἢ στάσις. σὺ δέ, ὡς ὀλίγος ὁ τῆς ἀθλήσεως χρόνος, μὴ γίνου τῆς γῆς ἀψυχότερος, μὴ γίνου τῶν ἀναισθήτων ἀνοητότερος ὁ λογιζομὸν εἰληχῶς καὶ λόγῳ πρὸς τὴν ζωὴν διοικούμενος, ἀλλὰ Μένε, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστῶθης, ἐν ἐδραΐᾳ καὶ ἀμετακινήτῳ τῇ στάσει. ἐπεὶ καὶ τοῦτο τῶν θείων παραγγελμάτων ἐστὶ, τὸ ἐδραῖοι καὶ ἀμετακίνητοι 5.289 γίνεσθε, ἅσπιστος ἔν σοι μενέτω ἢ σωφροσύνη, παγία ἢ πίστις, ἀμετάθετος ἢ ἀγάπη, ἀκίνητος ἢ ἐν παντὶ καλῶ στάσις, ὡς ἂν καὶ ἡ ἑν σοι γῆ εἰς τὸν αἰῶνα ἐστήκοι. εἰ δέ τις κεχηνῶς πρὸς τὴν πλεονεξίαν καθάπερ τινὰ θάλασσαν τὴν ἀμετρίαν τῆς ἐπιθυμίας ἀπλώσας πρὸς τὰ πανταχόθεν εἰσρέοντα κέρδη ἀπλήστως ἔχοι, οὗτος πρὸς τὴν ὄντως θάλασσαν βλέπων θεραπευέσθω τὴν νόσον. ὡς γὰρ ἐκείνη τὸ ἑαυτῆς οὐ παρέρχεται μέτρον ἐν ταῖς μυριάσι τῶν ὑδάτων ἐπιρροαῖς, ἀλλ' ἐν τῷ ἴσῳ διαμένει πληρώματι, καθάπερ οὐδεμιᾶς αὐτῇ γινομένης ἐξ ὑδάτων προσθήκης, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις <τοῖς> ἰδίῳις μέτροις ἐν τῇ ἀπολαύσει τῶν προσιόντων διειλημμένη συμπλατῦναι τῷ πλήθει τῶν προσόδων τὴν ἀπολαυστικὴν λαιμαργίαν οὐ δύναται, ἀλλὰ τὸ μὲν εἰσρέον οὐ παύεται, ἢ δὲ τῆς ἀπολαύσεως δύναμις ἐν τῷ ἰδίῳ ὄρω φυλάσσεται. εἰ οὖν ἢ

ἀπόλαυσις πλεονάσαι οὐ δύναται παρὰ τὸ μέτρον τῆς φύσεως, εἰς τί τὰς τῶν προσόδων ἐπιρροὰς ἐφελκόμεθα, οὐδέποτε πρὸς εὐποιΐαν ἄλλων ἐκ τῶν ἐπεισιόντων ὑπερχειρόμενοι; ἐπεὶ δὲ κατὰ τὸν ἀποδοθέντα ἡμῖν τῆς ματαιότητος λόγον ἢ τὸ ἀνόητον ῥῆμα ἢ τὸ ἀνόητον πρᾶγμα ματαιότης ἐστίν, καλῶς ἐκεῖθεν τοῦ λόγου ἄρχεται, ὡς ἂν μήτε τι τῶν γινομένων μήτε τι τῶν λεγομένων, εἴ τι πρὸς τὸν ὧδε βλέπει σκοπόν, 5.290 ὡς ὑφεστῶς λογιώμεθα. πᾶσα γὰρ ἀνθρώπων σπουδὴ πρὸς τι τῶν παρὰ τὸν βίον ἀσχολουμένη νηπίων ἄντικρύς ἐστὶ τὰ ἐπὶ ψάμμων ἀθύρματα, οἷς ἢ τῶν γινομένων ἀπόλαυσις τῇ περὶ τὰ γινόμενα σπουδῇ συναπέληξεν· ἅμα τε γὰρ τοῦ πονεῖν ἐπαύσαντο, καὶ ἢ ψάμμος πρὸς ἑαυτὴν συρρυσία οὐδὲν ἴχνος τῶν πεπονημένων τοῖς παισὶν ὑπελείπετο. Τοῦτό ἐστὶν ὁ ἀνθρώπινος βίος, ψάμμος ἢ φιλοτιμία, ψάμμος ἢ δυναστεία, ψάμμος ὁ πλοῦτος, ψάμμος ἕκαστον τῶν κατὰ σπουδὴν διὰ σαρκὸς ἀπολαυομένων· ἐν οἷς νῦν αἱ νηπιώδεις ψυχαὶ τοῖς ἀνυποστάτοις ἐμματαίζουσαι καὶ πολλοὺς περὶ ἕκαστον τούτων ὑπομένουσαι πόνους, εἰ μόνον ἀπολείπειν τὸ τῆς ψάμμου χωρίον, τὴν ἐν σαρκὶ λέγω ζωὴν, τότε τὸ μάταιον τῆς ὧδε διατριβῆς ἐπιγνώσκονται· τῷ γὰρ ὑλικῷ βίῳ καὶ ἢ ἀπόλαυσις συναπέμεινεν, ἐφέλκον δὲ μεθ' ἑαυτῶν οὐδὲν ὅτι μὴ τὴν συνείδησιν μόνην. ὡς μοι δοκεῖ καὶ ὁ μέγας ἐκκλησιαστής ὡσπερ ἤδη ἔξω τούτων γενόμενος καὶ γυμνῇ τῇ ψυχῇ τῆς ἀύλου ζωῆς ἐπιβατεύων ἐκεῖνα εἶπεν, ἂ εἰκὸς ποτε καὶ ἡμᾶς εἶπειν, ὅταν ἔξω τοῦ παραλίου τούτου τόπου γενώμεθα, περὶ ὃν ἢ ψάμμος ἐστὶν ἢ ὑπὸ τῆς τοῦ βίου θαλάσσης ἐκπυομένη, καὶ πάντων χωρισθῶμεν τῶν περικτυπούντων ἡμᾶς καὶ καταβομβούντων κυμάτων, ἐκ τῆς νοηθείσης θαλάσσης μόνον 5.291 τὴν μνήμην τῶν ὧδε σπουδασθέντων ἐπαγόμενοι, λέγων τὸ Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης, καὶ τὸ τίς περισσεῖα τῷ ἀνθρώπῳ, ὧ μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον. ὄντως γάρ, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, πάσης ἐστὶ ψυχῆς οὗτος ὁ λόγος, ὅταν γυμνωθεῖσα τῶν τῆδε πρὸς τὸν ἐλπιζόμενον μετοικισθῇ βίον. εἴτε γάρ τι τῶν ὑψηλοτέρων ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ κατῶρθω σε, κατηγορεῖ τούτου, ἐν ᾧ ἦν, τῇ πρὸς τὸ εὐρεθὲν συγκρίσει τὸ παρελθὸν ἀτιμάζουσα· εἴτε καὶ προσπαθῶς περὶ τὴν ὕλην διατεθεῖσα ἴδοι τὰ ἀπροσδόκητα καὶ τῇ πείρᾳ μάθοι τῶν σπουδασθέντων παρὰ τὸν βίον αὐτῇ τὸ ἀνόητον, τότε θρηνοῦσα τὴν φωνὴν ταύτην προήσεται, οἷα δὴ ποιούμεν ἐκ μεταμελείας οἱ ἄνθρωποι τὰς ἀβουλίας ἑαυτῶν ἐν τοῖς ὀλοφυρμοῖς διηγούμενοι, τὸ Ματαιότης ματαιότητων καὶ τὰ λειπόμενα. Πάντες οἱ λόγοι, φησὶν, ἔγκοποι, καὶ οὐ δυνήσεται ἀνὴρ τοῦ λαλεῖν. καὶ μὴν οὐδὲν ἐκ τοῦ προχείρου νομίζεται τοῦ λαλεῖν εὐκολώτερον. τίς γάρ ἐστὶ κόπος τῷ λαλοῦντι ὃ τί τις βούλεται; ὑγρὰ ἢ γλῶσσα καὶ εὐστροφος καὶ πρὸς ὅτιπερ ἂν ἐθέλη ῥημάτων εἶδος ἀπόνως ἑαυτὴν σχηματίζουσα· ἀκώλυτος ἢ ὀλκή τοῦ ἀερίου πνεύματος, ᾧ συγκεχρημένη τοὺς φθόγγους ἐργάζεται· ἄλυπος ταῖς παρειαῖς ἢ ὑπουργία καὶ τοῖς χεῖλεσιν ἅμα ἢ πρὸς τὴν ἐκφώνησιν τοῦ λεγομένου 5.292 συνεργία. τίνα οὖν ἔνορᾷ κόπον τῷ λόγῳ, τοῦ σωματικοῦ πόνου μὴ ποιούντος τῷ λόγῳ τὸν κόπον; οὐ γὰρ γῆν σκάπτοντες ἢ πέτρας ἀνακυλίοντες ἢ ἐπὶ τῶν ὤμων ἀχθοφοροῦντες ἢ ἄλλο τι τῶν ἐπιπόνων κατεργαζόμενοι τὸν λόγον διεξοδεύομεν, ἀλλὰ τὸ συστᾶν ἐν ἡμῖν νόημα διὰ φωνῆς ἐκκαλυφθὲν λόγος ἐγένετο. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τοιοῦτος λόγος κόπον οὐκ ἔχει, νοητέον ἂν εἴη, τίνας οἱ κοπιῶντες λόγοι, οὓς οὐ δυνήσεται ἀνὴρ τοῦ λαλεῖν. Οἱ πρεσβύτεροι, φησὶ, διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ. πρεσβύτερος δὲ κατὰ τὴν κοινήν συνήθειαν ὁ ἐκβὰς τὴν ἄτακτον ἡλικίαν καὶ ἐν γηραιᾷ καταστάσει γενόμενος λέγεται, ὡς εἴ γε τις ἀστατοῖα τῷ λογισμῷ καὶ ἐν ἀταξίᾳ τὸν βίον ἔχοι, οὕτω πρεσβύτερος ὁ τοιοῦτος, κἂν ἐν πολιᾷ τύχῃ φαινόμενος, ἀλλ' ἔτι ἀνήρ. οὐκοῦν οἱ λόγοι, οἳ γε ἀληθῶς λόγοι, οἳ πρὸς τὸ ψυχωφελές τε καὶ χρήσιμον τῶν ἀνθρώπων γινόμενοι, οὗτοι πλήρεις ἰδρώτων εἰσὶ καὶ πόνων καὶ πολὺν ἐπάγονται κόπον, ἵνα γένωνται λόγοι. τὸν γὰρ κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον

τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν, φησὶν ὁ τῶν τοιούτων λόγων τεχνίτης, ὡς δέον μὴ ῥῆμα νοεῖσθαι τὸν λόγον, ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς ἔργοις ἀρετὴν εἰς διδασκαλίαν βίου τοῖς ὀρώσιν προτιθεμένην ἀντὶ λόγου γίνεσθαι τοῖς διδασκομένοις. πάντες οὖν οἱ τοιοῦτοι λόγοι ἔγκοποι, τῶν τὴν ἀρετὴν ὑψηλοτέρων πρῶτον ἐν ἑαυτοῖς κατορθούντων, ἅπερ διδάσκουσι. τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ δεῖν πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν, ὧν 5.293 πρὸ τῶν ἄλλων ἑαυτοῖς διὰ τῆς ἀρετῆς γεωργοῦμεν. Ἡ τάχα καὶ τὸ ἀσθενὲς τῆς λογικῆς φύσεως διερμηνεύει ὁ λόγος. ἐπειδὴν γὰρ ἔξω γενομένη τῶν αἰσθητηρίων, ἃ δὴ ματαιότης ὠνόμασται, καὶ εἰς τὴν τῶν ἀοράτων θεωρίαν διαδυσχεῖσά πως ἢ διάνοια τῷ λόγῳ παραστήσῃ τὸ νοητὸν ἐγχειρήσῃ, τότε πολὺς γίνεται κόπος τῷ λόγῳ, τῆς ἐρμηνευτικῆς ταύτης φωνῆς μηδεμίαν μηχανὴν ἐξευρισκούσης περὶ τὴν τῶν ἀνεκφωνήτων σαφήνειαν. οὐρανὸν ὀρώμεν, τὰς τῶν φωστῆρων ἀγὰς τῆ ἀισθήσει δεχόμεθα, γῆς ἐπιβεβήκαμεν, τὸν ἀέρα τῷ στόματι ἔλκομεν, τῷ ὕδατι πρὸς τὸ δοκοῦν τῆ φύσει κεχρήμεθα, τὸ πῦρ εἰς κοινωνίαν βίου παραδεχόμεθα· κἄν τι περὶ τούτων ἐννοῆσαι θελήσωμεν τί τῶν φαινομένων ἕκαστον πέφυκε τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ ἢ ὅπως τὴν ὑπόστασιν ἔσχεν, οὐ δυνήσεται ἀνὴρ τοῦ λαλῆσαι, κἄν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ὧν τύχη, πάσης καταληπτικῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν τῶν ἀνεφί κτων ἐξαγόρευσιν ἀτονούσης. εἰ δὴ ὁ περὶ τούτων λόγος κόπος ἐστὶ ὑπερβαίνων τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ λαλεῖν δύναμιν τε καὶ φύσιν, τί ἂν τις εἴποι πάσχειν τοὺς περὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου λόγους ἢ τοῦ πατρὸς τοῦ λόγου; ἢ που πᾶσα ὑψηγορία τε καὶ μεγαλοφωνία ἀφασία τίς ἐστὶ καὶ σιωπή, εἰ πρὸς τὴν ἀληθῆ τοῦ ζητουμένου σημασίαν κρίνοιτο, ὡς τοῦτο μόνον ἐπ' 5.294 αὐτοῦ τὸ ῥῆμα κυρίως εἶπεῖν, ὅτι κἄν πάντας κινήσῃ τις λογισμοὺς καὶ μηδὲν ἐλλίπη τῶν θεοπρεπῶν νοημάτων, εἰ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀξίαν τοῦ προκειμένου κρίνοιτο ἢ φωνή, ὅπερ ἂν εἴπη, λόγος οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ δυνήσεται ἀνθρώπος τοῦ λαλεῖν. οὐ γὰρ τὴν δι' ὀφθαλμῶν ἐγγινομένην τῆ ψυχῆ περὶ τὸ φαινόμενον θεωρίαν ἢ ὄψιν ἔστησεν, ἀλλ' αἰεὶ βλέποντες ὡς μηδέπω ἐωρακότες ἔτι ἐν ἀγνοίᾳ τὸ διὰ τῆς αἰσθήσεως λαμβανόμενον ἔχομεν. διαβῆναι γὰρ τὸ χρῶμα ἢ ὄψιν οὐ δύναται, ἀλλ' ἔχει μέτρον τῆς ἰδίας ἐνεργείας τὸ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὄντων αὐτῆ προφανόμενον. διὸ φησὶν· οὐκ ἐμπλησθήσεται ὀφθαλμὸς τοῦ ὄραν, καὶ οὐ πληρωθήσεται οὐδ' ἀπὸ ἀκροάσεως· ὧν ἢ ἀκουστικὴ δύναμις δεχομένη τὸν περὶ ἑκάστου λόγον πληροῦσθαι φύσιν οὐκ ἔχει. οὐδεὶς γὰρ εὐρεθήσεται λόγος διαλαμβάνων δι' ἀκριβείας ἐν ἑαυτῷ τὸ ζητούμενον. πῶς οὖν πλησθήσεται ἀκοὴ τῆς περὶ τῶν ζητουμένων ἀκροάσεως, τοῦ πληροῦντος οὐκ ὄντος; Εἶτα μετὰ τοὺς λόγους τούτους αὐτὸς ἑαυτὸν ἐρωτᾷ καὶ ἑαυτῷ ἀποκρίνεται. ἐρωτήσας γάρ· τί τὸ γεγονός; αὐτό, φησί, τὸ γενησόμενον· καὶ τί τὸ πεποιημένον; αὐτό, φησί, τὸ ποιηθησόμενον. τί οὖν βούλεται τὸ ἐρώτημα; ὡς ἐξ ἀκολουθίας ἡμῶν πρὸς αὐτόν, ἀφ' ὧν μεμαθήκαμεν, 5.295 ἀντιτιθέντων καὶ λεγόντων· εἰ τὰ πάντα ματαιότης, δηλον ὅτι οὐδὲ γέγονεν ἐν τι τούτων, ἃ οὐχ ὑφέστηκε· τὸ γὰρ μάταιον πάντως ἀνύπαρκτον, τὸ δὲ ἀνύπαρκτον οὐκ ἂν τις ἐν τοῖς γεγονόσι λογίσαιτο. εἰ δὴ ταῦτα οὐκ ἔστιν, εἶπε τί ἐστὶ τὸ γενόμενον, ὃ ἐν τῷ εἶναι μενεῖ; συντόμως οὖν αὐτῷ γέγονε πρὸς τὸ ἐρωτηθὲν ἢ ἀπόκρισις· βούλει γινῶναι, τί ἐστὶ τὸ γενόμενον; νόησον, τί ἐστὶ τὸ ἐσόμενον, καὶ ἐπιγνώσῃ ὃ γέγονε. τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ νόησόν μοι, φησὶν, ὦ ἄνθρωπε, οἷος γενήσῃ διὰ τῆς ἀρετῆς σεαυτὸν ὑψώσας. εἰ κατὰ πάντα διὰ τῶν ἀγαθῶν χαρακτήρων τὴν ψυχὴν μορφωθεῖς, εἰ ἔξω γένοιο τῶν τῆς κακίας καλίδων, εἰ πάντα ῥύπον τῶν ὑλικῶν μολυσμᾶ των τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἀποκλύσειας, τί γενήσῃ διὰ τῶν τοιούτων καλλωπιζόμενος; οἷαν σεαυτῷ περιθήσεις μορφήν; ἐὰν τοῦτο τῷ λογισμῷ κατανοήσῃς, ἐδιδάχθης τὸ ἐν τοῖς πρώτοις γενόμενον, ὃ γε ἀληθῶς ἐστὶ γενησόμενον, τὸ Κατ' εἰκόνα θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν. καὶ ποῦ νῦν ἐκεῖνό ἐστιν, ἐρῶ πρὸς τὸν ταῦτα διδάσκοντα, ὃ ποτε γέγονε καὶ εἰς ὕστερον αὐτίς ἐλπίζεται, νῦν δὲ οὐκ ἔστιν; ἀλλ' ἀποκρίνεται πάντως 5.296 τὸν αὐτὸν λόγον

ἡμῖν ὁ τὰ ὑψηλὰ παιδεύων, ὅτι διὰ τοῦτο τὰ παρόντα ματαιότης ὠνόμασται, διότι ἐκεῖνο ἐν τοῖς παροῦσιν οὐκ ἔστι. Καὶ τί, φησί, τὸ πεπονημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθησόμενον. μηδεὶς τῶν ἀκούοντων πολυλογίαν οἰέσθω καὶ ματαίαν τινὰ ῥημάτων ἐπανάληψιν ἐν τῇ διαφορᾷ τοῦ γεγονότος καὶ τοῦ πεπονημένου. δείκνυσι γὰρ δι' ἐκατέρου τῶν ῥημάτων ὁ λόγος τὴν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν σάρκα διαφορὰν. γέγονεν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα πεποιήται. οὐκ ἐπειδὴ ἄλλο τι καὶ ἄλλο σημαίνει τῶν ῥημάτων ἢ ἔμφασις, τῇ διαφορᾷ ταύτῃ κέχρηται τῶν ῥημάτων ἐφ' ἐκατέρου τῶν σημαιομένων ὁ λόγος, ἀλλ' ἵνα σοὶ δῶ τὰ πρόσφορα περὶ ἐκατέρου λογίζεσθαι. ἐκεῖνο κατ' ἀρχὰς γέγονεν ἡ ψυχὴ, ὃ εἰς ὕστερον καθαρὴ θείσα πάλιν ἀναφανήσεται· ἐκεῖνο πεποιήται ταῖς χερσὶ τοῦ θεοῦ τὸ σῶμα πλασσομένον, ὃ δείξει τοῖς καθήκουσι χρόνοις αὐτὸ ἡ ἀνάστασις· ὅποιον γὰρ ἂν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἴδοις, τοιοῦτον πάντως παρὰ τὴν πρώτην πεποιήται. οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι ἐστὶν ἢ ἀνάστασις, εἰ μὴ πάντως ἢ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις. Διὸ τούτοις ἐπάγει καὶ τὸ ἀκόλουθον λέγων, ὅτι ἔξω τοῦ ἀρχαίου ἐστὶν οὐδέν. Οὐκ ἔστι γὰρ, φησί, πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ὅτι εἴ τι μὴ κατὰ τὸ ἀρχαῖόν ἐστὶν, οὐδὲ ἔστιν ὅλως, ἀλλὰ νομίζεται. 5.297 οὐ γὰρ ἔστι, φησί, πρόσφατόν τι ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὥστε λαλήσαι τινα καὶ δεῖξαί τι τῶν ἐπιγενομένων, ὅτι καινόν ἐστὶ τοῦτο καὶ τῷ ὄντι ὑφέστηκεν. αὕτη τῶν εἰρημένων ἐστὶν ἡ διάνοια, ἡ δὲ λέξις τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· Καὶ οὐκ ἔστι πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὃς λαλήσει καὶ ἐρεῖ, ἴδε τοῦτο καινόν ἐστὶ. καὶ ἐπαγωνίζεται τοῖς εἰρημένοις διὰ τῶν ἐφεξῆς λόγων· εἴ τι ἀληθῶς, φησί, γέγονεν, ἐκεῖνό ἐστὶν, ὃ ἐν τοῖς αἰῶσιν ἐγένετο τοῖς πρὸ ἡμῶν. ταύτην γὰρ ἐνδείκνυται τὴν διάνοιαν αὐτὰ τὰ ῥήματα τῆς γραφῆς οὕτως ἔχοντα· Ἦδη γέγονεν ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς γεγονόσιν ἀπὸ ἔμπροσθεν ἡμῶν. εἰ δὲ ἐπεκράτησε λήθη τῶν γενομένων, θαυμάσης μηδέν· καὶ γὰρ τὰ νῦν ὄντα λήθη συγκαλυφθήσεται. ὅτε γὰρ πρὸς κακίαν ἢ φύσις ἔρρειψε, ἐν λήθῃ τῶν ἀγαθῶν ἐγενόμεθα· ὅταν γένηται πρὸς τὸ ἀγαθὸν αὐθις ἡμῖν ἢ ἀνάλυσις, πάλιν τὸ κακὸν λήθη συγκαλυφθήσεται. ταύτην γὰρ οἶμαι τὴν διάνοιαν ἐν τοῖς εἰρημένοις εἶναι, ἐν οἷς φησιν· Οὐκ ἔστι μνήμη τοῖς πρώτοις, καὶ γε τοῖς ἐσχάτοις γενομένοις οὐκ ἔσται αὐτῶν μνήμη, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ὅτι τῶν ἐπιγενομένων μετὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς εὐκληρίαν, δι' ὧν ἐν κακοῖς γέγονε τὸ ἀνθρώπινον, ἐξαλείψει τὴν μνήμην τὰ πάλιν ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἐπιγιγνώμενα· Οὐκ ἔσται γὰρ αὐτῶν μνήμη μετὰ τῶν γενομένων εἰς τὴν ἐσχάτην, τουτέστιν ἢ ἐσχάτην κατάστασιν 5.298 ἀφανισμὸν παντελεῖ τῆς τῶν κακῶν μνήμης ἐμποιήσει τῇ φύσει, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Β΄

Ἐγώ, φησίν, ὁ ἐκκλησιαστής. ἐμάθομεν δὲ τίς ὁ ἐκκλησιαστής ὁ τὰ πεπλανημένα τε καὶ διεσκορπισμένα συνάγων εἰς ἓν καὶ ποιῶν τὰ πάντα μίαν ἐκκλησίαν καὶ μίαν ποιήμην, ἵνα μηδὲν ἀνήκοον ἢ τῆς καλῆς τοῦ ποιμένου φωνῆς τῆς τὰ πάντα ζωοποιούσης. Τὰ γὰρ ῥήματα, φησίν, ἃ ἐγὼ λαλῶ, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ ἐστίν. οὗτος ὀνομάζει ἑαυτὸν ἐκκλησιαστήν ὡς ἰατρὸν καὶ ζωὴν καὶ ἀνάστασιν καὶ φῶς καὶ ὁδὸν θύραν τε καὶ ἀλήθειαν καὶ πάντα τὰ τῆς φιλανθρωπίας ὀνόματα. ὥσπερ οὖν τοῦ μὲν ἰατροῦ ἢ φωνῆ πρὸς τοὺς ἀσθενοῦντας οἰκειῶς ἔχει, ὃ δὲ τῆς ζωῆς λόγος ἐπὶ τῶν νεκρῶν ἐνεργὸς γίνεται τῶν ὅταν ἀκούσωσι τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου μηκέτι ἐναπομενόντων τῇ ἀρχαίᾳ νεκρότητι· οἱ δὲ ἐν χώμασιν ὄντες τὴν φωνὴν τῆς 5.299 ἀναστάσεως ἐπιζητοῦσι· καὶ ὁ τοῦ φωτὸς λόγος τοῖς ἐσκοτισμένοις ἀρμόδιος ἢ τε ὁδὸς τοῖς πεπλανημένοις, ἀλλὰ καὶ ἡ θύρα τοῖς τοῦ εἰσελθεῖν δεομένοις· οὕτως καὶ ὁ ἐκκλησιαστής τοῖς ἐκκλησιάζουσι διαλέγεται πάντως. οὐκοῦν πρὸς ἡμᾶς λαλεῖ ὁ ἐκκλησιαστής. καὶ δὴ ἀκούσωμεν τῶν λόγων αὐτοῦ ἡμεῖς ἢ ἐκκλησία. ὡς γὰρ ὁ

μὲν χορὸς πρὸς τὸν κορυφαῖον ὄρα, πρὸς δὲ τὸν κυβερνήτην οἱ ναῦται καὶ πρὸς τὸν στρατηγὸν ἢ παρατάξις, οὕτω καὶ πρὸς τὸν καθηγε μόνῃ τῆς ἐκκλησίας οἱ ἐν τῷ πληρώματι ὄντες τῆς ἐκκλησίας. τί οὖν φησιν ὁ ἐκκλησιαστής; Ἐγὼ ἐγενόμην βασιλεὺς ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν Ἱερουσαλήμ. πότε τοῦτο; ἢ πάντως ὅτε Κατεστάθῃ βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα κυρίου; πρὸς ὃν εἶπεν ὁ κύριος ὅτι Υἱός μου εἶ σύ, καὶ ὅτι Σήμερον γεγέννηκά σε· τὸν γὰρ ποιητὴν τοῦ παντός, τὸν τῶν αἰώνων πατέρα, σήμερον εἶπε γεγεννηκέναι, ἵνα διὰ τοῦ παραθεῖναι τὸ χρονὸν κὼν ὄνομα τῷ καιρῷ τῆς γεννήσεως μὴ τὴν προαιώνιον ὑπαρξιν, ἀλλὰ τὴν ἐν χρόνῳ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων διὰ σαρκὸς γέννησιν παραστήσῃ ὁ λόγος. Ταῦτα οὖν ὁ ἀληθινὸς ἐκκλησιαστής διεξέρχεται διδάσκων, οἶμαι, τὸ μέγα τῆς σωτηρίας μυστήριον, ὅτου χάριν ὁ θεὸς ἐν σαρκὶ ἐφανερῶθη. Ἔδωκα γάρ, φησί, τὴν καρδίαν μου τοῦ ἐκζητῆσαι καὶ τοῦ κατασκέψασθαι ἐν τῇ σοφίᾳ περὶ πάντων τῶν γενομένων ὑπὸ τὸν οὐρανόν. αὕτη ἡ αἰτία τοῦ 5.300 ἐπιδημῆσαι διὰ σαρκὸς τοῖς ἀνθρώποις τὸν κύριον, τὸ δοῦναι τὴν καρδίαν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐπισκέψασθαι ἐν τῇ σοφίᾳ ἕαυτοῦ περὶ τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν γενομένων. τὰ γὰρ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν οὐκ ἐδεῖτο τοῦ ἐπισκεπτομένου, ὡς οὐδὲ τοῦ ἰατρούοντος τὸ μὴ τῇ νόσῳ κρατούμενον. ἐπεὶ οὖν περὶ γῆν τὰ κακά· τὸ γὰρ ἐρπυστικὸν θηρίον ὁ ὄφις ὁ ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ συρόμενος βρῶμα ποιεῖται τὴν γῆν οὐδὲν τῶν οὐρανίων σιτούμενος, ἀλλ' ἐν τῷ πατουμένῳ συρόμενος πρὸς τὸ πατοῦν αἰεὶ βλέπει, τηρῶν τὴν πτέρναν τῆς ἀνθρωπίνης πορείας καὶ τὸν ἰὸν ἐνιεύς ἐκείνοις τοῖς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρων ἀπολέσασσι· διὰ τοῦτο ἔδωκε τὴν καρδίαν αὐτοῦ Ἐκζητῆσαι καὶ κατασκέψασθαι περὶ πάντων τῶν γενομένων ὑπὸ τὸν οὐρανόν· ἐν γὰρ τοῖς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἀταπεινῶτον βλέπει τὴν θεῖαν μεγαλοπρέπειαν ὁ προφήτης λέγων, ὅτι Ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. ἐπειδὴ δὲ τὸ ὑπουράνιον μέρος διὰ τῆς κακίας ἐταπεινώθη· οὕτω γὰρ φησιν ὁ ψαλμωδὸς ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἐταπεινώθησαν· τοῦτο ἦλθεν ὁ ἐκκλησιαστής ἐπισκέψασθαι, τί γέγονεν ὑπὸ τὸν οὐρανόν ὃ μὴ πρότερον ἦν, πῶς εἰσῆλθεν ἡ ματαιότης, πῶς ἐπεκράτησε τὸ ἀνύπαρκτον, τίς ἡ δυναστεία τοῦ μὴ ὑπάρχοντος, τὸ γὰρ κακὸν ἀνυπόστατον, ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὴν ὑπόστασιν ἔχει, τὸ δὲ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὃν οὐδὲ ἔστι πᾶν 5.301 τως κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλ' ὅμως τῶν τῇ ματαιότητι ὁμοιωθέντων ἐπικρατεῖ ἡ ματαιότης. Ἦλθεν οὖν ἐκζητῆσαι τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ, τί γέγονεν ὑπὸ τὸν ἥλιον, τίς ἡ σύγχυσις τῶν τῆδε πραγμάτων, πῶς ἐδουλώθη τὸ ὃν τῷ μὴ ὄντι, πῶς δυναστεύει κατὰ τοῦ ὄντος τὸ ἀνυπόστατον. καὶ εἶδεν, Ὅτι περισπασμὸν πονηρὸν ἔδωκεν ὁ θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων τοῦ περισπᾶσθαι ἐν αὐτῷ. τοῦτο δὲ οὐχ, ὡς ἂν τις ἐκ τοῦ προχείρου νοήσειεν, εὐσεβὲς ἐστὶν οἶεσθαι, ὅτι αὐτὸς ἔδωκεν ὁ θεὸς τὸν πονηρὸν τοῖς ἀνθρώποις περισπασμόν· ἢ γὰρ ἂν εἰς ἐκεῖνον ἢ τῶν κακῶν αἰτία ἐπαναφέροιο. ὁ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὸς καὶ ἀγαθῶν πάντως παρεκτικὸς γίνεται, διότι Πᾶν δένδρον καλὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖ, καὶ οὔτε ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴ οὔτε ἐξ ἀμπέλου ἄκανθα φύεται. ὁ οὖν τῇ φύσει ἀγαθὸς οὐκ ἂν τι πονηρὸν ἐκ τῶν θησαυρῶν ἑαυτοῦ προχειρίσαιτο· οὐδὲ γὰρ ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας κακὰ λαλεῖ, ἀλλὰ κατάλληλα τῇ ἑαυτοῦ φθέγγεται φύσει· πόσω οὖν μᾶλλον ἢ τῶν ἀγαθῶν πηγὴ οὐκ ἂν τι τῶν πονηρῶν ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως προχέοι; ἀλλὰ τοῦτο νοεῖν ὑποτίθεται ἢ εὐσεβεστέρα διάνοια, ὅτι τὸ ἀγαθὸν τοῦ θεοῦ δόμα, τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ αὐτεξούσιος κίνησις τῇ διημαρτημένῃ τῶν ἀνθρώπων χρήσει ὄργανον εἰς ἁμαρτίαν ἐγένετο. ἀγαθὸν γὰρ τῇ φύσει τὸ αὐτεξούσιον καὶ ἀδούλωτον, τὸ δὲ ὑπεζευγμένον ἀνάγκαις οὐκ ἂν τις 5.302 ἐν ἀγαθοῖς ἀριθμήσειεν. ἀλλ' ἢ αὐτεξούσιος αὕτη τῆς διανοίας ὀρμὴ ἀπαιδαγωγῆτως πρὸς τὴν αἴρεσιν τῆς κακίας ἀπορρυεῖσα περισπασμὸς τῆς ψυχῆς ἐγένετο ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν τε καὶ τιμίων πρὸς τὰς ἐμπαθεῖς τῆς φύσεως κινήσεις κατασπασθείσης. τοῦτό ἐστιν ὃ σημαίνει τὸ ἔδωκεν,

οὐχ ὅτι αὐτὸς τὸ κακὸν τῆ τῶν ἀνθρώπων ζωῆ ἐνεποίησεν, ἀλλ' ὅτι τοῖς παρὰ τοῦ θεοῦ δοθεῖσιν ἀγαθοῖς ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ ἀβουλίας εἰς κακῶν ὑπηρεσίαν ἐχρήσατο. σύνηθες δέ ἐστι τῆ ἀγία γραφῆ τὰ τοιαῦτα τῶν νοημάτων ταῖς τοιαύταις ἐξαγγέλλειν φωναῖς, ὡς τὸ Παρέδωκεν αὐτούς ὁ θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας καὶ Ἔδωκεν αὐτούς εἰς ἀδόκιμον νοῦν καὶ Ἐσκλήρυνε τὴν καρδίαν Φαραὼ καὶ τὸ Τί ἐπλάνησας ἡμᾶς, κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου, ἐσκλήρυνας ἡμῶν τὰς καρδίας τοῦ μὴ φοβεῖσθαί σε, καὶ Ἐπλάνησεν αὐτούς ἐν ἀβάτῳ καὶ οὐχ ὁδῷ, καὶ Ἠπάτησάς με καὶ ἠπατήθην, καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶν ὁμοιότροπα, ἐφ' ὧν ἡ ἀκριβὴς διάνοια οὐ τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ τι τῶν ἀτόπων ἐγγενέσθαι τῆ ἀνθρωπίνῃ φύσει συνίστησιν, ἀλλὰ κατηγορεῖ τῆς ἐξουσίας, ἢ ἀγαθὸν 5.303 μὲν ἐστὶ καὶ θεοῦ δῶρον δεδομένον τῆ φύσει, γέγονε δὲ διὰ τῆς ἀβουλίας ἡμῖν δύναμις τῆς πρὸς τὸ ἐναντίον ῥοπῆς. εἶδεν οὖν ὁ ἐκκλησιαστής Σύμπαντα τὰ πεποιημένα ἐν τῷ ὑπὸ τὸν ἥλιον βίῳ, ὅτι πάντα ἦν ματαιότης. οὐκ ἦν γὰρ ὁ συνιῶν, οὐκ ἦν ὁ ἐκζητῶν τὸν θεόν, ἐπειδὴ πάντες ἐξέκλιναν καὶ ἅμα ἠχρειώθησαν. διὰ τοῦτο εἰπὼν ὅτι Καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα ματαιότης τὴν αἰτίαν ἐπήγαγεν ὅτι οὐχ ὁ θεὸς τούτων αἴτιος ἀλλ' ἡ προαίρεσις τῆς ἀνθρωπίνης ὁρμῆς, ἦν πνεῦμα ὠνόμασεν. κατηγορεῖ δὲ τούτου τοῦ πνεύματος, οὐχ ὅτι τοιοῦτον ἐξ ἀρχῆς ἦν· ἢ γὰρ ἂν ἔξω κατηγορίας ἦν εἰ τοιοῦτον ἐγένετο· ἀλλ' ὅτι διαστραφέν ἐξηρμόσθη τοῦ κόσμου. Διειστραμμένοι γάρ, φησίν, οὐ δυνήσεται ἐπικοσμηθῆναι, τουτέστιν οὐκ ἂν γένοιτο τῆ παρὰ τοῦ θεοῦ διακοσμηθεῖσθαι κτίσει οἰκεῖον τὸ ἐνδιάστροφον. ὡσπερ γὰρ ὁ τεχνίτης ὁ κατὰ πρόθεσιν τι ἑαυτῷ τεκταινόμενος κανόνι καὶ σπάρτῳ διευθύνει τὰ μέρη τὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ σκεύους διὰ τῆς τεχνικῆς πρὸς ἄλληλα θέσεως συμπεραίνοντα· εἰ δέ τι τούτων μὴ κατὰ 5.304 τὴν σπάρτον διευθυνθεῖται, οὐ παραδέχεται πάντως τὴν διαστροφὴν ἢ εὐθῆς ἀρμονία, ἀλλὰ χρή κάκεῖνο ὑπαχθῆναι τῆ σπάρτῳ καὶ εὐθὺ γενέσθαι, εἰ μέλλοι τῷ εὐθεῖ συναρμόζεσθαι· οὕτω φησὶν ὁ ἐκκλησιαστής, ὅτι ἡ παρὰ τῆς κακίας διαστραφεῖσα φύσις τῆ κεκοσμημένη ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου κτίσει ἐγγενέσθαι οὐ δύναται. Καὶ ὑστέρημα, φησίν, οὐ δυνήσεται ἀριθμηθῆναι. ὑστερεῖσθαι τὸ λείπεσθαι ἢ γραφικὴ συνήθεια νοεῖν διδάσκει, καὶ τοῦτο ἐκ πολλῶν ἔστι πιστώσασθαι. ὁ γὰρ Ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι μεμνημένος Παῦλος οἶδε καὶ ὑστερεῖσθαι καὶ περισσεύειν· καὶ ὁ διὰ τῆς ἀσωτίας τὴν πατρικὴν ἐκδαπανήσας οὐσίαν λιμοῦ κατασχόντος ἤρξατο ὑστερεῖσθαι· καὶ περὶ τῶν ἀγίων ὁ Παῦλος διεξιὼν τὰ τε ἄλλα φησὶ περὶ αὐτῶν, ἐν οἷς ἕκακοπά θουν τῷ σώματι, καὶ τοῦτο προστίθισιν, ὅτι Ὑστερούμενοι καὶ θλιβόμενοι. οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα Ὑστέρημα ὁ λόγος εἰπὼν τὸ λείπον διὰ τῆς φωνῆς ἐνεδείξατο· τὸ δὲ λείπον ἐναρίθμιον τοῖς οὐσι γενέσθαι οὐ δύναται. καὶ γὰρ οἱ μαθηταί, ἕως μὲν πάντες ἦσαν ἐν τῷ ἰδίῳ πληρώματι, δυοκαίδεκα ἦσαν τὸν ἀριθμόν, ἐπεὶ δὲ ἀπώλετο ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἐκολοβώθη ὁ ἀριθμὸς τῷ μὴ συναριθμεῖσθαι τοῖς οὐσι τὸν λείποντα· ἕνδεκα γὰρ μετὰ τὸν Ἰούδαν καὶ ἦσαν καὶ ὠνομάζοντο. τὸ οὖν Ὑστέρημα, φησίν, οὐ δυνήσεται τοῦ ἀριθμηθῆναι. τί τοῦτο σημαίνει διὰ τοῦ λόγου; ὅτι ἦν ποτε καὶ τὸ καθ' 5.305 ἡμᾶς τῷ παντὶ ἐναρίθμιον· συνετελοῦμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἱερὰν τῶν λογικῶν προβάτων ἑκατοντάδα. ἐπεὶ δὲ ἀπεβουκολήθη τῆς οὐρανίου διαγωγῆς τὸ ἐν πρόβατον ἢ ἡμετέρα φύσις διὰ κακίας πρὸς τὸν ἀλμυρὸν τοῦτον καὶ αὐχμῶντα τόπον κατασπασθεῖσα, οὐκέτι ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς ἐπὶ τοῦ ποιμνίου τῶν ἀπλανῶν μνημονεύεται, ἀλλ' ἐνε νήκοντα καὶ ἐννέα κατονομάζονται· τὸ γὰρ μάταιον ἔξω τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑφειστώτων γίνεται, διότι Ὑστέρημα οὐ δυνήσεται τοῦ ἀριθμηθῆναι. ἦλθεν οὖν ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων λαβῶν ἀποκαταστήσαι τοῖς οὐσι τὸ τῆ ματαιότητι τῶν ἀνυπάρκτων ἐναπολλύμενον, ἵνα πάλιν ἄρτιος γένηται ὁ τῆς κτίσεως τοῦ θεοῦ ἀριθμὸς, ἀποσωθέντος τοῦ ἀπολωλὸτος τοῖς μὴ ἀπολλυμένοις. Τίς οὖν ἢ τοῦ πλανηθέντος ἐπάνοδος καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς ἀπὸ τῶν κακῶν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀναλύσεως, ἐν τοῖς ἐφεξῆς διδασκόμεθα. ὁ γὰρ πεπειραμένος

Κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἀμαρτίας ἐκ τῶν ἡμετέρων ἡμῖν διαλέγεται. ὁ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἀναλαβὼν δι' αὐτῶν τῶν ἀσθενημάτων τῆς φύσεως τὴν ἕξω κακίας ὁδὸν ὑποδείκνυσι. νῦν γὰρ μοι νόησον τὴν σοφίαν ἐξ αὐτοῦ τοῦ κατὰ σάρκα Σολομῶντος ἡμῖν διαλέγεσθαι, διαλέγεσθαι δὲ ταῦτα, δι' ὧν ἂν μάλιστα πρὸς ὑπεροψίαν ὀδηγηθῆμεν τῶν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις σπουδαζομένων. οὐ γὰρ καθ' ὁμοιότητα τῶν πολλῶν, οἷς οὐκ ἔστι κατ' 5.306 ἕξουσίαν τὸ καταθύμιον, καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ γίνεται λόγος, ὡς διὰ τούτου τὸ ἀναξιόπιστον ἔχειν, κατηγορῶν ἐκείνων, ὧν οὐ πεπειράται. ἡμεῖς γὰρ οὐ τῇ ἑαυτῶν πείρᾳ πάντα μανθάνομεν, ἀλλὰ διὰ μόνων τῶν λογισμῶν ἐκεῖνα γινώσκουμεν, ὧν τὴν ἀπολαυστικὴν τῶν ἡδέων πείραν ἢ πενία κωλύει. κἂν τινι προσάγηται συμβουλή παρ' ἡμῶν, τὸ παρ' οὐδὲν ἡγεῖσθαι δεῖν τὰ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τιμώμενα, πρόχειρος ἢ παραγραφή τοῦ ἀκούοντος, τὸ διὰ τοῦτο ἡμᾶς ἀτιμάζειν ἐκεῖνα, ὅτι μὴ τῇ πείρᾳ τὴν ἐν αὐτοῖς ἡδονὴν ἐγνωρίσαμεν. ἐπὶ δὲ τοῦ ταῦτα ἡμῖν διαλεγόμενου ἀργεῖ πᾶσα τοιαύτη ἀντίρρησης. Σολομῶν γὰρ ἔστιν ὁ ταῦτα λέγων. ὁ δὲ Σολομῶν οὗτος τρίτος ἦν ἐν τοῖς βασιλεῦσι τοῦ Ἰσραὴλ μετὰ τὸν Σαοὺλ ἐκείνον καὶ τὸν παρὰ τοῦ κυρίου ἐξελεγμένον Δαβίδ. αὐτὸς τὴν ἀρχὴν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκδεξάμενος καὶ ἀυξηθείσης εἰς μέγεθος ἤδη τοῖς Ἰσραηλίταις τῆς δυναστείας ἀναδείκνυται βασιλεύς· ὃς οὐκέτι διὰ πολέμου καὶ μάχης τρίβων τὸ ὑποχείριον, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ἕξουσίαν τῇ εἰρήνῃ ἐμβιοτεύων ἔργον ἐποιεῖτο οὐ τὴν κτῆσιν τῶν μὴ προσόντων, ἀλλὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν περιόντων. ὡς οὖν οὐδενὸς αὐτῷ πρὸς οὐδὲν τῶν καταθυμίων ὄντος κωλύματος· ἢ τε γὰρ περιουσία τῇ ἐπιθυμίᾳ συνεξετείνετο καὶ ἡ σχολὴ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν ἄνετος ἦν· οὐδενὸς τῶν ἀβουλήτων τὴν ἐν τοῖς καταθυμίοις διαγωγὴν ἐπικόπτοντος, τὰ τε ἄλλα σοφὸς ὧν καὶ ἐφευρεῖν τι τῶν καθ' ἡδονὴν ὑπὸ συνέσεως ἰκανὸς εἶπε τὰ καὶ τὰ 5.307 τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν σπουδαζομένων ἐπινοῆσαι καὶ πάντα ποιήσας, ὅσα καθεξῆς τῷ λόγῳ ἀπριθμήσατο, δι' αὐτῆς εἶπε μεμαθηκέναι τῆς πείρας, ὅτι ἐν πέρας ἔστι τῶν ἐν τούτοις σπουδαζομένων ἢ ματαιότης. τάξιν δὲ τοιαύτην ἐπέθηκε τῷ διηγήματι, ὡς πρῶτον μὲν ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς τῇ παιδεύσει δοῦναι σχολὴν καὶ μὴ καταμαλακισθῆναι πρὸς τὰς ἐκ τῶν τοιούτων πόνων σπουδᾶς, χρήσασθαι δὲ τῇ προαιρέσει τοῦ πνεύματος, τουτέστι τῇ ὀρμῇ τῆς φύσεως, εἰς προσθήκην γνώσεως, εἰ καὶ μετὰ πόνων κατωρθοῦτο τὸ σπουδαζόμενον, καὶ οὕτως ἀυξηθεὶς διὰ σοφίας μὴ λόγῳ κατασκέψασθαι τὴν ἐμπαθῆ καὶ ἄλογον περὶ τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις τῶν ἀνθρώπων ἀπάτην, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῆς τῆς πείρας ἐκάστου τῶν σπουδαζομένων ἐπιγνῶναι τὸ μάταιον. Ὁ μὲν οὖν σκοπὸς τῶν μετὰ τὰ προεξητασμένα γεγραμμένων οὗτός ἐστι. καιρὸς δ' ἂν εἴη καὶ αὐτὴν παραθέσθαι καθεξῆς κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῶν γεγραμμένων τὴν ἐπὶ λέξεως θεωρίαν. Ἐλάλησα ἐγὼ ἐν τῇ καρδίᾳ μου τῷ λέγειν, ἰδοὺ ἐμεγαλύνθην ἐγώ. ἐπειδὴ γὰρ εἶδον, φησὶν, περὶ ἑμαυτὸν τὸ ἐκ τῆς δυναστείας μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον τῆς βασιλείας ἀθρόως ἐπιγενόμενον, οὐκ ἔστην ἐπὶ τῶν παρόντων οὐδὲ αὐταρκὲς ᾤήθην εἰς εὐκληρίαν βίου τὸ ἀπόνως μοι προσγενόμενον, ἀλλὰ πρὸ τούτων τὸ τῆς σοφίας κτῆμα περὶ παντὸς ἐποίησάμην, ὃ οὐκ ἔστι δυνατὸν ἄλλως εἰ μὴ μετὰ πόνων 5.308 τε καὶ ἰδρώτων κτήσασθαι. διὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅτι Ἐλάλησα ἐγὼ ἐν τῇ καρδίᾳ μου τῷ λέγειν, ἰδοὺ ἐμεγαλύνθην ἐγώ ἐπήγαγε τὸ Καὶ προσέθηκα σοφίαν. τὸν γὰρ κατὰ τὸ αὐτὸ ματόν μοι προσγεγονότα τῆς δυναστείας ὄγκον ἠύξησα τῇ τῆς σοφίας προσθήκῃ, ταῦτα κατ' ἑμαυτὸν εἰπὼν, ὅτι χρὴ μάλιστα διὰ τούτου τῶν προγεγονότων βασιλείων δειχθῆναι ὑπέρτερον καὶ ἐν σοφίᾳ τὸ πλεον ἔχειν. Προσέθηκα γὰρ σοφίαν ἐν πᾶσι τοῖς γενομένοις ἔμπροσθέν μου ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ὅπως ἂν ταῦτα γένοιτο κατενόησα. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι ἐν τῇ γνώσει τῶν ἐτέροις προπεπονημένων τοῖς φιλοπονοῦσιν ἢ σοφία συνίσταται; διὸ φησὶν· ἢ καρδίᾳ μου εἶδε πολλά, σοφίαν καὶ γνῶσιν, οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ ματόν ἀκμητὶ τῆς τῶν τοιούτων γνώσεως ἐγγενομένης, ἀλλ' ἐπειδὴ, φησὶν, Ἔδωκα τὴν καρδίαν

μου τοῦ γνῶναι σοφίαν καὶ γνῶσιν, ὡς οὐκ ἂν μαθῶν ἐκεῖνα, εἰ μὴ πόνος τε καὶ μελέτη τῆς γνώσεως αὐτῶν καθηγήσατο· ἀλλὰ καὶ Παραβολὰς, φησί, καὶ ἐπιστήμην ἔγνω, τουτέστι τὴν ἐξ ἀναλογίας γινομένην τοῦ ὑπερκειμένου κατάληψιν διὰ τῆς παραθέσεως τῶν γινωσκομένων. καὶ ταῦτα μεμαθηκέναι 5.309 λέγει· Παραβολὰς γάρ, φησί, καὶ ἐπιστήμην ἔγνω, καθάπερ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διδάσκων τοὺς ἀκρωμένους ὁ κύριος τὸν περὶ τῆς βασιλείας λόγον ὑπ' ὅψιν ἄγει, ἢ μαργαρίτην ἢ θησαυρὸν ἢ γάμον ἢ κόκκον ἢ ζύμην ἢ τι τοιοῦτον διηγησάμενος, οὐ ταῦτα λέγων εἶναι τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ διὰ τῆς ὁμοιώσεως τῶν ἐν τούτοις σημαινομένων ἐναύσματα τινα καὶ αἰνίγματα τῶν ὑπὲρ κατάληψιν πραγμάτων παραβολικῶς τοῖς ἀκούουσιν ὑποδείκνυσιν. καὶ εἰς τοῦτό μοι γέγονε, φησὶν, ἢ προαίρεσις τοῦ πνεύματος, τὸ γενέσθαι μοι πλῆθος σοφίας, ὡς ἂν διὰ τοῦ γενέσθαι σοφὸς μὴ διαμάρτοιμι τῆς τῶν ὄντων γνώσεως μηδὲ ἐκτὸς γενοίμην τῆς τοῦ λυσιτελοῦντος εὐρέσεως. ἐκ γὰρ σοφίας ἡ γνῶσις συνίσταται, ἡ δὲ γνῶσις εὐκολωτέραν ἡμῖν ποιεῖ τὴν τοῦ ὑπερέχοντος κρίσιν. τοῦτο δὲ οὐκ ἀκμητὶ τοῖς σπουδάζουσι παραγίνεσθαι πέφυκεν, ἀλλ' ὁ προστιθεὶς ἑαυτῷ γνῶσιν συνεπιτείνει πάντως τῇ μαθήσει τὸν πόνον. διὸ φησὶν, ὅτι Ὁ προστιθεὶς γνῶσιν προσθήσει ἄλγημα. καὶ τοιοῦτος γεγωνὸς τότε τῶν ἠδέων ὡς ματαίων καταψηφίζεται. λέγει γὰρ ὅτι Εἶπα ἐγὼ ἐν τῇ καρδίᾳ μου, δεῦρο δὴ, πειράσω σε ἐν εὐφροσύνῃ, καὶ ἰδὲ ἐν ἀγαθοῖς, καί γε τοῦτο ματαιότης. οὐ γὰρ εὐθύς ἔδωκεν ἑαυτὸν τῇ τοιαύτῃ πείρᾳ οὐδὲ ἄγευστος τοῦ κατεσκληκότος τε καὶ σεμνοτέρου βίου πρὸς τὴν τῶν ἠδέων μετουσίαν κατώλισθεν, ἀλλ' ἐνασκηθεὶς 5.310 ἐκείνοις καὶ κατορθώσας τῷ ἦθει τὸ ἀμειδὲς καὶ ἀνένδοτον, δι' ὧν μάλιστα τὰ τῆς σοφίας μαθήματα τοῖς σπουδάζουσι γίνεται, τότε καθίησι πρὸς τὰ τῇ αἰσθήσει τερπνὰ νομιζόμενα, οὐ πάθει πρὸς ταῦτα καθελκυσθεὶς, ἀλλὰ τοῦ ἐπισκέψασθαι χάριν, εἴ τι συντελεῖ πρὸς τὴν τοῦ ἀληθινῶς ἀγαθοῦ γνῶσιν ἐν τούτοις γενομένη ἢ αἰσθησις. ἐπεὶ τό γε κατ' ἀρχὰς ἐχθρὸν ἑαυτοῦ ποιεῖται τὸν γέλωτα καὶ περιφορὰν ὀνομάζει τὸ πάθος, ὅπερ ἴσον ἐστὶ κατὰ διάνοιαν τῇ παραφορᾷ τε καὶ παρανοίᾳ· ἢ τί γὰρ ἂν ἄλλο τις ὀνομάσειε κυρίως τὸν γέλωτα, ὃς μήτε λόγος ἐστὶ μήτε ἔργον ἐπὶ τινι σκοπῷ κατορθούμενον, διάχυσις δὲ σώματος ἀπρεπῆς καὶ πνεύματος κλόνος καὶ βρασμὸς ὅλου τοῦ σώματος καὶ διαστολὴ παρειῶν καὶ γύμνωσις ὀδόντων τε καὶ οὐλῶν καὶ ὑπερώας ἀυχένος τε λυγισμὸς καὶ φωνῆς παράλογος θρύψις συνεπικοπτομένης τῇ κλάσει τοῦ πνεύματος· τί ἂν ἄλλο εἴη τοῦτο, φησί, καὶ οὐ παράνοια; διὸ φησι τῷ γέλωτι εἶπον περιφορὰν, ὡς ἂν εἰ ἔλεγε τῷ γέλωτι, ὅτι· μαίνη καὶ παρεξέστηκας καὶ οὐκ ἐντὸς τοῦ καθεστῶτος μένεις, ἐκουσίως ἀσχημονῶν καὶ διαστρέφων 5.311 ἐν τῷ πάθει τὸ εἶδος, ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ τὴν διαστροφὴν ἐργαζόμενος. εἶπον δὲ Καὶ τῇ εὐφροσύνῃ, τί τοῦτο ποιεῖς; ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν, ὅτι· πρὸς τὴν ἡδονὴν ἀντιστατικῶς ἔσχον ὑποπτέων αὐτῆς τὸν προσεγγισμὸν, οἶονεὶ κλέπτου τινὸς λαθραίως ἐντὸς παραδουμένου τῶν τῆς ψυχῆς ταμειῶν, οὐκ ἀφήκᾳ ποτε κατακρατῆσαι τῆς διανοίας αὐτῆν. εἰ γὰρ ἔγνω μόνον τὴν ἡδονὴν οἶόν τι θηρίον τὰς αἰσθήσεις μου περιέρπουσαν, εὐθύς <ἂν> ἀπεμαχόμεν τε πρὸς αὐτὴν καὶ ἀντέβαινον, τί ταῦτα ποιεῖς λέγων πρὸς τὴν ἀνδραποδώδη ταύτην καὶ ἄλογον εὐφροσύνῃν· τί ἐκθηλύνεις τὸ ἀνδρῶδες τῆς φύσεως; τί καταμαλάσσεις τῆς διανοίας τὸ σύντονον; τί ἐκνευρίζεις τῆς ψυχῆς τὸν τόνον; τί διαλυμαίνη τοῖς λογισμοῖς; τί μοι τὸ καθαρὸν τῆς τῶν νοημάτων αἰθρίας τῇ παρ' ἑαυτῆς ὁμίχλῃ ζόφον ποιεῖς; Ταῦτα, φησί, καὶ τὰ τοιαῦτα ποιήσας Ἐσκεψάμην εἰ ἡ καρδία μου ἐλκύσει ὡς οἶνον τὴν σάρκα μου, τουτέστιν ὅπως ἂν ἐπικρατεστέρα γένοιτο ἢ τῶν νοητῶν ἐπιμέλεια τῶν τῆς σαρκὸς κινήματων, ὥστε μὴ στασιάζειν πρὸς ἑαυτὴν τὴν φύσιν, ἄλλα μὲν τῆς διανοίας προαιρουμένης, πρὸς ἕτερα δὲ τῆς σαρκὸς ἀφελκούσης, ἀλλ' ὡς καταπειθὲς καὶ ὑποχείριον ποιῆσαι τῷ νοητῷ τῆς ψυχῆς μέρος τὸ τῆς σαρκὸς ἡμῶν 5.312 φρόνημα, ἐλκυσθέντος τε καὶ καταποθέντος τοῦ ἐλαττουμένου ἐν τῷ

πλεονάζοντι, ὃν τρόπον ἐπὶ τῶν διψῶντων γίνεται· οὐ γὰρ ἐναπομένει ὁ οἶνος τῆ κύλικι, εἴ γε τῷ διψῶντι στόματι προσαχθεῖη, ἀλλὰ μεθίσταται πρὸς τὸν πίνοντα καὶ ἀφανῆς γίνεται μετὰ σπουδῆς ἐπὶ τὸ ἐντὸς εἰσελκόμενος. οὗ γενομένου ἀπλανῆς μοι καὶ ἀνεμπόδιστος ἐγένετο ἡ ὁδηγία πρὸς τὴν ἐπιστήμην τῶν ὄντων. Ἡ καρδία γάρ μου, φησίν, ὠδήγησέ με ἐν σοφίᾳ, δι' ἧς κατεκράτησα τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἡδονῶν, καὶ γέγονέ μοι ἡ παιδευσίς αἰτία τοῦ κρατῆσαι ἐπὶ εὐφροσύνῃ. οὕτω γὰρ περιέχει ἡ ἀκολουθία τῆς λέξεως. τότε μοι μάλιστα κατὰ τὴν γνῶσιν σπουδαζόμενον ἦν τὸ ἐπὶ μηδενὶ ματαίῳ τὴν ζωὴν ἀσχολῆσαι, ἀλλ' εὐρεῖν ἐκεῖνο τὸ ἀγαθόν, οὗ τις ἐπιτυχῶν οὐχ ἀμαρτάνει τῆς τοῦ συμφέροντος κρίσεως, ὃ διαρκές τέ ἐστι καὶ οὐ πρόσκαιρον καὶ πάση τῇ ζωῇ παρατείνεται, ἐπ' ἴσης ἀγαθὸν πάση ἡλικίᾳ γινόμενον καὶ πρώτη καὶ μέση καὶ τελευταία καὶ παντὶ τῷ τῶν ἡμερῶν ἀριθμῷ. Ἔως οὗ γὰρ ἴδω, φησί, ποῖον τὸ ἀγαθὸν τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὃ ποιήσουσιν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἀριθμὸν ἡμερῶν ζωῆς αὐτῶν. τὰ γὰρ διὰ σαρκὸς σπουδαζόμενα, κἂν ὅτι μάλιστα πρὸς τὸ παρὸν δελεάζῃ τὴν αἴσθησιν, ἐν ἀκαρεῖ τὸ εὐφραῖνον ἔχει· οὐ γὰρ ἔστιν ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἐν τῷ σώματι γινομένων διαρκῶς ἡσθῆναι, ἀλλ' ἡ τοῦ πίνειν ἡδονὴ συναπολήγει τῷ κόρῳ, καὶ ἐπὶ 5.313 τοῦ ἐσθίειν ὡσαύτως ἡ πλησμονὴ τὴν ὄρεξιν ἔσβεσε, καὶ εἴ τις ἄλλη ἐπιθυμία κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῇ τοῦ ἐπιθυμητοῦ μετουσίᾳ κατεμαράνθη, κἂν πάλιν γένηται, πάλιν μαραίνεται· διαρκεῖ δὲ οὐδὲν εἰς αἰὲ τῶν τῇ αἰσθήσει τερπνῶν οὐδὲ ὡσαύτως ἔχει. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ἄλλο τῇ νηπιότητι ἀγαθὸν καὶ ἕτερον τῇ τῆς ἡλικίας ἀκμῇ, ἄλλο τῷ παρακμάσαντι καὶ ἕτερον τῷ παρ' ἡλικίαν, καὶ τῷ γέροντι πάλιν ἄλλο τῷ εἰς γῆν ἤδη ῥέποντι. ἐγὼ δέ, φησίν, ἐζήτησον ἐκεῖνο τὸ ἀγαθόν, ὃ πάση ἡλικίᾳ καὶ παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς ἐπ' ἴσης ἀγαθόν ἐστιν, οὗ κόρος οὐκ ἐλπίζεται καὶ πλησμονὴ οὐχ εὐρίσκεται, ἀλλὰ συμπαρατείνεται τῇ μετουσίᾳ ἢ ὄρεξι, καὶ συνακμάζει τῇ ἀπολαύσει ὁ πόθος καὶ τῇ τοῦ ἐπιθυμητοῦ ἐπιτυχίᾳ οὐ περιγράφεται, ἀλλ' ὅσω μᾶλλον ἐντρυφᾷ τῷ ἀγαθῷ, τοσοῦτω μᾶλλον ἡ ἐπιθυμία τῇ τρυφῇ συνεκκαίεται, καὶ ἡ τρυφή τῇ ἐπιθυμίᾳ συνεπιτείνεται καὶ κατὰ πᾶν διάστημα τῆς ζωῆς αἰὲ καλὸν τοῖς μετιούσι γίνεται, οὐδὲν τῷ ἀστάτῳ τῶν ἡλικιῶν τε καὶ τῶν χρόνων συν αλλοιούμενον, ὃ καὶ μύοντι καὶ ἀναβλέποντι, εὐήμεροῦντι καὶ λυπούμενῳ, νυκτερεύοντί τε καὶ διημερεύοντι, πεζεύοντι καὶ θαλαττεύοντι, ἐνεργοῦντι καὶ ἀνειμένῳ, ἄρχοντι καὶ δουλεύοντι καὶ πᾶσιν ἀπαξάπλῳς τοῖς κατὰ τὸν βίον ἐπ' ἴσης ἀγαθόν ἐστιν, ὑπὸ τῶν περιστατικῶς τινα συμπιπτόντων 5.314 οὔτε τι χεῖρον οὔτε κρεῖττον γινόμενον, οὔτε ἐλαττούμενον οὔτε αὐξόμενον. τοῦτό ἐστι, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, τὸ ὄντως ὃν ἀγαθόν, ὅπερ ἰδεῖν ὁ Σολομῶν ἐζήτηι, ὃ ποιήσουσιν οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ τὸν ἥλιον κατὰ πάντα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς αὐτῶν. ὅπερ οὐδὲν ἕτερον εἶναί μοι φαίνεται ἢ τὸ τῆς πίστεως ἔργον, ἧς ἡ ἐνέργεια κοινή τε πᾶσιν ἐστιν, ἐκ τοῦ ὁμοτίμου τοῖς ἐθέλουσι προκειμένη καὶ παντοδυνάμως καὶ διαρκῶς τῇ ζωῇ παραμένουσα. τοῦτό ἐστι τὸ ἀγαθὸν ἔργον, ὃ καὶ ἐν ἡμῖν γένοιτο ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

Τί μετὰ τοῦτο ἡμᾶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ διδάσκει φωνή, καιρὸς ἂν εἴη διερευνησασθαι. μεμαθήκαμεν ἐν πρώτοις, ἃ μεμαθήκαμεν, ὅτι ὁ πᾶσαν ἐκκλησιαζῶν τὴν κτίσιν καὶ τὰ ἀπολωλότα ζητῶν καὶ τὰ πεπλανημένα συναθροίζων εἰς ἓν, οὗτος ἐπισκέπτεται τὸν ἐπίγειον βίον. ἐπίγειον γάρ ἐστι τὸ ὑπουράνιον, ὅπερ ὁ λόγος τὸ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ὀνομάζει, ἐν ᾧ 5.315 κατακρατεῖ ἡ ἀπάτη καὶ ἡ ματαιότης καὶ τὸ ἀνύπαρκτον. ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ μεμαθήκαμεν ἐξηγήσει τὸ ἐκ προσώπου τοῦ Σολομῶντος γίνεσθαι τὴν κατηγορίαν τῆς ἀπολαυστικῆς τε καὶ

ἐμπαθοῦς διαθέσεως, ὡς ἂν ἡμῖν ἀξιόπιστος γένοιτο ἢ τῶν τοιούτων ἀθέτησις, τοῦ κατὰ πᾶσαν ἐξουσίαν τὸ πρὸς ἡδονὴν εἰς ἀπόλαυσιν ἔχοντος καὶ πάντα τὰ δοκοῦντα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις σπουδάζεσθαι ἀντ' οὐδενὸς διαπτύοντος. Τί τοίνυν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ τρίτου μανθάνομεν; ὁ πάντων μάλιστα οἶμαι κατάλληλον εἶναι τοῖς ἐκκλησιάζουσι μάθημα, λέγω δὲ τὴν περὶ τῶν μὴ κατὰ λόγον γεγενημένων ἐξομολόγησιν, ἢ τὸ τῆς αἰσχύνης ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ πάθος διὰ τῆς τῶν ἀτόπων ἐξαγορεύσεως. ἔοικε γὰρ μέγα τι καὶ ἰσχυρὸν πρὸς τὴν τῆς ἀμαρτίας ἀποφυγὴν ὄπλον εἶναι ἢ ἐναποκειμένη τοῖς ἀνθρώποις αἰδῶς, εἰς αὐτὸ τοῦτο, οἶμαι, παρὰ τοῦ θεοῦ ἐντεθεῖσα τῇ φύσει, ὡς ἂν ἡμῖν ἀποτροπὴ τῶν χειρόνων ἢ τοιαύτη τῆς ψυχῆς διάθεσις γένοιτο. συγγενῶς δὲ ἔχει πρὸς ἄλληλα καὶ οἰκείως τό τε κατὰ τὴν αἰδῶ καὶ τὸ κατ' αἰσχύνην πάθος, δι' ὧν ἀμφοτέρων ἢ ἀμαρτία κωλύεται, εἴπερ ἐθέλοι τις πρὸς τοῦτο χρῆσασθαι τῇ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς διαθέσει. μᾶλλον γὰρ τοῦ φόβου πολλάκις ἢ αἰδῶς πρὸς τὴν ἀποφυγὴν τῶν ἀτόπων ἐπαιδαγωγῆσεν, ἀλλὰ καὶ ἢ αἰσχύνη ἢ ἐπακολουθοῦσα τοῖς ἐλέγχοις τοῦ πλημμελήματος ἰκανὴ δι' ἑαυτῆς σωφρονισαί 5.316 τὸν ἀμαρτάνοντα πρὸς τὸ μὴ πάλιν ἐν τοῖς ὁμοίοις γενέσθαι. καὶ ἔστιν, ὡς ἂν τις ὄρω τὴν διαφορὰν αὐτῶν ὑπογράψειεν, αἰσχύνη μὲν ἐπιτεταμένη αἰδῶς, αἰδῶς δὲ τὸ ἔμπαλιν ὑφειμένη αἰσχύνη. δείκνυται δὲ καὶ τῷ κατὰ πρόσωπον χρώματι ἢ τῶν παθῶν διαφορὰ τε καὶ κοινωνία. ἢ μὲν γὰρ αἰδῶς ἐρυθήματι μόνω ἐπισημαίνεται, συμπαθόντος πως τῇ ψυχῇ τοῦ σώματος κατὰ τινα φυσικὴν συνδιάθεσιν καὶ τοῦ περικαρδίου θερμοῦ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὄψεως ἀναζέσαντος, ὁ δὲ αἰσχυνηθεὶς ἐπὶ τῇ φανερώσει τοῦ πλημμελήματος πελιδνὸς γίνεται καὶ ὑπέρυθρος, τοῦ φόβου τὴν χολὴν τῷ ἐρυθήματι μίξαντος. τὸ οὖν τοιοῦτον πάθος ἰκανὸν ἂν γένοιτο τοῖς προειλημμένοις τινὶ τῶν ἀτόπων εἰς τὸ μηκέτι ἐν τούτοις γενέσθαι, ὧν ἂν τὸν ἔλεγχον ἐν αἰσχύνη ποιήσωνται. εἰ δὴ ταῦτα οὕτως ἔχει καὶ δεόντως ὁ λόγος τοῦ πάθους κατεστοχάσατο, ὡς ἐπὶ φυλακῇ τῶν πλημμελημάτων τῆς 5.317 τοιαύτης διαθέσεως ἐγγινομένης τῇ φύσει, καλῶς ἔστιν ἴδιον μάθημα τῆς ἐκκλησίας ἡγήσασθαι τὸ διὰ τῆς ἐξαγορεύσεως τῶν πεπλημμελημένων κατόρθωμα· ἔστι γὰρ διὰ τούτου τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τῷ τῆς αἰσχύνης ὄπλῳ κατασφαλίσασθαι. ὡσπερ γὰρ εἴ τις ἐκ λαιμαργίας ἀμέτρου δυσπέπτους τινὰς χυμοὺς ἐν ἑαυτῷ συναγάγοι, εἴτα ἐν φλεγμονῇ γενομένου τοῦ σώματος τομῇ καὶ καυτῇρι θεραπευθεὶς τὴν νόσον καθάπερ τινὰ παιδαγωγὸν πρὸς τὴν εὐταξίαν ἔχοι τοῦ ἐφεξῆς βίου τὴν οὐλήν τοῦ καυτῆρος ἐπὶ τοῦ σώματος βλέπων, οὕτως ὁ στηλιτεύσας ἑαυτὸν διὰ τῆς τῶν κρυφίων ἐξαγορεύσεως τῇ μνήμῃ τοῦ κατ' αἰσχύνην πάθους πρὸς τὸν ἐφεξῆς παιδαγωγηθήσεται βίον. Ταῦτα τοίνυν ἔστιν, ἃ διὰ τῆς νῦν ἀναγνώσεως τῶν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῇ γεγραμμένων ἢ ἐκκλησία παιδεύεται. λέγει γὰρ ἐλευθέρα φωνῇ δημοσιεύων ἐκεῖνο καὶ ἐπὶ πάντων ἀνθρώπων καθάπερ τινὰ στήλην ἔγγραφον ἀνατιθεὶς τὴν τῶν γεγενημένων παρ' αὐτοῦ ἐξαγόρευσιν, ἃ τοιαῦτά ἐστιν, ὡς τὴν ἄγνοιαν αὐτῶν καὶ τὴν σιωπὴν εἶναι τοῦ λόγου ἐνδοξοτέραν. λέγει δέ· εἰ μὲν ἀληθῶς ταῦτα πεποιηκῶς ἢ διὰ τὴν ἡμετέραν ὠφέλειαν πλασσόμενος, ἐφ' ᾧτε δι' ἀκολούθου τὸν λόγον πρὸς τὸν σκοπὸν συμπερᾶναι, οὐκ ἔχω τοῦτο δι' ἀκριβείας εἰπεῖν· λέγει δ' οὖν ὅμως ταῦτα, οἷς οὐκ ἂν ὁ 5.318 πρὸς ἀρετὴν βλέπων ἐκουσίως συνενεχθεῖ. ἀλλ' εἴτε οἰκονομίας χάριν τὰ μὴ γενόμενα ὡς γεγονότα διέξεισι καὶ κατηγορεῖ ὡς ἐν πείρᾳ γενομένου, ἵνα ἡμεῖς πρὸ τῆς πείρας τὴν τῶν κατηγορημένων ἐπιθυμίαν ἐκκλίνωμεν, εἴτε καὶ καθῆκεν ἑαυτὸν ἐκουσίως πρὸς τὴν τῶν τοιούτων ἀπόλαυσιν, ὥστε δι' ἀκριβείας τὰ αἰσθητήρια ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων γυμνάσαι, προκείσθω κατ' ἐξουσίαν τῷ βουλομένῳ, ἐφ' ὅπερ ἂν ἐθέλη τὸν στοχασμὸν ἄγειν. εἰ δέ τις λέγοι τῷ ὄντι γεγενῆσθαι αὐτὸν ἐν τῇ τῶν ἡδέων πείρᾳ, οὕτως ὑπολαμβάνομεν. καθάπερ γὰρ οἱ ἐπὶ τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης δυόμενοι καὶ διερευνῶντες ἐν τῷ πυθμένι τοῦ ὕδατος,

εἴ ποῦ τινα μαργαρίτην εὐροίεν ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον τῶν ἐν βυθῷ τικτομένων, οἷς ἡδονὴν μὲν οὐδεμίαν ἢ ὑπὸ τὸ ὕδωρ τάλαιπω ρία φέρει, ἢ δὲ τοῦ κέρδους ἐλπὶς βυθίους ἐποίησεν, οὕτως εἰ γέγονεν ὁ Σολομὼν ἐν τούτοις πάντως ὥσπερ τις τῶν κατὰ θάλασσαν πορφυρεόντων ἔδωκεν ἑαυτὸν τῇ τρυφῇ ὑποβρῦ χιον, οὐκ ἐφ' ὧτε καταπλησθῆναι τῆς θαλαττίας ἄλμης, ἄλμην δὲ λέγω τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ τοῦ ζητῆσαι τι τῇ διανοίᾳ χρήσιμον ἐν τῷ τοιούτῳ βυθῷ. χρήσιμον δ' ἂν εἴη διὰ τῶν τοιούτων εὐρισκόμενον, κατὰ γε τὸν ἐμὸν στοχα σμόν, ἢ τὸ ἀμβλῦναι τὰς τοῦ σώματος ὁρμὰς διὰ τοῦ 5.319 προθεῖναι κατ' ἐξουσίαν ὁ βούλεται· πρὸς γὰρ τὸ κωλυόμενον φιλονεικοτέρας αἰεὶ τὰς κινήσεις ἢ φύσεις ἔχει· ἦτοι τοῦ ἀξιοπίστου χάριν ἐν τούτοις γίνεται ὁ διδάσκαλος, ὡς μηκέτι τοῖς ἀνθρώποις ἀσπαστὸν νομισθῆναι τὸ καταπεφρονημένον πρᾶγμα ὑπὸ τοῦ διὰ τῆς πείρας διδαχθέντος τὸ μάταιον. καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἰατροὺς φασιν ἐν ἐκείνῳ μάλιστα κατορθοῦν τὴν τέχνην, οὗ ἂν διὰ τῶν ἰδίων σωμάτων τὸ εἶδος τῆς ἀρρωστίας γνωρίσωσι. καὶ ἀσφαλέστεροι τῶν τοιούτων γίνονται σύμβουλοί τε καὶ θεραπευταί, ὧν διὰ τοῦ προθεραπευθῆναι τὴν γνῶσιν ἔσχον, ὅσω τῷ ἰδίῳ πάθει προεδιδάχθησαν. ἴδωμεν τοίνυν τί λέγει πεπονθέναι ὁ τῷ καθ' ἑαυτὸν βίῳ τὸν ἡμέτερον ἰατρεύων βίον. Ἐμεγάλυνα, φησί, ποίημά μου, ὠκοδόμησά μοι οἴκους. εὐθύς ἐκ κατηγορίας ὁ λόγος ἄρχεται. οὐ γὰρ τὸ τοῦ θεοῦ φησι ποίημα, ὅπερ εἰμι ἐγώ, ἀλλὰ τὸ ἐμὸν ἐμεγάλυνα. ἐμὸν δὲ ποίημα οὐδὲν ἐστὶν ἄλλο ἢ ὅπερ τῇ αἰσθήσει τὴν ἡδονὴν φέρει. ἔστι δὲ τοῦτο τὸ ποίημα τῷ μὲν γενικῷ λόγῳ ἔν, τῇ δὲ κατὰ λεπτόν διαιρέσει εἰς πολλὰ ταῖς τῆς τρυφῆς χρείαις καταμερίζεται. τὸν γὰρ ἅπαξ ἐντὸς τοῦ βυθοῦ τῆς ὕλης γενόμενον ἀνάγκη πᾶσα πανταχόσε τὸν ὀφθαλμὸν περιάγειν, ὅθεν ἂν ἢ δυνατὸν ἡδονὴν ἐκφυῆναι. καθάπερ γὰρ ἐκ μιᾶς πηγῆς πολλαχῇ διὰ σωλήνων ὀχετηγεῖται τὸ ὕδωρ καὶ οὐδὲν ἥττον ἐν τὸ ὕδωρ ἐστὶ 5.320 τὸ ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς μεριζόμενον, κἂν ἐν μυρίοις κρουνοῖς τύχη ῥέον, οὕτω μία τῇ φύσει οὔσα ἢ ἡδονὴ ἄλλως καὶ ἄλλως ἐν ταῖς τῶν ἐπιτηδευμάτων διαφοραῖς ὑπονοστοῦσα ῥέει πανταχοῦ ταῖς τοῦ βίου χρείαις ἑαυτὴν συνεισάγουσα. οἷον ὁ βίος ἀναγκαίαν ἐποίησε τῇ φύσει τὴν οἴκησιν· ἀσθενέ στερον γὰρ πέφυκε τὸ ἀνθρώπινον ἢ ὥστε τὰς ἐκ τοῦ θάλπου τε καὶ κρύους ἀνωμαλίας φέρειν· μέχρι τούτου ὁ οἶκος ἔχει πρὸς τὴν ζωὴν τὸ ὠφέλιμον. ἀλλὰ παρελθεῖν τοὺς ὅρους τῆς χρείας ἢ ἡδονὴ τὸν ἀνθρώπον ἐβιάσατο. ὡς γὰρ οὐχὶ σώματι τὸ χρεῖῶδες πορίζων, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπιτη δεύων τέρψεις καὶ ἐντρυφήματα λυπεῖται σχεδόν, ὅτι μὴ τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ἐποίησεν ὑπωρόφιον μηδὲ τὰς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας ἔχει τῷ ὀρόφῳ καὶ αὐτὰς ἐντεκτῆνασθαι. διὸ πλατύνει μὲν ἀπανταχόθεν τὰς τῶν κατασκευασμάτων περιγραφάς, τὴν τῆς συνοικίας περιβολὴν ὡς οἰκουμένην τινὰ ἄλλην ἑαυτῷ κτίζων, ἀνατείνει δὲ εἰς ὅτι μήκιστον ὕψος τοὺς τοίχους, ποικίλλει δὲ ταῖς ἔνδον τῶν οἰκημάτων διασκευαῖς, ἐξ ἀλλήλων καὶ δι' ἀλλήλων ... παρέχων τῇ κατασκευῇ τῶν ἔνδον οἴκων τὴν ποικιλίαν. εἶτα Λάκαινα 5.321 καὶ Θεσσαλή καὶ ἐκ Καρύστου λίθος ἀναπτύσσεται διὰ σιδήρου εἰς πλάκας, τὰ τε Νειλῶα μέταλλα καὶ τὰ τῆς Νουμιδίας ἀναζητεῖται καὶ πού καὶ ἡ Φρυγία πέτρα ταῖς σπουδαῖς ταύταις συμπαρείληπται, ἢ τῇ λευκότητι τοῦ μαρμάρου τὴν πορφυρᾶν βαφὴν πρὸς τὸ συμβᾶν κατασπείρασα τρυφὴ γίνεται τοῖς λιχνοτέροις ὄμμασι πολυειδῆ τινα καὶ πολυσημάτιστον τὴν διάχυσιν τοῦ χρώματος ἐν τῷ λευκῷ ζωγραφήσασα. ὦ πόσαι περὶ τούτων σπουδαῖ, πόσα τὰ μηχανήματα, τῶν μὲν ὕδατι καὶ σιδήρῳ διαπριόντων τὰς ὕλας, ἄλλων δὲ διὰ χειρῶν ἀνθρωπίνων νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ πονούντων τῶν κατεργαζομένων τὴν ἔκπρισιν; καὶ οὐδὲ ταῦτα ἤρκεσε τοῖς πονοῦσι περὶ τὸν μάταιον κόσμον, ἀλλὰ καὶ τὸ καθαρὸν τῆς ὕελου διὰ φαρμάκων εἰς βαφὰς ποικίλας καταμολύνεται, ὡς ἂν καὶ παρὰ ταύτης τι συνεισενεχθείη τῇ τῶν ὀμμάτων χλιδῇ. πῶς δ' ἂν τις εἴποι τὰς τῶν ὀρόφων 5.322 περιεργίας, ἐφ' ὧν τὰ ξύλα ἐκ δένδρων γινόμενα πάλιν ἐπαναστρέφοντα διὰ τῶν σοφισμάτων τῆς τέχνης δένδρα νομίζεται κλάδους καὶ φύλλα καὶ καρπούς ἐν ταῖς

γλυφίσιν ἐκφύοντα. σιωπῶ τὸν χρυσοῦν τὸν εἰς λεπτούς τε καὶ ἀερώδεις ὑμένας διατεινόμενον καὶ πανταχῆ τούτοις ἐπιχρῶνόμενον, ὡς ἂν τὴν λιχνείαν τῶν ὀμμάτων πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφοι, τὴν δὲ τῶν ἐλεφάντων συνεισφορὰν εἰς τὸν περιέργον καλλωπισμὸν τῶν εἰσόδων τὸν τε ἀλειφόμενον ταῖς γλυφίσιν τούτων χρυσοῦν ἢ τὸν διὰ τῶν ἡλίων ἐγκροτούμενον ἄργυρον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. τί ἂν τις λέγοι ἢ τὰ ἐδάφη τῶν οἴκων ταῖς ποικίλαις τῶν λίθων βαφαῖς ὑπολάμποντα, ὡς ἂν καὶ οἱ πόδες αὐτῶν τῆς αὐγῆς τῶν λίθων κατατρυφῶσι, τὴν τε κατὰ τὸ πλῆθος τῶν τοιούτων οἴκων φιλοτιμίαν, ὣν οὐχὶ ἡ χρεῖα τῆς ζωῆς τὴν κατασκευὴν ἀναγκαίαν ποιεῖ, ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία διὰ τῶν ἀνονήτων προϊόντων ἐφευρίσκει τὴν ἀκαιρίαν; χρή γὰρ τῶν οἴκων τοὺς μὲν δρόμους εἶναι, τοὺς δὲ περιπάτους, τοὺς δὲ εἰσοδῖους, τοὺς δὲ προεισοδῖους καὶ ἄλλους 5.323 ἐπιτυλίους· οὐ γὰρ ἀρκεῖν ἡγοῦνται πρὸς κόμπον τὰς πύλας καὶ τὰ προπύλαια καὶ τὴν ἐντὸς τῶν πυλῶν εὐρυχωρίαν, εἰ μὴ τι τοιοῦτον προσεντυγχάνοι τοῖς εἰσιούσιν, οἷον εὐθὺς καταπληξαι τῷ μεγέθει τοῦ ὀρωμένου τὸν εἰσερχόμενον· λουτρά τε πρὸς τούτοις παριόντα τῇ φιλοτιμίᾳ τὴν χρεῖαν ποταμοῖς ὅλοις ἐν τῇ τῶν κρουνοῦν δαφιλίᾳ κατακλυζόμενα, καὶ τούτων προβεβλημένα γυμνάσια, καὶ ταῦτα περιττῶς διὰ ποικίλων μαρμάρων εἰς κόσμον ἐξησκημένα, στοαί τε πανταχόθεν περὶ τὴν οἴκησιν Νουμιδικοῖς ἢ Θεσσαλοῖς ἢ Σοηνίταις στύλοις ὑπεριδόμεναι ὅ τε ἐν τοῖς ἀνδριάσι χαλκὸς εἰς μυρία εἶδη σχηματιζόμενος πρὸς ὅτιπερ ἂν ἡ ἐπιθυμία τῆς περιεργίας χεῖρ τὴν ὕλην, τὰ τε ἐκ τῶν μαρμάρων εἶδωλα καὶ τὰς ἐπὶ τῶν πινάκων γραφάς, δι' ὧν καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐκπορνεύουσιν ἀπογυμνούσης τῆς τέχνης διὰ 5.324 μιμήσεως τὰ ἀθέατα, καὶ ὅσα ἐν τοῖς τοιούτοις ἔστιν ἰδεῖν εἰς ἔκπληξιν τε καὶ ὥραν ἐπιτεχνώμενα. Πῶς ἂν τις τὰ καθ' ἕκαστον διεξέλθοι τῷ λόγῳ, ἐν οἷς ἡ σπουδὴ κατηγορία καὶ ἔλεγχος τῆς περὶ τὰ προτιμότερα ῥαθυμίας ἐστίν; ὅσω γὰρ ἂν <τις> πλεονάσῃ τῷ τε πλήθει καὶ τῇ περὶ τὰς ὕλας φιλοτιμίᾳ τὴν ἐν τοῖς κατασκευαζομένοις σπουδῆν, τοσοῦτω μᾶλλον ἐλέγχει τὸ τῆς ψυχῆς ἀκαλλώπι στον. ὁ γὰρ πρὸς ἑαυτὸν βλέπων καὶ τὴν ἰδίαν ὄντως οἴκησιν καλλωπίζων, ὥστε ποτὲ καὶ τὸν θεὸν ἔνοιον δέξασθαι, ἄλλας ἔχει τὰς ὕλας, ἐξ ὧν τὸ κάλλος τῇ τοιαύτῃ οἰκῆσει συνερανίζεται. οἶδα ἐγὼ χρυσοῦν τοῖς τοιούτοις ἔργοις ἐνστήλβοντα τὸν ἐκ τῶν τῆς γραφῆς νοημάτων μεταλλευόμενον, οἶδα ἄργυρον τὰ θεῖα λόγια τὰ πεπυρωμένα, ὧν ἀπαστρά πτεῖ ἢ λαμπηδῶν διὰ τῆς ἀληθείας ἐκλάμπουσα. λίθων δὲ ποικίλων αὐγάς, ἐξ ὧν οἱ τε τοῖχοι τοῦ τοιοῦτου ναοῦ κατακοσμοῦνται, καὶ τῆς κατασκευῆς τὰ ἐδάφη τὰς ποικίλας τῶν ἀρετῶν διαθέσεις νοήσας οὐκ ἂν ἀμάρτοις τοῦ τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ πρέποντος κόσμου. κατεστωρέσθω τῇ ἐγκρατεῖᾳ τὸ ἔδαφος, δι' ἧς ἡ τῆς γηϊνῆς διανοίας κόνις οὐ διοχλήσει τὸν διαιτώμενον. ἡ τῶν οὐρανίων ἐλπίς ὠραϊζέτω τὸν ὄροφον, πρὸς ἣν ἀναβλέπων τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ οὐκ εἰδῶλοις κάλλους διὰ γλυφίδων μεμορφωμένοις 5.325 ἐνατενίσαις, ἀλλ' αὐτὸ κατόψει τὸ ἀρχέτυπον κάλλος οὐ χρυσοῦ τι καὶ ἀργύρου διηνηθισμένον, ἀλλ' ὅπερ ὑπὲρ χρυσοῦ καὶ λίθου τίμιον ἐστὶ πολὺν. εἰ δὲ χρή καὶ τὸν ἐκ πλακῶν κόσμον ὑπογράψαι τῷ λόγῳ, ἔνθεν ἡ ἀφθαρσία καὶ ἡ ἀπάθεια διαπλακούτω τὸν οἶκον, ἐκεῖθεν ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ ἀόργητον κοσμεῖτω τὴν οἴκησιν, καθ' ἕτερον μέρος ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ τὸ μακρόθυμον διαλαμπέτω καὶ κατ' ἄλλο πάλιν ἡ περὶ τὸ θεῖον εὐσέβεια. πάντα δὲ ταῦτα ὁ καλὸς τεχνίτης ἢ ἀγάπη εὐθέτως πρὸς ἄλληλα συναρμοζέτω. κἂν λουτρῶν ἐπιθυμῆς, ἔχεις, ἐὰν θέλῃς, καὶ λουτρὸν κατοικίδιον καὶ κρουνοὺς ἰδίους, δι' ὧν ἔστι τὰς κηλίδας τῆς ψυχῆς ἀπορρῦψασθαι, ᾧ ἐκέχρητο καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ καθ' ἑκάστην νύκτα ἐντρυφῶν τῷ τοιοῦτῳ λουτρῷ. στύλους δὲ τὴν τῆς ψυχῆς στοὰν ὑπεριδοντας μὴ Φρυγίους τινὰς ἢ πορφυρίτας περιεργάζου, ἀλλὰ τὸ ἐν παντὶ ἀγαθῷ στάσιμόν τε καὶ ἀμετακίνητον τῶν ὑλικῶν ἔστω σοι τούτων καλλωπισμάτων πολυτιμότερον. εἶδωλα δὲ παντοδαπὰ ἢ ἐν γραφαῖς ἢ ἐν πλάσμασιν, ὅσα πρὸς μίμησιν τῆς ἀληθείας

δι' ἀπάτης ἐπιτεχνῶνται οἱ ἄνθρωποι, ἡ τοιαύτη οὐ καταδέχεται 5.326 οἴκησις, ἐν ἧ γέμει τὰ τῆς ἀληθείας ἀγάλματα. δρόμους δὲ καὶ περιπάτους ἐπιθυμῶν τὴν ἐν ταῖς ἐντολαῖς ἔχεις διαγωγήν. οὕτω γὰρ φησιν ἡ σοφία· Ἐν ὁδοῖς δικαιοσύνης περιπατῶ καὶ ἀνὰ μέσον ὁδῶν δικαίωματος ἀναστρέφομαι. ὡς καλόν ἐστιν ἐν τούτοις διακινεῖσθαι καὶ διαγυμνάζεσθαι τὴν ψυχὴν καὶ διελθόντα τῇ κινήσει τὸν τῆς ἐντολῆς τόπον ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἐπαναστρέφειν, τουτέστι πληρώσαντα τὴν σπουδαζομένην αὐτῷ ἐντολήν πάλιν πρὸς τὸν δευτέρον τε καὶ τρίτον καὶ πολλοστὸν τῆς εὐσεβείας δίαυλον μὴ ἀποκαμεῖν. τὰ δὲ εἰσόδια καὶ προεισόδια κάλλη ἢ τοῦ ἠθους κατόρθωσις καὶ ἡ εὐσχημοσύνη τοῦ βίου καλλωπιζέτω. ὁ τοῦτον τὸν τρόπον ἐξασκῶν εἰς κάλλος τὸ ἑαυτοῦ οἰκοδόμημα μικρὰ φροντιεῖ τῆς γηϊνῆς ὕλης, οὐκ ἐνοχλήσει μετάλλοις, οὐκ Ἴνδικὰ περάσει πελάγη, ἵνα τὰ τῶν ἐλεφάντων ὅσα ἔμπορεύσῃται, οὐ τεχνιτῶν περιεργίας μισθῶσεται, ὧν ἡ τέχνη προσαπομένει τῇ ὕλῃ· ἀλλ' οἴκοθεν ἔξει τὸν πλοῦτον τὸν ταῖς τοιαύταις κατασκευαῖς χορηγοῦντα τὰς ὕλας· πλοῦτος δὲ ἐστιν ἡ προαίρεσις. τὴν δὲ τοῦ σώματος τοῦ ἰδίου φύσιν, ἕως ἂν συζῆ τῇ σαρκί, τοσοῦτον θεραπεύσει, ὅσον μὴ στερῆσαι τῶν ἀναγκαίων τινός. τοσοῦτον γὰρ ἑαυτῷ περιθήσει οἰκίδιον, 5.327 ὡς διαθάψαι μόνον, εἰ τούτου γένοιτο χρεία, καὶ κατασκιάσαι πάλιν, ὅταν καταφρύγῃται τῷ φλογμῷ τῶν ἀκτίνων τὰ σώματα, τὴν τε τοῦ ἱματίου σκέπην πρὸς τὸν αὐτὸν βλέπων σκοπὸν κατασκευάσει, ὡς ἂν τὸ γυμνὸν ἐπικαλυφθεῖν τοῦ σώματος, οὐ πορφυρευτάς τινας καὶ κοκκοβάφους ἀναζητῶν οὐδὲ τοὺς ῥαδιουργοῦντας εἰς νῆμα τοῦ χρυσοῦ τὴν φύσιν, οὐδὲ τοὺς ἐκ Σηρῶν βόμβυκας περιεργαζόμενος καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν νῆμα διὰ τῆς ὑφαντικῆς περιεργίας ἐσθῆτα ποιῶν πρὸς χρυσοῦν καὶ πορφύραν συγκεκραμένην, τῇ τε ἐπιτυχούσῃ τροφῇ τὸ ἐνδόν τῆς χρείας παραμυθήσεται, χαίρειν ἕσας ὀψαρτυτικὰς μαγγανείας. ἐν ὀλιγοδείᾳ δὲ διὰ τῶν ἐπιτυχόντων τῇ σαρκὶ λειτουργήσας πᾶσαν ἑαυτοῦ τὴν ζωὴν ἀναθήσει τῇ τῆς ψυχῆς ἐπιμελείᾳ μεγαλύνων τὸ τοῦ θεοῦ ποίημα, οὐχὶ τὸ ἴδιον, ὡς ἂν μὴ καὶ αὐτὸς εἰς ἀνάγκην ἔλθοι ποτὲ τοῦ τὴν ματαίαν δι' ἐξαγορεύσεως δημοσιεύειν σπουδῆν, καθὼς νῦν μεμαθήκαμεν παρὰ τοῦ εἰπόντος, ὅτι Ἐμεγάλυνα ποίημά μου, οὐ τὸ τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἦν αὐτός, ἀλλὰ τὸ ἑαυτοῦ, ὅπερ ἦν τὸ τῆς σαρκὸς ἐνδιαίτημα, οὐ ταῖς χρείαις ὀριζόμενον, ἀλλὰ ταῖς ματαίαις ἐπιθυμίαις συμπλατνόμενον. Προστίθησι δὲ τούτοις ὁ λόγος καὶ ἄλλου πράγματος ἐξαγόρευσιν, ὅπερ τις τῆς τε τῶν νοημάτων παραφορᾶς καὶ τῆς ἐκ τοῦ καθεστῶτος ἐκστάσεως ἀρχέγονον λέγων οὐκ ἂν ἀμάρτοι. τοῦτο δὲ ἐστιν ἢ ἐκ τοῦ οἴνου γινομένη τῆς διανοίας λύμη. εἰπὼν γὰρ ὅτι Ἐμεγάλυνα ποίημά μου καὶ Ὀικοδόμησά μοι οἴκου ἐπάγει τούτοις τὸ καὶ Ἐφύτευσά 5.328 μοι ἀμπελῶνας. ὡς κατὰ κοινῆς δηλονότι τὸ Ἐμεγάλυνα καὶ ἐπὶ τῶν καθεξῆς ὑπαριθμουμένων σημαινόμενον. νοεῖν οὖν δέδωκε διὰ τούτου, ὡς καὶ τῆς φυτείας τῶν ἀμπελῶνων<ων> διὰ τοῦ μεγαλυνθῆναι παριούσης τὴν χρείαν. Ἐφύτευσά μοι ἀμπελῶνας, ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν, ὅτι παρεσκευάσα τῷ πυρὶ τὰς ὕλας, δι' ὧν ἠΰξῃσα τῶν ἡδονῶν τὴν φλόγα, ἢ ὅτι κατέχωσα τὸν νοῦν εἰς βάθος, καθάπερ τινὰ χοῦν ἐπιτύμβιον ἐπιφορήσας τῇ διανοίᾳ τὴν μέθην. Ἐφύτευσά μοι ἀμπελῶνας, οὐκ ἐσωφρονίσθη, φησί, τῷ διηγήματι τῆς τοῦ Νῶε παραφορᾶς, ὅτι κάκεινον ἢ τοιαύτη φυτεία τοῦ κόσμου τῆς εὐσχημοσύνης ἀπογυμνώσασα ἔδειξε τοῖς ὀρώσιν ἐλεεινόν τε ἅμα καὶ ἐπιγέλαστον. τοῖς μὲν γὰρ εὐνουστέροις τῶν παίδων ἐλέους ἄξιον ἐνομίσθη τὸ ἄσχημον, τῷ δὲ ἀταστάτῳ τε καὶ ἀπαιδευτῷ γέλωτος ἀφορμὴ τὸ τῆς μέθης γίνεται θέαμα. πολὺν δὲ περιλαμβάνει παθημάτων κατάλογον ἢ τῆς τῶν ἀμπελῶνων φυτείας ἐξομολόγησις. ὅσα γὰρ καὶ οἷά ἐστι τὰ ἐκ τοῦ οἴνου ἀποτελούμενα πάθη, πάντα τῇ δυνάμει περιέχει ὁ λόγος. τίς γὰρ οὐκ οἶδε τῶν πάντων, ὅτι ὁ οἶνος, ὅταν παρέλθῃ τῇ ἀμετρίᾳ τὴν χρείαν, ἀκολασίας ἐστὶν ὑπέκκαυμα, ἡδονῶν χορηγία, νεότητος λύμη, γήρως ἄσχημο 5.329 σύνη, γυναικῶν ἀτιμία, μανίας φάρμακον,

παρανοίας ἐφόδιον, ψυχῆς δηλητήριον, διανοίας νέκρωσις, ἀρετῆς ἀλλοτριώσεις; ἐκεῖθεν ὁ ἀπροφάσιτος γέλως, ὁ ἄνευ αἰτίας θρήνος, τὸ αὐτόματον δάκρυον, ἡ ἀνυπόστατος μεγαλαυχία, ἡ ἐπὶ τῷ ψεύδει ἀναισχυντία, ἡ τῶν ἀνυπάρκτων ἐπιθυμία, ἡ τῶν ἀμηχάνων ἐλπίς, ἡ ὑπέρογκος ἀπειλή, ὁ ἄλογος φόβος, ἡ τῶν κατ' ἀλήθειαν φοβερῶν ἀναισθησία, ἡ ἀναίτιος ὑποψία, ἡ παράλογος φιλανθρωπία, ἡ τῶν ἀδυνάτων ἐπαγγελία· ἵνα παρῶμεν τὰ ἄλλα, τὸν ἀπρεπῆ νυσταγμόν, τὴν πάρετον καρηβαρίαν, τὴν ἐκ τῆς ἀμέτρου πληθώρας ἀσχημοσύνην, τὴν τῶν ἄρθρων λύσιν, τὸν λυγισμόν τοῦ ἀυχένος οὐκέτι ἑαυτὸν ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνέχοντος, τῆς ἐκ τοῦ οἴνου ὑγρότητος τὸν σύνδεσμον τοῦ ἀυχένος ὑπολυούσης. τί τὸ παράνομον ἄγος τῆς θυγατρομιξίας εἰργάσατο; τί τὴν διάνοιαν τοῦ Λῶτ ἀπὸ τῶν γινομένων ἐξέκλειψεν, ὃς καὶ τὸ ἄγος ἐτόλμησε καὶ ἠγγόνησεν, ὅπερ ἐτόλμησεν; τίς ὡσπερ ἐν αἰνίγματι τὴν ἀλλόκοτον τῶν τέκνων ἐκείνων προσηγορίαν ἐκαινοτόμησεν; πῶς αἱ τοῦ ἑναγοῦς τόκου μητέρες ἀδελφαὶ τῶν ἰδίων τέκνων ἐγένοντο; πῶς οἱ παῖδες τὸν αὐτὸν ἔσχον πατέρα τε ὁμοῦ καὶ προπάτορα; τίς ὁ συγγέας ἐν παρανομίᾳ τὴν φύσιν; οὐκ οἶνος ἐκβὰς τὰ μέτρα τὴν ἀπιστουμένην ταύτην τραγωδίαν εἰσήνεγκεν; οὐ μέθη τὸν τοιοῦτον μῦθον τῇ ἱστορίᾳ συνέπλασεν, 5.330 ὃς ταῖς ὑπερβολαῖς καὶ τοὺς ὄντως μῦθους παρέρχεται; Ἐπὶ τισαν γάρ, φησίν, οἶνον τὸν ἑαυτῶν πατέρα, καὶ οὕτως αὐτῷ τῆς διανοίας ἐξωσθείσης ὑπὸ τοῦ οἴνου καθάπερ μανία τινὶ κατεχόμενος τὸ τραγικὸν τοῦτο διήγημα τῷ βίῳ κατέλιπεν, ἐκκλαπέισης παρὰ τὸν τοῦ ἄγους καιρὸν ὑπὸ τῆς μέθης αὐτῷ τῆς αἰσθήσεως. ὦ κακῶς τῶν Σοδομιτικῶν ἀποθέτων αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι τὸν οἶνον μεθ' ἑαυτῶν ἐκκομίσασαι! ὦ κακὴν φιλοτησίαν ἐκ πονηροῦ κρατῆρος τῷ πατρὶ παρεγγέασαι! ὡς πολὺ γε ἄμεινον ἦν μετὰ πάντων κάκεινον τὸν οἶνον ἐν Σοδόμοις καταφθαρῆναι πρὶν τῆς τοιαύτης τραγωδίας χορηγὸν γενέσθαι! Καὶ τοιούτων ὄντων ὑποδειγμάτων καὶ τοσοῦτων καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῶν ἐκ τοῦ οἴνου κακῶν ἐμφυομένων τῷ βίῳ, καὶ τοῦτο πεποικέναι φησὶν ὁ ἀνεπαισχύντως διὰ τῆς ἐξαγορεύσεως τὸ ἑαυτοῦ στηλιτεύων, τὸ μὴ μόνον τῷ ὄντι κεχρηῆσθαι οἴνῳ, ἀλλ' ὅπως ἂν καὶ πλεονάσειεν ἡ τοῦ τοιοῦτου κτήματος χορηγία προνοηθῆναι. Ἐφύτευσα γάρ μοι, φησίν, ἀμπελῶνας, ὧν οὐκ ἂν δεηθείη ὁ αὐτὸς ἄμπελος εὐθηνούσα γινόμενος, ἄμπελος πνευματική, εὐθαλής τε καὶ ἀμφιλαφής, τοῖς τοῦ βίου κλάδοις καὶ ταῖς ἀγαπητικαῖς ἔλιξι διαπλεκομένη πρὸς τὸ ὁμόφυλον, καὶ κομῶσα μὲν ἀντὶ φύλλων τῇ εὐσχημοσύνῃ τῶν τρόπων, ἡδὺν δὲ καὶ πέπειρον τὸν τῆς ἀρετῆς βότρυν 5.331 ἐκτρέφουσα. ὁ ταῦτα ἐν τῇ ἰδίᾳ καταφυτεύων ψυχῇ καὶ γεωργῶν οἶνον τὸν τὴν καρδίαν εὐφραίνοντα καὶ Ἐργαζόμενος τὴν ἑαυτοῦ γῆν κατὰ τὴν παροιμιώδη φωνήν, ὡς ὁ τῆς τοιαύτης γεωργίας ἀπαιτεῖ νόμος, οἶονπερὶ σκάλλων τοῖς λογισμοῖς τὸν βίον καὶ τὰ νόθα τῶν παραφυομένων ταῖς τῶν ἀρετῶν ρίζαις ἐκτίλλων, ἐπάρδων δὲ τοῖς μαθήμασι τὴν ψυχὴν καὶ τῇ δρεπάνῃ τοῦ κριτικοῦ λόγου περικόπτων τὴν εἰς τὰ περιττὰ καὶ ἀνόνητα τῆς διανοίας φορὰν, μακαριστὸς ἂν εἴη τῆς γεωργίας οὗτος τῷ τῆς σοφίας κρατῆρι τὸν ἑαυτοῦ βότρυν ἐνθλίβων. Ἄλλ' οὐ γινώσκει τὴν τοιαύτην φυτουργίαν ὁ πρὸς τὴν γῆν βλέπων καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀσπαζόμενος. προστίθησι γὰρ τούτοις τὰ τῶν κήπων τε καὶ παραδείσων τοῦ πλοῦτου ἐγκαλλωπίσματα. τίς χρεια παραδείσων πολλῶν τῷ πρὸς τὸν ἕνα παράδεισον βλέποντι; τίς δέ μοι ἢ ἐκ κήπου ὄνησις τοῦ τὰ λάχανα φύοντος, τὴν τῶν ἀσθενούντων τροφήν; εἰ ἐν τῷ ἐνὶ παραδείσῳ ἤμην, οὐκ ἂν εἰς πολλῶν παραδείσων ἐπιθυμίαν διεχεόμην. εἰ ἐν ὑγείᾳ τὴν ψυχὴν διήγον, ὡς δύνασθαι τῆς στερροτέρας μετέχειν τροφῆς, οὐκ ἂν ἐν τοῖς λαχάνοις ἀπησχολούμην, κηπεύων ἑμαυτῷ τὴν κατάλληλον τῇ ἀσθενείᾳ τροφήν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄπαξ συνεισῆλθε μὲν ἡ τρυφή τῇ χρεια, παρῆλθε δὲ τοὺς ὅρους αὐτῆς ἢ ἐπιθυμία, 5.332 μετὰ τὴν ἐν τοῖς οἴκοις πολυτέλειαν καὶ τὴν ὑπωρόφιον τῶν ματαίων δαπάνην τότε καὶ τὴν ὑπαιθρον ἐπιτηδεύει τρυφήν καὶ τῇ τοῦ ἀέρος φύσει πρὸς τὴν τῶν ἡδονῶν ὑπηρεσίαν

συγκέχρηται. δένδρα γὰρ αὐτῶ διὰ γεωργίας ἐπιτηδεύεται ἀειθαλῆ τε καὶ δασέα καὶ ἀντὶ ὀρόφου τῶ ἀέρι γινόμενα, ἵνα καὶ ὑπαιθρος ὡς ἐν οἴκῳ τρυφῶη, καὶ παντοδαπαῖς πόαις διὰ τῆς τῶν κηπευόντων τέχνης ἢ ἐπιφάνεια τῆς γῆς ἀμφιέννυ, ὥστε πανταχόθεν ἡδέα πάντα τῶ ὀφθαλμῶ προσπίπτειν, ἐφ' ὅπερ ἂν περιαγάγῃ τὸ βλέμμα, καὶ διὰ παντὸς ἐν τοῖς κα ταθυμίαις εἶναι καὶ βλέπειν ἐν ἐκάστη τοῦ ἔτους ὥρᾳ τὰ ὑπὲρ τὴν ὥραν, πόαν ἐν χειμῶνι καὶ ἄνθη πρόωρα καὶ τὴν ἀναδεν δρουμένην ἄμπελον τὴν τοῖς ἀλλοτρίοις κλάδοις τοὺς ἰδίους ἐνδιαπλέκουσαν καὶ τὰς γλαφυρὰς τοῦ κισσοῦ πρὸς τὰ δένδρα περιπλοκὰς ὅσα τε αὐτῶ καρπῶν εἶδη ἐξ ἑτερογενῶν ἀλλήλοις μιγνύμενα τὴν φύσιν βιάζεται, τῶ εἶδει τε καὶ τῇ γεύσει τὸ ἐπαμφοτερίζον ἐπισημαίνοντα, ὡς ἀμφοτέρω εἶναι δοκεῖν, ἅπερ ἂν ἐκ τῆς τῶν ἑτεροφυῶν συγκράσεως γένηται. πάντα ταῦτα καὶ εἴ τι ἄλλο ἐν τοῖς φυτοῖς ἐξεῦρεν ἢ τέχνη βιασαμένη τὴν φύσιν, ἃ ἢ χρεῖα μὲν τῆς ζωῆς οὐκ ἐζήτησεν, ἐπιζητεῖ δὲ ἢ ἀπαιδαγώγητος ἐπιθυμία. Ταῦτα ἐν τῇ τῶν κήπων τε καὶ παραδείσων φιλοτεχνία 5.333 γεγενῆσθαι ὁ τὰ ἑαυτοῦ ἐξαγορεύων λέγει. ὁ γὰρ εἰπὼν, ὅτι Ἐφύτευσα πᾶν ξύλον καρποῦ τῇ περιληπτικῇ ταύτῃ φωνῇ τὸ μηδὲν ἐλλελοίπεναι τῶν τοιούτων συνενεδείξατο. εἶτα μετὰ τὴν τρυφὴν τὴν ὑπαιθρὸν τε καὶ ὑπωρόφιον οὐδὲ τὸ ὕδωρ ἀσυντελὲς πρὸς τὴν τῶν ἡδονῶν συνεισφορὰν καταλείπεται, ὡς δέον πᾶσιν ἐντρυφᾶν τοῖς στοιχείοις, τῇ γῇ διὰ τῶν οἴκων, τῶ ἀέρι διὰ τῶν δένδρων, τῶ ὕδατι διὰ τῆς χειροποιήτου θαλάσσης. ἵνα γὰρ καὶ ἡ τοῦ ὕδατος ὄψις ἐφηδύνη τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἀπάτην, λίμνη τὸ ἔδαφος γίνεται, κυκλόθεν περιοικοδομηθέντος τοῦ ὕδατος, ὡς ἂν καὶ ἡ νῆξις ἡδονὴν φέροι τοῖς φαιδρνομένοις τὰ σώματα καὶ τὸ ἀπορρέον εὐανθεστέροισι τοὺς παραδείσους κατασκευάζοι, πανταχῇ πρὸς τὰς χρεῖας τῶν ἀρδομένων κατασχιζόμενον. Ἐποίησα γὰρ μοι, φησί, κολυμβήθρας ὑδάτων, τοῦ ποτίσαι ἀπ' αὐτῶν δρυμὸν βλαστῶντα ξύλα. εἰ δέ μοι ἦν ἡ τοῦ παραδείσου πηγή, τουτέστιν ἡ τῶν ἀρετῶν διδασκαλία, δι' ἧς ὁ τῆς ψυχῆς αὐχμὸς ἐδροσίζετο, ὑπερεῖδον ἂν τῶν γηίνων ὑδάτων, ὧν πρόσκαιρος μὲν ἡ ἀπόλαυσις, παροδικὴ δὲ ἡ φύσις. οὐκοῦν ἄμεινον ἂν εἴη τῆς θείας πηγῆς, δι' ἧς αἱ ἀρεταὶ τῆς ψυχῆς ἐκφύονται τε καὶ ἄρδονται, βραχεῖαν ἀπόρροιαν ἑαυτοῖς 5.334 ὀχρηγήσασθαι, ὡς ἂν τὸ τῶν ἀγαθῶν ἐπιτηδευμάτων ἄλσος ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν θάλλοι, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'

Ἔτι ἡμῖν ὁ τῆς ἐξομολογήσεως τόπος παρακατέχει τὸν λόγον. πάντα γὰρ σχεδὸν καθεξῆς διεξέρχεται ὁ τὰ ἑαυτοῦ διηγούμενος, δι' ὧν τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον πραγμάτων ἢ ματαιότης γνωρίζεται. νυνὶ δὲ καθάπερ μείζονός τινος κατηγορίας ἅπτεται τῶν αὐτῶ πεπραγμένων, ἐξ ὧν τὸ κατὰ τὴν ὑπερηφανίαν διαβάλλεται πάθος. τί γὰρ τοσοῦτον εἰς τύφον ἐν τοῖς ἀπηριθμημένοις ἐστίν, οἶκος πολυτελῆς καὶ πλῆθος ἀμπέλων καὶ ἡ ἐν κήποις ὥρα καὶ τῶν ὑδάτων ἢ τε κατὰ τὰς κολυμβήθρας σύστασις καὶ ἡ ἐν παραδείσοις διάχυσις, ὅσον τὸ ἄνθρωπον ὄντα δεσπότην ἑαυτὸν τῶν ὁμοφύλων οἴεσθαι; Ἐκτησάμην γάρ, φησί, δούλους καὶ παιδίσκας, καὶ οἰκογενεῖς ἐγένοντό μοι. ὄραξ τὸν ὄγκον τῆς ἀλαζονείας; θεῶ ἀντικρυς ἢ τοιαύτη φωνὴ ἀντεπαίρεται. τὰ σύμπαντα γὰρ δοῦλα εἶναι τῆς πάντων ὑπερκειμένης ἐξουσίας παρὰ τῆς προφητείας ἠκούσαμεν. ὁ οὖν κτῆμα 5.335 ἑαυτοῦ τὸ τοῦ θεοῦ κτῆμα ποιούμενος ἐπιμερίζων τε τῶ γένει τὴν δυναστείαν, ὡς ἀνδρῶν τε ἅμα καὶ γυναικῶν ἑαυτὸν κύριον οἴεσθαι, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ διαβαίνει τῇ ὑπερηφανίᾳ τὴν φύσιν, ἄλλο τι ἑαυτὸν παρὰ τοὺς ἀρχομένους βλέπων; Ἐκτησάμην δούλους καὶ παιδίσκας. τί λέγεις; δουλεία καταδικάζεις τὸν ἄνθρωπον, οὐ ἔλευθέρα ἢ φύσις καὶ αὐτεξούσιος, καὶ ἀντινομοθετεῖς τῶ θεῶ, ἀνατρέπων αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τῇ

φύσει νόμον. τὸν γὰρ ἐπὶ τούτῳ γενόμενον, ἐφ' ὧτε κύριον εἶναι τῆς γῆς καὶ εἰς ἀρχὴν τεταγμένον παρὰ τοῦ πλάσαντος, τοῦτον ὑπάγεις τῷ τῆς δουλείας ζυγῷ, ὡπερ ἀντιβαίνων τε καὶ μαχόμενος τῷ θείῳ προστάγματι. ἐπιλέλησαι τῶν τῆς ἐξουσίας ὄρων, ὅτι σοι μέχρι τῆς τῶν ἀλόγων ἐπιστασίας ἡ ἀρχὴ περιώρισται. Ἀρχέτωσαν γάρ, φησί, πετεινῶν καὶ ἰχθύων καὶ τετραπόδων καὶ ἔρπετῶν. πῶς παρελθὼν τὴν ὑποχείριόν σοι δουλείαν κατ' αὐτῆς ἐπαίρη τῆς ἐλευθέρας φύσεως, μετὰ τῶν τετραπόδων ἢ καὶ τῶν ἀπόδων ἀριθμῶν τὸ ὁμόφυλον; Πάντα ὑπέταξας τῷ ἀνθρώπῳ, βοᾷ διὰ τῆς προφητείας ὁ λόγος καὶ ὑπ' ἀριθμὸν ἄγει τῷ λόγῳ τὰ ὑποχέαιρα, κτήνη καὶ βόας καὶ πρόβατα. μὴ ἐκ τῶν κτηνῶν σοι γεγονάσιν 5.336 ἄνθρωποι; μὴ αἱ βόες σοι τὴν ἀνθρωπίνην γονὴν ἐτεκνώσαντο; μία δουλεία τῶν ἀνθρώπων τὰ ἄλογα. σοὶ δὲ ταῦτα ὀλίγα; Ἐξανατέλλων, φησί, χόρτον τοῖς κτήνεσιν καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. σὺ δὲ τὴν φύσιν δουλείᾳ καὶ κυριότητι σχίσας αὐτὴν ἑαυτῇ δουλεύειν καὶ ἑαυτῆς κυριεύειν ἐποίησας. Ἐκτησάμην γὰρ δούλους καὶ παιδίσκας. ποίας, εἶπέ μοι, τιμῆς; τί εὗρες ἐν τοῖς οὖσι τῆς φύσεως ταύτης ἀντάξιον; πόσου κέρματος ἐτιμήσω τὸν λόγον; πόσοις ὀβολοῖς τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ ἀντεστάθμισας; πόσων στατήρων τὴν θεόπλαστον φύσιν ἀπενεπόλησας; Εἶπεν ὁ θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν. τὸν καθ' ὁμοίωσιν τῶν θεῶν ὄντα καὶ πάσης ἄρχοντα τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ θεοῦ κληρωσάμενον τίς ὁ ἀπεμπολῶν, εἶπέ, τίς ὁ ὠνούμενος; μόνου θεοῦ τὸ δυνηθῆναι τοῦτο, μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ. Ἀμεταμέλη τα γὰρ αὐτοῦ, φησί, τὰ χαρίσματα. οὐκ ἂν οὖν ὁ θεὸς τὴν φύσιν καταδουλώσειεν, ὅς γε καὶ αὐθαιρέτως ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ δουλωθέντας εἰς ἐλευθερίαν ἀνεκαλέσατο. εἰ δὲ ὁ θεὸς οὐ δουλοῖ τὸ ἐλεύθερον, τίς ὁ ὑπερτιθεὶς τοῦ θεοῦ τὴν ἑαυτοῦ δυναστείαν; πῶς δὲ καὶ πραθήσεται ὁ ἄρχων πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν ἐπιγείων πάντων; ἀνάγκη 5.337 γὰρ πᾶσα καὶ τὸ κτῆμα τοῦ πωλουμένου συναποδίδοσθαι. πόσου τοίνυν πᾶσαν τὴν γῆν τιμησόμεθα; πόσου δὲ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς πάντα; εἰ δὲ ταῦτα ἀτίμητα, ὁ ὑπὲρ ταῦτα ποίας ἄξιος τιμῆς, εἶπέ μοι; κἂν τὸν κόσμον ὅλον εἴπη, οὐδὲ οὕτως εὗρες τὴν πρὸς ἄξιαν τιμὴν. οὐδὲ γὰρ ὅλον εἶπε τὸν κόσμον ὁ εἰδὼς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀκριβῶς τιμᾶσθαι ἄξιον εἶναι τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀντάλλαγμα. ἄνθρωπος τοίνυν ὅταν ὦνιος ᾖ, οὐδὲν ἕτερον ἢ ὁ τῆς γῆς κύριος ἐπὶ τὸ πωλητήριον ἄγεται. οὐκοῦν συναποκηρυχθήσεται αὐτῷ δηλαδὴ καὶ ἡ ὑπάρχουσα κτήσις. αὕτη δὲ ἐστὶ γῆ τε καὶ νῆσοι καὶ θάλασσα καὶ τὰ ἐν τούτοις πάντα. τί οὖν καταθήσεται ὁ ὠνούμενος; τί δὲ λήψεται ὁ ἀποδιδόμενος, τοσοῦτου κτήματος ἐπομένου τῷ συναλλάγματι; ἀλλὰ τὸ βραχὺ βιβλίδιον καὶ ἡ ἐγγεγραμμένη συνθήκη καὶ ἡ τῶν ὀβολῶν ἀπαρίθμησις δεσπότην σε τῆς εἰκόνης τοῦ θεοῦ εἶναι ἠπάτησεν; ὦ τῆς ἀνοίας. εἰ δὲ ἀπόλοιτο τὸ συμβόλαιον, εἰ δὲ ὑπὸ σητῶν διαβρωθεῖ τὰ γράμματα, εἰ δὲ ὕδατος ποθεν παρεμπεσοῦσα ράνις ἐξαλείψειεν, ποῦ σοι τὰ τῆς δουλείας ἐνέχυρα; ποῦ σοι τὰ τῆς δεσποτείας ἐφόδια; οὐδὲν γὰρ ὀρῶ πλέον παρὰ τὸν ὑποχείριον ἐκ τοῦ 5.338 ὀνόματός σοι προσγενόμενον πλὴν τοῦ ὀνόματος. τί γὰρ τῇ σῆ φύσει ἡ ἐξουσία προσέθηκεν; οὐ χρόνον, οὐ κάλλος, οὐκ εὐεξίαν, οὐ τὰ κατ' ἀρετὴν προτερήματα. ἐκ τῶν αὐτῶν σοι ἡ γένεσις, ὁμοιότροπος ἡ ζωὴ, κατὰ τὸ ἴσον ἐπικρατεῖ τά τε τῆς ψυχῆς καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη σοῦ τε τοῦ κυριεύοντος κάκεινου τοῦ ὑπεζευγμένου τῇ κυριότητι, ὀδύνη καὶ εὐθυμία, εὐφροσύνη καὶ ἀδημονία, λύπαι καὶ ἡδοναί, θυμοὶ καὶ φόβοι, νόσοι καὶ θάνατοι. μὴ τις ἐν τούτοις διαφορὰ πρὸς τὸν δούλον τῷ κυριεύοντι; οὐ τὸν αὐτὸν ἔλκουσιν ἀέρα διὰ τοῦ ἄσθματος; οὐχ ὡσαύτως ὀρῶσι τὸν ἥλιον; οὐχ ὁμοίως τῇ τῆς τροφῆς προσθήκῃ συντηροῦσι τὴν φύσιν; οὐχ αἱ αὐταὶ τῶν σπλάγχχνων διασκευαί; οὐ μία κόνις οἱ δύο μετὰ τὸν θάνατον; οὐχ ἓν τὸ κριτήριον; οὐ κοινὴ βασιλεία καὶ γέεννα κοινή; ὁ οὖν ἐν πᾶσι τὸ ἴσον ἔχων ἐν τίνι τὸ πλέον ἔχεις, εἶπέ, ὥστε ἄνθρωπον ὄντα δεσπότην ἀνθρώπου σεαυτὸν οἶσθαι καὶ

Ἐκτησάμην λέγειν δούλους καὶ παιδίσκας, ὥσπερ αἰπόλιόν τι ἢ συβόσιον. εἰπὼν γάρ ὅτι Ἐκτησάμην δούλους καὶ παιδίσκας προσέθηκε τὴν ἐν τοῖς ποιμνίοις καὶ βουκολίοις προσγενομένην εὐθηνίαν αὐτῷ. Καὶ κτῆσις γάρ, φησί, βουκολίου καὶ ποιμνίου ἐγένετό μοι πολλή, ὡς ἐν τῇ ἴσῃ τάξει τούτων τε κάκεινων ὑπεζευγμένων τῇ ἐξουσίᾳ. Εἶτα ἐπὶ τούτοις ὀδῶ πρόεισιν ἐπὶ τὰ μείζω τῶν ἁμαρτη 5.339 μάτων ἢ ἐξαγόρευσις· βοᾶ γὰρ καθ' ἑαυτοῦ τὴν πάντων τῶν κακῶν ρίζαν, ἣτις ἐστὶν ἡ φιλαργυρία. καὶ φησιν ἐπὶ λέξεως οὕτως, ὅτι Συνήγαγόν μοι καὶ γε ἀργύριον καὶ γε χρυσίον. τί γὰρ ἐλύπησε καταμειγμένον τῇ γῆ τὸ χρυσίον κάκεινοις ἐγκεχυμένον τοῖς τόποις, οἷς ἐξ ἀρχῆς ἐνετέθη παρὰ τοῦ κτίσαντος; τί ὀφείλεις σοι πλεόν παρὰ τοὺς καρπούς τὴν γῆν ὁ δημιουργήσας ἐποίησεν; οὐ μόνον σοι τὰ ἀκρόδρυα καὶ τὰ σπέρματα πρὸς τὴν τροφήν ἀπεκλήρωσεν; διὰ τί παρέρρη τῆς ἐξουσίας τοὺς ὄρους; ἢ δεῖξον καὶ ταῦτά σοι συγκεχωρημένα παρὰ τοῦ κτίσαντος, ὥστε μεταλλεύειν τε καὶ ἀνορύσσειν καὶ πυρὶ καταχωνεύειν τὸ ὑποκείμενον καὶ συνάγειν ταῦτα, ἃ μὴ ἐσκόρπισας. ἢ ταῦτα μὲν ἴσως οὐδὲ ἔγκλημά τις εἶναι λογίσεται τὸ οὕτως ἑαυτῷ συνάγειν ἐκ τῶν τῆς γῆς μετάλλων τὰ χρήματα. ἀλλ' ἐπειδὴ πρόσκειται τῷ λόγῳ, ὅτι Περιουσιασμοὺς βασιλέων καὶ τῶν χωρῶν, οὐκέτι πρὸς τὸ ἀνεύθυνον ἢ τοῦ συναγαγεῖν διάνοια φέρεται. ὡς γὰρ ἐξὸν τῇ βασιλικῇ δυναστείᾳ ἐκ τῶν χωρῶν τὸν περιουσιασμὸν τῶν χρημάτων συνάγειν, δηλονότι φόρους ἐπιβάλλειν, δεκάτας εἰσπράττεσθαι, εἰσφέρειν χρήματα τοὺς ὑποχειρίους καταναγκάζειν, οὕτως συνειλοχένοι φησὶ τό τε χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον. πλὴν εἴτε οὕτως εἴτε ὡς ἐτέρως, ἠδέως ἂν μάθοιμι τί πλεόν ἔσται τῷ τὰς τοιαύτας ὕλας 5.340 συνάγοντι. δεδόσθω καθ' ὑπόθεσιν μὴ κατὰ μνᾶν ἢ δραχμὴν ἢ τάλαντον τοῖς φιλοχρηματοῦσι προσγίνεσθαι, ἀλλ' ἀθρόως αὐτοῖς ἀποχρυσωθῆναι τὰ πάντα. τὴν γῆν, τὴν ψάμμον, τὰ ὄρη, τὰ πεδία, τὰς νάπας, πάντα ὑποθώμεθα πρὸς ταύτην κατὰ τὸ ἀθρόον μεταβεβλήσθαι τὴν ὕλην. τί πρὸς εὐδαιμονίαν διὰ τούτων ἐπιδώσει ὁ βίος; εἰ ἐκεῖνο ἐν παντὶ βλέπει, ὃ νῦν ἐν ὀλίγῳ ὄρα, τί τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν, τί τῶν κατὰ τὸ σῶμα σπουδαζομένων διὰ τῆς τοιαύτης περιουσίας γενήσεται; ἄρα τίς ἐλπὶς ἔσται διὰ τούτου τὸν ἐν τοσοῦτῳ ζῶντα χρυσῷ γενέσθαι σοφόν, ἀγχίνουν, θεωρητικόν, ἐπιστήμονα, φίλον θεῷ, σώφρονα, καθαρόν, ἀπαθῆ, παντὸς τοῦ πρὸς κακίαν καθέλκοντος ἀμιγῆ τε καὶ ἀπαράδεκτον; ἢ τοῦτο μὲν οὐχί, δυνατὸν δὲ τῷ σώματι καὶ ἠδὺν ὀφθῆναι καὶ εἰς πολλὰς ἐτῶν ἑκατοντάδας τὴν ζωὴν παρατείνοντα, ἀγήρω καὶ ἄνοσον καὶ ἀπήμονα καὶ πάντα, ὅσα περὶ τὸν ἐν σαρκὶ βίον σπουδάξει; ἀλλ' οὐδεὶς οὕτω μάταιος οὐδὲ τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἀνεπίσκεπτος, ὡς ταῦτα νομίσει τοῖς ἀνθρώποις προσγίνεσθαι, εἴπερ εἰς πλῆθος ἄφθονον ἢ τῶν χρημάτων ὕλη κατ' ἐξουσίαν πᾶσι προχέοιτο· ἐπεὶ καὶ νῦν ἔστιν ἰδεῖν πολλοὺς τῶν κατὰ τὴν τοιαύτην προεχόντων περιουσίαν ἐν ἐλεεινῷ σώματι ζῶντας, ὡς εἰ μὴ παρεῖεν οἱ θεραπεύοντες μὴ ἂν ἑαυτοῖς πρὸς τὴν ζωὴν ἱκανοὺς εἶναι. εἰ οὖν ἢ καθ' ὑπόθεσιν ἡμῖν τοῦ χρυσοῦ περιουσία προτεθεῖσα τῷ λόγῳ 5.341 οὔτε σώματος οὔτε ψυχῆς τι κέρδος ὑπέδειξεν, πολλῷ μᾶλλον εἰκὸς τὸ ἐν ὀλίγῳ δεικνύμενον ἄχρηστον εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐχόντων ἐλέγχεσθαι. ἢ τί γὰρ ἂν γένοιτο παρ' αὐτῆς τῆς ὕλης κέρδος τῷ ἔχοντι, ὃ μήτε γεύσει μήτε ὀσφρήσει μήτε τῇ ἀκοῇ ἐνεργὸν γίνεται, ὃ κατὰ τὴν ἀφήν ὁμοτίμως πρὸς πᾶν τὸ ἀντίτυπον ἔχει; μὴ γάρ μοι τὴν ἐκ συναλλάγματος ποριζομένην τροφήν ἢ περιβολὴν τῷ χρυσῷ προστιθέτω τις. ὁ γὰρ χρυσῷ τὸν ἄρτον ἢ τὸ ἰμάτιον ἀλλαζάμενος τοῦ ἀχρήστου τὸ ἐπωφελές διημείψατο καὶ ζῆ τροφήν ἑαυτῷ τὸν ἄρτον, οὐ τὸν χρυσὸν ποιησάμενος. ὁ δὲ τὴν ὕλην ταύτην διὰ τῶν τοιοῦτων συναλλαγμάτων ἑαυτῷ συναγαγὼν εἰς τί τῶν χρημάτων ἀπώνατο, τίς συμβουλή διὰ τούτων, τίς διδασκαλία πραγμάτων, ποία τοῦ μέλλοντος πρόρρησις, τίς πρὸς τὰς τοῦ σώματος ὀδύνας παραμυθία; ἔσχεν, ἠρίθμησεν, ἀπέθετο, σφραγίδι κατεσημήνατο, αἰτηθεὶς ἠρνήσατο, ἀπιστηθεὶς καὶ ἐπώμοσεν. οὗτος ὁ μακαρισμός,

τοῦτο τῆς σπουδῆς τὸ πέρας, αὕτη ἢ ἀπόλαυσις, μέχρι τούτου ἢ εὐδαιμονία τὸ ὕλην τῆ ἐπιπορκία πορίσασθαι. ἀλλ' εὐχρουν, φησί, τοῦ χρυσοῦ τὸ εἶδος, μὴ καὶ τοῦ πυρὸς εὐχροώτερον; μὴ τῶν ἄστρον περικαλλέστερον; μὴ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου φανότερον; τίς ὁ κωλύων σε τῆς ἀπολαύσεως ταύτης, ὥστε 5.342 σοὶ ἀνάγκην εἶναι διὰ τῆς εὐχροίας τοῦ χρυσοῦ τὰ καθ' ἡδονὴν πορίζειν ταῖς ὄψεσιν; ἀλλὰ σβέννυται, φησί, τὸ πῦρ καὶ ὁ ἡλιος δύεται καὶ οὐ διαρκεῖ τῆς λαμπηδόνης ἢ χάρις. τοῦ δὲ χρυσοῦ τίς, εἰπέ μοι, διὰ τοῦ σκότους παραλλαγή πρὸς τὸν μόλυβδον; ἀλλ' οὐκ ἄν, φησίν, ἐκ τοῦ πυρὸς ἢ τῶν ἄστρον γένοιτο ἡμῖν δέραια καὶ περιδέξια καὶ πόρπαι καὶ ζῶναι καὶ μανιάκαι καὶ στέφανοι καὶ τὰ τοιαῦτα, ὁ δὲ χρυσὸς ταῦτά τε ποιεῖ καὶ εἴ τι ἄλλο πρὸς κόσμον ἐπιτηδεύεται. ἦγαγε πρὸς τὸ κεφάλαιον τῆς ματαιότητος τὴν σπουδὴν ἢ συνηγορία τῆς ὕλης; αὐτὸ γὰρ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς εἴπομαι ἄν· [ἀντί] τί[νων] σπουδάξει ὁ χρυσῶ τὴν κόμην περιανθίζων ἢ τῶν ὠτων ἐξάπτων τὰ προκοσμῆματα ἢ τὴν δέρριν περιβάλ λων τοῖς περιτραχηλίοις χλίδωσιν ἢ ἐν ἄλλω τινὶ φέρων μέρος τοῦ σώματος; χρυσὸν προδείκνυσιν, ὅπουπερ ἄν τύχη προβεβλημένος τοῦ σώματος, οὐδὲν αὐτὸς πρὸς τὴν αὐγὴν τοῦ χρυσοῦ μεταμορφούμενος. ὁ γὰρ πρὸς τὸν χρυσοφοροῦντα βλέπων τὸ μὲν χρυσίον οὕτως ὄρᾳ ὡς εἰ τύχοι καὶ ἐν τοῖς πρατηρίοις προκείμενον, τὸν δὲ φοροῦντα οἷος πέφυκε 5.343 τοιοῦτον βλέπει. κἂν εὐεργές τε καὶ διάγλυφον ἢ τὸ χρυσίον, κἂν τὰς χλοεράς ἢ πυραυγεῖς ψηφίδας ἐν ἑαυτῷ περιείργη, οὐδὲν μᾶλλον αἰσθησὶν τινα τῶν παρακειμένων ἢ φύσις ἐδέξατο, ἀλλ' εἴτε λώβη τις εἴη περὶ τὰ πρόσωπα εἴτε τι λείποι τῶν κατὰ φύσιν, ἢ ὀφθαλμοῦ ἐκρυέντος ἢ παρειᾶς εἰδεχθῶς ἐν οὐλῇ κοιλανθείσης, μένει τὸ αἶσχος ἐν τῷ φαινομένῳ, μηδὲν τῆ αὐγῆ τοῦ χρυσοῦ ἐπισκοτούμενον· κἂν ἐπαλγῆς ὦν <τις> τύχη τῷ σώματι, οὐδεμίαν ἐπήγαγε παραμυθίαν τῷ πονοῦντι ἢ ὕλη. Ὁ οὖν μήτε πρὸς κάλλος μήτε πρὸς εὐεξίαν σώματος μήτε πρὸς τὴν τῶν ἀλγημάτων παραμυθίαν φέρει τι χρήσιμον τοῖς σπουδάζουσιν, ὑπὲρ τίνος σπουδάζεται; καὶ τίς ἢ διάθεσις τῶν τῆ καρδία προστετηκότων τῆ ὕλη, ὅταν ἐν τῷ συνειδότι τῆς τοιαύτης κτήσεως τύχωσιν ὄντες; ὡς τί πλέον ἔχοντες ἑαυτοῖς ἐπαγάλλονται; ἄρ' εἴ τις αὐτοὺς ἐρωτήσῃεν, εἰ δέχονται αὐτοῖς ἀμειφθῆναι πρὸς ἐκεῖνο τὴν φύσιν καὶ γενέσθαι αὐτοὶ τοῦτο, ὃ τῆ τοσαύτη παρ' αὐτῶν διαθέσει τετίμηται, ἔλαιντο ἂν τὴν μεταβολὴν, ὥστε ἐξ ἀνθρώπου πρὸς τὸν χρυσὸν αὐτοῖς μεταβῆναι τὴν φύσιν καὶ δειχθῆναι μηκέτι λογικοὶ τε καὶ διανοητικοὶ καὶ τοῖς αἰσθητηρίοις πρὸς τὴν ζωὴν κεχρημένοι, ἀλλ' ὠχροί τε καὶ βαρεῖς καὶ ἄναυδοι ἄψυχοί τε καὶ ἀναίσθητοι, οἷα ἢ τοῦ χρυσοῦ φύσις ἐστίν; οὐκ ἂν οἶμαι ταῦτα ἐλέσθαι οὐδὲ τοὺς σφόδρα διὰ τῆς 5.344 ἐπιθυμίας συντετηκότας τῆ ὕλη. εἰ οὖν ἐν κατάρας εἶδει τοῖς εὐ φρονοῦσίν ἐστι τὸ ἐν τοῖς ιδιώμασι τῆς ἀψύχου ὕλης γενέσθαι, τίς ἢ ἄλογος περὶ τὴν κτῆσιν τούτων μανία, ὦν τὸ πέρας ἢ ματαιότης ἐστίν, ὡς καὶ φόνων διὰ τοῦτο καὶ ληστείας κατατολμᾶν τοὺς προσλελυσηκότας τοῖς χρήμασι; καὶ οὐ τούτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς πονηρᾶς ἐπινοίας τῶν τόκων, ἣν ἄλλην τις ληστείαν καὶ μαιφονίαν ὀνομάσας οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ δέοντος. ἢ τί γὰρ διαφέρει λαθραίως ἐκ τοιχωρυχίας ἀλλότρια ληϊσάμενον ἔχειν καὶ τῷ φόνῳ τοῦ παροδεύοντος δεσπότην ἑαυτὸν τῶν ἐκεῖνου ποιεῖν ἢ διὰ τῆς τῶν τόκων ἀνάγκης κτᾶσθαι τὰ μὴ προσήκοντα; ὦ κακῆς προσηγορίας! τόκος ὄνομα τῆ ληστεία γίνεται. ὦ πικρῶν γάμων! ὦ πονηρᾶς συζυγίας, ἣν ἢ φύσις μὲν οὐκ ἐγνώρισεν, ἢ δὲ τῶν φιλοχρηματούντων νόσος ἐν τοῖς ἀψύχοις ἐκαινοτόμη σεν. ὦ χαλεπῶν κυνημάτων, ἀφ' ὧν ὁ τοιοῦτος τόκος ἐκφύεται. μόνον ἐν τοῖς οὔσι τὸ ἔμψυχον τῆ κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ διαφορᾷ διεκρίθη. τούτοις εἶπεν ὁ πλάσας θεὸς Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, ὥστε διὰ τῆς ἐξ ἀλλήλων γενέσεως εἰς πλῆθος τὸ ζωογονούμενον αὐξεσθαι. ὁ δὲ τοῦ χρυσοῦ τόκος ἐκ ποίων γάμων συνίσταται; ἐκ ποίας τελεσφορεῖται κησεως; ἀλλ' οἶδα τὴν ὠδῖνα τοῦ τοιοῦτου τόκου, παρὰ τοῦ προφήτου μαθὼν Ἰδοῦ, φησίν,

ὠδίνησεν ἀδικίαν, συνέλαβε πόνον καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν. οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν ὁ τόκος, ὃν ὠδίνησε 5.345 μὲν ἡ πλεονεξία, τίκει δὲ ἡ ἀνομία καὶ ἡ μισανθρωπία μαιεύεται. ὁ γὰρ αἰεὶ κρύπτων τὴν εὐπορίαν καὶ ὄρκω τὸ μὴ ἔχειν πιστούμενος, ἐπειδὴν ἴδη τινὰ ἀνάγκη καταπνιγόμενον, τότε ἐγκύμων τῷ βαλλαντίῳ προφαίνεται, τότε τὸν πονηρὸν τῆς φιλοκερδίας ὠδίνει τόκον, ἐλπίδα τοῦ δανείσματος τῷ δυστυχοῦντι προδείκνυσιν, [ἴν'] ἐπιβάλλει ὕλην τῷ δυστυχή ματι ὥσπερ ὁ τῷ ἐλαίῳ κατασβεννύων τὴν φλόγα· οὐ γὰρ ἐθεράπευσε τῷ δανείῳ τὴν ζημίαν, ἀλλ' ἐπέτεινεν· καὶ ὥσπερ ἐν τοῖς ἀύχοις αὐτομάτως ἀκανθοφοροῦσιν αἱ ἄρουραι, οὕτω καὶ ἐν ταῖς συμφοραῖς τῶν στενοχωρουμένων οἱ τῶν πλεονεκτῶν ὕλομανοῦσι τόκοι. εἶτα προτείνει τὴν χεῖρα μετὰ τοῦ χρήματος, ὥσπερ ἡ ὄρμια τὸ κεκρυσμένον ἄγκιστρον τῷ δελεάματι, περιχανῶν δὲ ὁ δείλαιος τῇ πρὸς τὸ παρὸν εὐπορία καὶ εἴ τι κρυπτὸν ἐν ἀποθέτοις εἶχε τῇ τοῦ ἀγκίστρον ὀλκῇ συνεξήμεσε. τοιαῦτα τὰ τῶν τόκων εὐεργετὴ ματα. κὰν μὲν τις πρὸς βίαν ἀφέληται τινος τὸ ἐφόδιον ἢ λαθῶν ὑποκλέψῃ, βίαιος καὶ λωποδύτης καὶ τὰ τοιαῦτα λέγεται, ὁ δὲ δημοσιεύων ἐν συμβολαίοις τὴν ἀδικίαν καὶ ἐμμάρτυρον τὴν πικρίαν ποιούμενος καὶ συνθήκαις τὴν 5.346 παρανομίαν κρατύνων φιλάνθρωπος καὶ εὐεργέτης καὶ σωτὴρ καὶ πάντα τὰ χρηστὰ τῶν ὀνομάτων προσαγορεύεται· καὶ τὸ μὲν ἐξ ὑφαιρέσεως κέρδος κλέμμα λέγεται, ὁ δὲ διὰ τῆς τοιαύτης ἀνάγκης ἀπογυμνῶν τὸν χρεώστην φιλάνθρωπία τὴν πικρίαν ὑποκορίζεται· οὕτω γὰρ τὰς ζημίας τῶν δει λαίων κατονομάζουσι. Συνήγαγόν μοι καὶ γε ἀργύριον καὶ γε χρυσίον. ἀλλὰ τούτου χάριν ὁ σοφῶς παιδεύων τὸν βίον ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐξαγορευομένων καὶ ταῦτα κατηριθμήσατο, ἵνα μαθόντες οἱ ἄνθρωποι παρὰ τοῦ τῇ πείρα κατεγνωκότος, ὅτι ἐν τῶν ἐπ' ἀτοπία κατεγνωσμένων τοῦτό ἐστι, φυλάζωνται πρὸ τῆς πείρας τὴν τοῦ κακοῦ προσβολὴν, καθάπερ ἔστι καὶ τοὺς ληστρικούς τε καὶ θηριῶ δεις τόπους ἀπαθῶς παρελθεῖν διὰ τοῦ προμαθεῖν τοὺς ἐν τούτοις προκινδυνεύσαντας. Καλῶς δὲ ὁ θεῖος ἀπόστολος τὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας ὀρίζεται, ρίζαν αὐτὴν πάντων τῶν κακῶν εἶναι ἀποφηνάμενος. ὥσπερ γὰρ ἐάν τινι μέρει διεφθορῶς καὶ σηπεδονώδης ἐπιρρυῆ χυμὸς καὶ φλεγμονὴ τῷ τόπῳ ἐγγένηται, ἀνάγκη πᾶσα εἰς ἀπόστασιν τινα καὶ διαφθορὰν τὸ ἐνσκήψαν ὑγρὸν ἀπορραγῆ ναι, διαφαγόντος τοῦ πύου τὴν ἐπιφάνειαν, οὕτως οἷς ἂν ἐνρυῆ 5.347 τῆς φιλοχρηματίας ἢ νόσος, εἰς ἀκολασίαν ὡς τὰ πολλὰ τὸ πάθος ἀπέσκηψε. διὰ τοῦτο προστίθησι τῇ περιουσίᾳ τοῦ χρυσοῦ τε καὶ ἀργυρίου τὴν ἀκολούθως τῷ προκατασχόντι νοσήματι ἐπακολουθοῦσαν ἀσχημοσύνην. Ἐποίησα γάρ, φησίν, ἄδοντας καὶ ἀδούσας, τῶν συμποσίων τὰ ἐντρυφήματα, οἰνοχόους καὶ οἰνοχόας. ἤρκεσεν ἡ μνήμη τῶν ὀνομάτων στηλιτεῦσαι τὸ πάθος, ὅπερ ἢ περὶ τὰ χρήματα νόσος προωδοποίησεν. ὦ τῆς ἀτόπου ταύτης φιλοτεχνίας! ὡς ἄθροον ἐπιβάλλει τῶν ἡδονῶν τὸ ρεῦμα, οἷόν τισι χειμάρροις διπλοῖς δι' ἀκοῆς τε καὶ ὄψεως τὰς ψυχὰς ἐπικλύζον, ἵνα καὶ βλέπῃται τὸ κακὸν καὶ ἀκούηται. ἢ ὦδὴ τὴν ἀκοὴν καταστρέφεται, ἢ ὄψις τὴν ὄψιν καταγωνίζεται. ἐκεῖθεν ὁ θῆλυς φθόγγος διὰ τῆς λελυμένης τῶν ὦδῶν ἀρμονίας συνεισάγει ἑαυτῷ ἐπὶ τὴν καρδίαν τὰ πάθη, ἐντεῦθεν ἢ ὄψις οἷόν τι μηχανήμα πολεμικὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ ταῖς ὦδαῖς προδιαλυθέντος ἐμπύπτουσα τὴν ψυχὴν καταστρέφεται. στρατηγὸς δὲ τῆς παρατάξεως ταύτης ὁ οἶνος γίνεται, ὥσπερ τις πονηρὸς τοξότης διπλοῖς βέλεσι κατατοξεύων τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τε τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν ὄψιν τὰς τῆς ἡδονῆς εὐθύτων ἀκίδας· βέλος γὰρ γίνεται τῆς μὲν ἀκοῆς ἢ ὦδὴ, τῆς δὲ ὄψεως τὸ φαινόμενον. οὐ γὰρ ψιλὸν ὄνομα τῶν οἰνοχόων ἐστίν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἔργου πάντως ἢ ἐπωνυμία γίνεται. ὅταν τοίνυν 5.348 ἐγχέηται μὲν ἀφειδῶς τοῖς συμπόταις ὁ ἄκρατος, ὑπηρετῇ δὲ τῇ τοιαύτῃ διακονία νεότης εἰς κάλλος ἐξησκημένη ἢ παίδων διὰ τοῦ κόσμου θηλυνομένων ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ θήλεος γένους ἀναστρεφομένου τῷ συμποσίῳ καὶ ταῖς φιλοτησίαις τὸν ἀπρεπῆ φλογμὸν συνεγχεόντος, εἰς τί ποτε εἰκὸς τελευτήσαι

τάς τοιαύτας σπουδάς; ὁ γὰρ σκοπὸν ἐκάστου τῶν γινομένων τὴν ἡδονὴν ποιούμενος καὶ παριῶν τῇ περιεργίᾳ τὴν χρεῖαν, ὅπως μὲν κατακοσμήσει τὰς τὴν ὤδην μουσουργούσας, οἷαν δὲ περιθήσει ταῖς οἰνοχοούσαις τὴν στολήν, σιωπᾶν χρὴ τὰ τοιαῦτα μᾶλλον καὶ μὴ ἐμβαθύνειν τῷ λόγῳ τῇ τῶν τοιούτων ὑπογραφῇ, ὡς ἂν μὴ δι' αὐτῆς τῆς κατηγορίας ἐπιξάνοι τοῖς ἐμπαθεστέροις ἢ μνήμη τὰ τραύματα. διὰ ταῦτα ὁ χρυσὸς καὶ ὑπὲρ τούτων ὁ ἄργυρος, ἵνα τὰ τοιαῦτα παρασκευάσῃ τῆς τρυφῆς δελεάματα. Ἡ τούτου χάριν τὸ κατὰ τὴν ἡδονὴν πάθος ὄψις ὑπὸ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται, ᾧ φύσις ἐστίν, εἰ ἢ κεφαλὴ πρὸς τὴν ἁρμονίαν τοῦ τοίχου παραδουεῖη, πάντα τὸν κατόπιν ὄλκον συνεπάγεσθαι. οἷον τί λέγω; ἀναγκαίαν τοῖς ἀνθρώποις ποιεῖ ἢ φύσις τὴν οἴκησιν, ἀλλὰ διὰ τῆς χρεῖας ταύτης ἢ 5.349 ἡδονὴ τῇ ἁρμονίᾳ τῆς ψυχῆς παραδουεῖσα εἰς ἄμετρον τινα καλλωπισμοῦ πολυτέλειαν τὴν χρεῖαν παρέτρεψεν καὶ τὴν σπουδὴν μετεποίησεν. εἶτα πρὸς ἀμπελῶνας τινὰς καὶ κολυμβήθρας καὶ παραδείσους καὶ τὰ τῶν κήπων ἐγκαλλωπίσματα μεθέρπει τὸ θηρίον, ἢ ἡδονή. μετὰ ταῦτα ἐπικορυφοῦται τῇ ὑπερηφανίᾳ καὶ τῷ τύφῳ περιελίσσεται τὴν κατὰ τῶν ὁμοφύλων ἀρχὴν ἑαυτῇ ὑποζεύξασα. ἐπὶ τούτοις τὸν τῆς φιλοχρηματίας ὄλκον ἐπισύρεται, ᾧ κατ' ἀνάγκην ἔπεται τὸ ἀκόλαστον, τὸ ἔσχατόν τε καὶ οὐραῖον μέρος τῆς κατὰ τὴν ἡδονὴν θηριώσεως. ἀλλ' ὥσπερ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ οὐραίου τὸν ὄφιν ἀνεγκυσθῆναι, τῆς τραχείας φυσικῶς φολίδος πρὸς τὸ 5.350 ἔμπαλιν τοῖς ἐφελκόμενοις ἀντιβαινούσης, οὕτως οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν τελευταίων ἄρξασθαι τῆς ψυχῆς ἐξοικίζειν τὴν τῆς ἡδονῆς ἐρπηδόνα, εἰ μὴ τις τῷ κακῷ τὴν πρώτην εἴσοδον ἀποκλείσειε. διὸ καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπιτηρεῖν ὁ τῆς ἀρετῆς ὑψηγητῆς ἐγκελεύεται, κεφαλὴν ὀνομάζων τὴν ἀρχὴν τῆς κακίας, ἥς μὴ παραδεχθεῖσης ἄπρακτόν ἐστι τὸ λειπόμενον. ὁ γὰρ καθόλου πρὸς τὴν ἡδονὴν πολεμῶς διατεθεὶς οὐκ ἂν ταῖς μερικαῖς προσβολαῖς τοῦ πάθους ὑπενεχθεῖη, ὁ δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ πάθους ὑποδεξάμενος ἅπαν ἐν ἑαυτῷ τὸ θηρίον συμπαραδέξατο. διὰ τοῦτο πάντα διεξελθὼν ὁ τὰ τοιαῦτα δημοσιεύων πάθη ἐπὶ κεφαλαίῳ ἀναλαμβάνει τὸν λόγον. εἰπὼν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὅτι Ἐμεγάλυνα ποιήμα μου καὶ νῦν ἐπάγει μετὰ τὴν ἐπὶ μέρους ἔκθεσιν τῶν γεγονότων, ὅτι Ἐμεγαλύνθην δεικνὺς ὅτι οὐ διὰ μικρῶν τινῶν γέγονεν αὐτῷ τῶν ἐναντίων ἢ γνώσις, ἀλλ' ὡς εἰς τὸ ἀκρότατον μέγεθος προελθεῖν τὴν πείραν, ὡς μηδεμίαν τῶν ὁμοίων μνήμην ἐν τοῖς πρὸ αὐτοῦ γεγενημένοις τὸ ἴσον ἔχειν. φησὶ γὰρ ὅτι Ἐμεγαλύνθην καὶ προσέθηκα παρὰ πάντας τοὺς γενομένους ἔμπροσθέν μου ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ὅτου χάριν προπαιδευθεὶς πάση σοφίᾳ πρὸς τὴν τῶν τοιούτων κατῆλθε πείραν νῦν τὸν σκοπὸν ἐξεκάλυψε. Σοφία γὰρ μου, φησὶν, ἐστάθη μοι. σημαίνει δὲ διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι διὰ τῆς σοφίας ἀνηρευνησάμην πᾶσαν ἀπολαυστικὴν ἐπίνοιαν, καὶ ἔστη μοι ἢ διάνοια ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου τῶν ἐν τούτοις 5.351 εὐρισκομένων. ἢ τε γὰρ ὄψις τῇ ἐπιθυμίᾳ συνήργησε καὶ ἢ προαίρεσις διὰ τῆς τῶν ὄψεων ἡδονῆς τῶν καταθυμίων ἐνεφορήθη· ὡς μηδὲν ὑπολειφθῆναι τῶν εἰς ἀπόλαυσιν ἐπινοουμένων, ἀλλὰ μοι γενέσθαι μερίδα κτήσεως τὴν τῶν καθ' ἡδονὴν μετουσίαν. ὅπερ οὐδὲν ἄλλο σημαίνει μοι φαίνεται ἢ ὅτι περιέσχον ἐν ἑμαυτῷ πᾶσαν ἀπολαυστικὴν ἐπίνοιαν, οἷον ἀπὸ τινος κτήματος τὴν εὐφροσύνην ἀπὸ τῶν γινομένων καρπούμενος. Οὐκ ἀπεκώλυσα γὰρ, φησὶ, τὴν καρδίαν μου ἀπὸ πάσης εὐφροσύνης, καὶ ἢ καρδία μου εὐφράνθη ἐν παντὶ μόχθῳ μου, καὶ τοῦτο ἐγένετο μερὶς μου ἀπὸ παντὸς μόχθου μου, μερίδα τὴν κτῆσιν λέγων. ἐπεὶ οὖν διεξῆλθε τὴν ἐπὶ μέρους τρυφὴν, ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος ἐπιδραμὼν καὶ πάντα τῷ λόγῳ διεξελθὼν, δι' ὧν τοῖς ἀπολαύουσιν αἱ ἡδοναὶ συναγείρονται, τὰ τῶν οἰκοδομημάτων κάλλι, τοὺς ἀμπελῶνας, τοὺς κήπους, τὰς κολυμβήθρας, τοὺς παραδείσους, τὴν κατὰ τῶν ὁμοφύλων ἀρχὴν, τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν, τὴν ἐν τοῖς συμποσίοις πρὸς τὰς θυμηδίας παρασκευὴν, πάντα, καθὼς αὐτὸς ὀνομάζει, τὰ ἐντρυφήματα, ἐν οἷς ἀπησχολήθη αὐτοῦ ἢ σοφία τὰ τοιαῦτα διερευνησάμενη καὶ εἰς

ἐπίνοιαν ἄγουσα, ὧν ἀπολελαυ κέναι φησὶ διὰ πάσης αἰσθήσεως, τῶν τε ὀφθαλμῶν τὰ πρὸς ἡδονὴν εὐρισκόντων τῆς τε ψυχῆς ἐχούσης πᾶν τὸ κατ' ἐπιθυμίαν ἀκώλυτον· τότε τὴν πρώτην ἐρμηνεύει φωνήν, ἣν ἐν προοιμίῳ τοῦ λόγου πεποίηται, μάταια εἶναι τὰ 5.352 πάντα ἀποφηνάμενος. φησὶ γὰρ πρὸς ταῦτα βλέπων περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀποφίνασθαι, ὅτι Πάντα ματαιότης ἐστίν, ὅσα ἢ τε αἴσθησις βλέπει καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς εὐφροσύνην ἐπιτηδεύεται. Ἐπέβλεψα γὰρ ἐγὼ ἐν πᾶσι τοῖς ποιήμασί μου, οἷς ἐποίησαν αἱ χεῖρές μου, καὶ ἐν παντὶ μόχθῳ μου, ὧ ἐμόχθησα τοῦ ποιεῖν, καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος, καὶ οὐκ ἔστι περισσεῖα ὑπὸ τὸν ἥλιον. πᾶσα γὰρ ἡ τῶν αἰσθήσεων δύναμις τε καὶ ἐνέργεια ὅρον ἔχει τὴν ὑφ' ἡλίῳ ζωὴν, τὸ δὲ ἐπέκεινα διαβῆναι καὶ τῶν ὑπερκειμένων ἀγαθῶν ἐν περινοίᾳ γενέσθαι ἢ αἰσθητικὴ φύσις οὐ δύναται. ταῦτα οὖν πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα κατασκευάμενος παιδεύει τὸν βίον τὸ πρὸς μηδὲν τῶν ὧδε θαυμαστικῶς διατίθεσθαι, πλοῦτον, φιλοτιμίαν, τὴν κατὰ τῶν ὑποχειρίων ἀρχὴν, θυμηδίας τε καὶ τρυφᾶς καὶ συμπόσια καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν τιμίων εἶναι νενόμισται, ἀλλ' ὅρα, ὅτι ἐν τέλος τῶν τοιούτων πάντων ἡ ματαιότης ἐστίν, ἣς περισσεῖα εἰς τὸ ἐφεξῆς οὐχ εὐρίσκεται. καθάπερ γὰρ οἱ καθ' ὕδατος γράφοντες ἐνεργοῦσι μὲν διὰ τῆς χειρὸς τὴν γραφὴν τοὺς τύπους τῶν χαρακτήρων ἐν τῷ ὑγρῷ διαγράφοντες, μένει δὲ τῶν χαραγμάτων οὐδὲν ἐπὶ σχήματος, ἀλλ' ἡ τοῦ γράφειν σπουδὴ ἐν μόνῳ τῷ γράφειν ἐστίν· ἐπεται γὰρ αἰεὶ τῇ χειρὶ ἢ τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια τὸ κεχαραγμένον ἐπιλαίνουσα· οὕτως πᾶσα ἡ ἀπολαυστικὴ σπουδὴ 5.353 καὶ ἐνέργεια τοῖς γινομένοις ἐναφανίζεται. παυσαμένης γὰρ τῆς ἐνεργείας ἐξηλείφθη καὶ ἡ ἀπόλαυσις, καὶ οὐδὲν εἰς τὸ ἐφεξῆς τεταμίευται οὐδὲ ὑπελείφθη τι τοῖς ἡδομένοις ἴχνος εὐφροσύνης ἢ λείψανον, παρελθούσης τῆς κατὰ τὴν ἡδονὴν ἐνεργείας. τοῦτό ἐστιν, ὃ σημαίνει ὁ λόγος εἰπὼν, ὅτι Οὐκ ἔστι περισσεῖα ὑπὸ τὸν ἥλιον τοῖς τὰ τοιαῦτα πονοῦσιν, ὧν τὸ πέρασ ματαιότης ἐστίν· ὧν καὶ ἡμεῖς ἔξω γενοίμεθα χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ε΄

Νῦν ἡμῖν παρὰ τοῦ μεγάλου τῆς ἐκκλησίας καθηγεμόνος ἢ ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα τῶν μαθημάτων γίνεται μυσταγωγία. προκαθήρας γὰρ τὰς ψυχὰς διὰ τῶν προλαβόντων λόγων καὶ πάσης ἀποστήσας τῆς κατὰ τὸ μάταιον ἐγγινομένης τοῖς ἀνθρώποις ἐπιθυμίας οὕτω προσάγει τῇ ἀληθείᾳ τὸν νοῦν οἷόν τι φορτίον ἐξ ὧμων τὴν ἀχθηδόνα τῶν ματαίων ἀπο σεισάμενον. τὸ δὲ τοιοῦτον ὡς ἐν δόγματι παιδεύεσθαι ἢ ἐκκλησία, μαθοῦσα διὰ τῆς παρουσίας διδασκαλίας, ὅτι 5.354 ἀρχὴ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου ἐστὶ τὸ τῆς κακίας ἐκτὸς γενέσθαι. καὶ γὰρ ὁ μέγας Δαβὶδ εἰσαγωγικὴν τινα πρὸς τὴν καθαρὰν πολιτείαν ὑφήγησιν ἐν ταῖς ψαλμωδίαις ποιούμενος οὐκ ἀπὸ τῆς τελειότητος τῶν ἐν τῷ μακαρισμῷ θεωρουμένων τοῦ λόγου ἄρχεται. οὐ γὰρ εἶπεν ἐν πρώτοις μακαριστὸν εἶναι τὸν ἐν πᾶσι κατευοδούμενον, τὸν ὠμοιωμένον τῷ ξύλῳ, τὸν ἐν ταῖς διεξόδοις τῶν ὑδάτων ἐρριζωμένον, τὸν ἀειθαλῆ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς διαμένοντα, τὸν ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις τὸν καρπὸν τοῦ ἰδίου βίου δρεπόμενον, ἀλλ' ἀρχὴν μακαρισμοῦ τὴν ἀπόστασιν τῶν κακῶν ἐποίησατο, ὡς οὐκ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἀγαθὸν γενέσθαι, πρὶν ἀποκλύσασθαι τῆς κακίας τὸν ῥύπον. οὕτω τοίνυν καὶ ὁ πολὺς οὗτος ἐκκλησιαστής ὑπεξαιρεῖ πρῶτον τῷ λόγῳ τὰ μάταια, ἵνα καθάπερ ἐπὶ σώματος κάμνοντος ταῖς καθηκούσαις ἐπιμελείαις ἐκκαθαρθέντος τοῦ ἀρρωστήματος αὐτομάτως τὸ ἀγαθὸν τῆς ὑγείας ἐγγένηται. διὰ τοῦτο κατέδραμε τῷ λόγῳ τῆς ματαιότητος, εἶπεν οὐκ ἀσφαλὲς τοῦ καλοῦ κριτήριον εἶναι τὴν αἴσθησιν, ὑπ' ὅψιν ἤγαγε τὸ ἐν τοῖς σπουδαζομένοις ἀνύπαρκτον, ἐχώρισε τὴν ἐπιθυμητικὴν ἡμῶν διάθεσιν τῆς σωματικῆς ἀπολαύσεως· καὶ οὕτως ὑποδείκνυσι τὸ

ὄντως αἰρετόν, τὸ ἀληθῶς ἐπιθυμητόν, οὗ ἡ σπουδὴ πρᾶγμα ἐστὶν ἐνεργόν τε καὶ ἐνυπόστατον, εἰς αἰεὶ παραμένον τοῖς μετιούσι, πάσης τῆς κατὰ τὸ μάταιον ἐννοίας κεχωρισμένον. 5.355 Ἐπέβλεψα γὰρ ἐγώ, φησί, τοῦ ἰδεῖν σοφίαν. ὡς δ' ἂν ἀκριβῶς ἴδοιμι τὸ ποθούμενον, εἶδον πρότερον καὶ τὴν παραφορὰν καὶ τὴν ἀφροσύνην. ἔκ γὰρ τῆς πρὸς τὸ ἀντικεῖ μενον παραθέσεως ἀκριβεστέρα γίνεται τῶν σπουδαζομένων ἢ θεωρία. τὴν δὲ σοφίαν καὶ βουλήν ὀνομάζει λέγων· Ὅτι τίς ἄνθρωπος, ὃς ἐπελεύσεται ὀπίσω τῆς βουλῆς, τὰ ὅσα ἐποίησεν αὕτη; διδάσκει τοίνυν τίς ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, ὅτι τὸ ἐπακολουθεῖσαι τῇ ὄντως σοφίᾳ, ἢν καὶ βουλήν ὀνομάζει ποιητικὴν τῶν ἀληθῶς ὄντων τε καὶ ὑφεστώτων καὶ μὴ ἐν ματαιότητι θεωρουμένων, τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας ἐστὶ τὸ κεφάλαιον· ἢ δὲ ὄντως σοφία καὶ ἡ βουλή οὐδὲν ἄλλο κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον ἐστὶ πλὴν τῆς τοῦ παντὸς προεπινοοῦ μένης σοφίας. αὕτη δὲ ἐστὶν, ἐν ἣ τὰ πάντα ἐποίησεν ὁ θεός, καθὼς φησιν ὁ προφήτης, ὅτι Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, Χριστὸς δὲ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία, ἐν ἣ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ διεκοσμήθη. εἰ οὖν τοῦτό ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη σοφία τὸ ἐν περινοίᾳ τῶν ἀληθινῶν ἔργων τῆς ὄντως σοφίας τε καὶ βουλῆς γενέσθαι, ἔργον δὲ τῆς βουλῆς ἐκείνης ἦτοι τῆς σοφίας κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον ἡ ἀφθαρσία ἐστὶν ἢ τε τῆς ψυχῆς μακαριότης καὶ ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φρόνησις καὶ πᾶν τὸ κατ' ἀρετὴν νοούμενον ὄνομά τε καὶ νόημα, τάχα δι' ἀκολουθίου τῇ γνώσει τῶν ἀγαθῶν προσαγὸ 5.356 μεθα. ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα εἶδον, φησί, καὶ ὡσπερ ἐν ζυγῷ διέκρινα τὸ ὄν τοῦ μὴ ὄντος, εὗρον τὴν διαφορὰν τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀφροσύνης, οἷαπερ ἂν εὐρεθεῖν φωτὸς ἀντεξεταζομένου πρὸς ζόφον. καὶ μοι δοκεῖ προσηκόντως τῷ κατὰ τὸ φῶς ὑποδείγματι πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ χρήσασθαι κρίσιν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ σκότος τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἀνύπαρκτον (εἰ γὰρ μὴ εἴη τι τὸ ἀντιφράσσον τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα, σκότος οὐκ ἔσται), τὸ δὲ φῶς αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ ἐστὶν ἐν ἰδίᾳ οὐσίᾳ κατανοούμενον, δείκνυσι τῷ ὑποδείγματι, ὅτι ἡ κακία κατ' ἑαυτὴν οὐχ ὑφέστηκεν, ἀλλὰ τῇ στερήσει τοῦ ἀγαθοῦ παρυφίσταται, τὸ δὲ ἀγαθὸν αἰεὶ ὡσαύτως ἔχει μόνιμόν τε καὶ πάγιον καὶ οὐδεμιᾶ τινος προηγουμένου στερήσει παρυφιστάμενον. τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου τῷ ἀγαθῷ νοούμενον κατ' οὐσίαν οὐκ ἔστιν· ὁ γὰρ ἐφ' ἑαυτοῦ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἔστιν ὅλως· στερήσις γὰρ τοῦ ὄντος ἐστὶν ἡ κακία καὶ οὐχὶ ὑπαρξις. ἴση τοίνυν ἡ διαφορὰ τοῦ φωτὸς πρὸς τὸ σκότος καὶ τῆς σοφίας πρὸς ἀφροσύνην ἐστίν. ἀπὸ μέρους γὰρ ἅπαν τὸ ἀγαθὸν περιλαμβάνει τῷ τῆς σοφίας ὀνόματι καὶ τῇ ἀφροσύνη πᾶσαν κακοῦ φύσιν συνερμηνεύει. Ἄλλὰ τί κέρδος ἡμῖν ἐκ τοῦ θαυμάσαι τὸ ἀγαθόν, εἰ μὴ τις καὶ ἔφοδος παρὰ τοῦ διδασκάλου πρὸς τὴν τούτου κτῆσιν ὑποδειχθεῖ; πῶς οὖν ἔστι καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ τοῦ καλοῦ μετουσίᾳ γενέσθαι, ἀκούσωμεν τοῦ διδάσκοντος. Τοῦ σοφοῦ, 5.357 φησίν, οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ. τί ταῦτα λέγει; ἔστι γὰρ τι ζῶον ὅλως, ὃ ἔξω τῆς κεφαλῆς ἔχει τὰ τῶν ὀφθαλμῶν αἰσθητήρια, κἂν ἔνυδρον εἴπης κἂν χερσαῖον κἂν ἐναέριον; ἐν πᾶσι γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ λοιποῦ προβέβληται σώματος καὶ τῇ κεφαλῇ τῶν ἐχόντων κεφαλὴν ἐγκαθίδρυται. πῶς οὖν ἐνταῦθα μόνου λέγει τοῦ σοφοῦ τὴν κεφαλὴν ὠμματώσθαι; ἢ τοῦτο πάντως ὑποσημαίνει τῷ λόγῳ, ὅτι ἀναλογία τίς ἐστὶ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ θεωρουμένων πρὸς τὰ τοῦ σώματος μέρη; καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῆς σωματικῆς διαπλάσεως τὸ προέχον τοῦ ὅλου κεφαλὴ ὀνομάζεται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τὸ ἡγεμονικόν τε καὶ προτεταγμένον ἀντὶ κεφαλῆς νοεῖται· καὶ ὄν τρόπον πτέρναν τὴν τοῦ ποδὸς βάσιν προσαγορεύομεν, οὕτως ἂν εἴη τις καὶ τῆς ψυχῆς βάσις, δι' ἧς ἐφάπτεται τῆς συμφύτας τοῦ σώματος, ὅθεν τὴν αἰσθητικὴν δυνάμιν τε καὶ ἐνέργειαν τῷ ὑποκειμένῳ ἐνίστην. ὅταν τοίνυν ἡ διορατικὴ τε καὶ θεωρητικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις πρὸς τὰ αἰσθητὰ τὴν ἀσχολίαν ἔχη, εἰς τὰς πτέρνας αὐτῆς ἢ τῶν ὀφθαλμῶν φύσις ἀντιμεθίσταται, δι' ὧν τὰ κάτω βλέπει, τῶν ὑψηλῶν θεαμάτων ἀθέατος μένουσα. εἰ δὲ γνωρίσασα τῶν ὑποκειμένων τὸ μάταιον ἀναγάγοι τὰς ὄψεις ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς

κεφαλήν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός, καθὼς διερμηνεύει ὁ Παῦλος, μακαριστὴ ἂν γένοιτο τῆς ὄξυωπίας, 5.358 ἐκεῖ ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμούς, ὅπου οὐκ ἔστιν ἡ τοῦ κακοῦ ἐπισκότησις. Παῦλος ὁ μέγας καὶ εἴ τινες ἄλλοι κατ' ἐκεῖνον μεγάλοι ἐν τῇ κεφαλῇ τοὺς ὀφθαλμούς εἶχον καὶ πάντες οἱ ἐν Χριστῷ ζῶντες καὶ κινούμενοι καὶ ὄντες. ὡς γὰρ οὐκ ἔστι τὸν ἐν φωτὶ ὄντα σκότος ἰδεῖν, οὕτως οὐκ ἔστι τὸν ἐν Χριστῷ τὸν ὀφθαλμὸν ἔχοντα πρὸς τι τῶν ματαίων ἐνατενίσαι. ὁ οὖν ἐν τῇ κεφαλῇ τοὺς ὀφθαλμούς ἔχων (κεφαλήν δὲ τὴν τοῦ παντὸς ἀρχὴν ἐνοήσαμεν) ἐν πάσῃ ἀρετῇ τοὺς ὀφθαλμούς ἔχει (Χριστὸς γὰρ ἐστὶν ἡ παντελής ἀρετή), ἐν ἀληθείᾳ, ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀφθαρσίᾳ, ἐν παντὶ ἀγαθῷ. Τοῦ οὖν σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ, ὁ δὲ ἄφρων ἐν σκότει πορεύεται. ὁ γὰρ μὴ ἐπὶ τὴν λυχνίαν τὸν ἑαυτοῦ λύχνον προτείνας, ἀλλ' ὑποβαλὼν τῇ βάσει τῆς κλίνης τὸ φέγγος ἑαυτῷ σκότος ἐποίησεν, δημιουργὸς τοῦ ἀνυπάρκτου γενόμενος· μάταιον δὲ τὸ ἀνυπάρκτον. ἴσον οὖν ἐστὶ κατὰ τὸ σημαινόμενον τῷ ματαίῳ τὸ σκότος. τοῦ τοίνυν ἄφρονος ἡ ψυχὴ φιλοσώματός τις καὶ σαρκώδης γεγεννημένη ἐν τῷ ταῦτα βλέπειν βλέπει οὐδέν· σκότος γὰρ ἐστὶν ἀληθῶς ἢ ἐν τούτοις ὄξυωπία. ὁρᾷς τοὺς δριμεῖς τούτους καὶ εὐστρόφους κατὰ τὸν βίον, οὓς δικανικοὺς ὀνομάζομεν, ὅπως ἑαυτοῖς δι' ἐπινοίας τὴν ἀδικίαν ἐξευμαρίζουσι μάρτυσι, συνηγόροις, ἐγγράφοις, τῇ τῶν δικαστῶν θεραπείᾳ, ὥστε καὶ τὸ κακὸν κατεργάσασθαι καὶ ἐκδῦναι τὴν τιμωρίαν; τίς οὐ θαυμάζει 5.359 τὸ ἀγγίνουν τῶν τοιούτων καὶ εὐπερίβλεπτον; ἀλλ' ὅμως τυφλοὶ εἰσιν οὗτοι, εἰ πρὸς ἐκεῖνον τὸν ὀφθαλμὸν ἐξετάζοιντο τὸν τὰ ἄνω βλέποντα, τὸν τῇ κεφαλῇ τῶν ὄντων ἐγκείμενον. τυφλοὶ εἰσιν ἄντικρυς οἱ τὴν πτέρναν ἑαυτῶν καλλωπίζοντες τὴν σπαρασσομένην τοῖς ὁδοῦσι τοῦ ὄψεως· δι' ὧν γὰρ τὰ κάτω βλέπουσι, τὰ δὴγματα τῆς ἀμαρτίας ἑαυτοῖς ἐγχαράσ σουσιν. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν ἀδικίαν μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ τὸ μακαριζόμενον αὐτῶν ἐν ἀνθρώποις πάσης ἐστὶ δυσπραγίας ἐλεεινότερον. πόσοι δὲ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου τῶν ἐν τῷ ὕψει ἀγαθῶν ἐμφορούμενοι καὶ τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντως ὄντων ἀποσχολάζοντες τυφλοὶ τινες ἐν τοῖς ὑλικοῖς πράγμασι εἶναι νομίζονται καὶ ἀνόητοι, οἷος καὶ ὁ Παῦλος εἶναι καυχᾶται, μωρὸν ἑαυτὸν διὰ τὸν Χριστὸν εἶναι λέγων· ἡ γὰρ φρόνησις αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία πρὸς οὐδέν τῶν ὧδε σπουδαζομένων ἠσχόλητο. διὸ λέγει· Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· ἡμεῖς τυφλοὶ τῷ κάτω βίῳ διὰ τὸ τὰ ἄνω βλέπειν καὶ ἐν τῇ κεφαλῇ τοὺς ὀφθαλμούς ἡμῶν ἔχειν. τούτου χάριν ἄστεγος ἦν καὶ ἀτράπεζος, πένης, ἀλήτης, γυμνός, λιμῷ καὶ δίψῃ κατατρυχόμενος. ἀλλ' ὁ κάτω τοιοῦτος ἐν τοῖς ἄνω σκόπησον οἷος ἦν. ἕως γὰρ τρίτου οὐρανοῦ 5.360 ὑψωθείς, ὅπου ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἦν, ἐκεῖ τοὺς ὀφθαλμούς ἔσχεν, τοῖς ἀπορρήτοις τοῦ παραδείσου μυστηρίοις ἐναγαλλόμενος καὶ τὰ ἀθέατα βλέπων καὶ ἐντρυφῶν ἐκείνοις, ὅσα ὑπὲρ αἴσθησίν ἐστὶ καὶ διάνοιαν. τίς οὐκ ἂν ἐλεεινὸν αὐτὸν ᾤηθη, δεσμώτην βλέπων καὶ πληγαῖς αἰκίζόμενον καὶ βύθιον ἐκ ναυαγίου διὰ πελάγους τοῖς κύμασι μετὰ τῶν δεσμῶν συμπεριφερόμενον; ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ τὰ ἐν ἀνθρώποις τοιαῦτα, τοῦ μέντοι ἐν κεφαλῇ διὰ παντὸς τοὺς ὀφθαλμούς ἔχειν οὐκ ἀπετράπη λέγων Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ; θλιψίς ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λιμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα; ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν· τίς μου τοὺς ὀφθαλμούς ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐξορύξει καὶ πρὸς τὸ πατούμενόν τε καὶ γήϊνον μεταστήσει; τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν ἐγκελεύεται τὸ ἴσον ποιεῖν ἐν τῷ παραγγέλλειν τὰ ἄνω φρονεῖν, ὅπερ ὁμοίον ἐστὶ τῷ λέγειν ἐν κεφαλῇ τοὺς ὀφθαλμούς ἔχειν. Ἀλλ' εἰ μεμαθήκαμεν, πῶς εἰσι τοῦ σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ, φύγωμεν τὴν ἀφροσύνην, ἥτις σκότος τοῖς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ πορευομένοις γίνεται. Ὁ γὰρ ἄφρων, φησὶν, ἐν σκότει πορεύεται. ἄφρων δὲ ἐστὶ, καθὼς ἢ προφητεία φησὶν, ὁ ἐν τῇ καρδίᾳ λέγων μὴ εἶναι θεόν, ὃς διεφθάρη καὶ ἐβδελύχθη ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν. ἢ δὲ ἀκολουθία τοῦ λόγου 5.361 θεραπεύει διὰ τῶν ἐφεξῆς εἰρημένων τοὺς μικροψύχως περὶ τὴν ζωὴν ταύτην

διακειμένους, οἷς χαλεπὸν τι τὸ τοῦ θανάτου νομίζεται καὶ διὰ τοῦτο κέρδος οὐδὲν τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου τοῖς τὴν ὑψηλοτέραν μετιοῦσι ζωὴν εἶναι πεπίστευται, ὅτι ἀμφοτέροις πρὸς τὸ αὐτὸ πέρας ἡ ζωὴ καταλήγει καὶ οὐκ ἔστιν ἀποφυγὴν τοῦ θανάτου διὰ τῆς ἀστειοτέρας κατορθωθῆναι ζωῆς. τὰς οὖν τοιαύτας ἀντιθέσεις ὡς ἐξ ἰδίου προσώπου ποιούμενος πάλιν καθάπτεται τῆς ἀτοπίας τῶν προφερόντων ἐκεῖνα, ὡς ἀνεπισκέπτως ἐχόντων τῆς τῶν ὄντων φύσεως, καὶ διδάσκει τὴν διαφορὰν, ἐν τίνι τὸ πλεόν ἔχει ἢ ἀρετὴ τῆς κακίας, ὡς οὐχὶ διὰ τῆς τοῦ θανάτου κοινότητος ὁμοτιμίας τινὸς ἐν αὐτοῖς ἐλπιζομένης, ἀλλὰ διὰ τῶν εἰς ὕστερον ἀναμενόντων καλῶν ἢ κακῶν τῆς διαφορᾶς εὐρισκομένης. ἔχει δὲ ἡ λέξις τῆς ἀντιθέσεως οὕτως· Ἔγνω ἐγὼ, ὅτι συνάντημα ἐν συναντήσεται τοῖς πᾶσιν αὐτοῖς. καὶ εἶπα ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου, ὡς συνάντημα τοῦ ἄφρονος καὶ γε ἐμοὶ συναντήσεται, καὶ ἵνα τί ἐσοφισάμην; ἐγὼ περισσὸν ἐλάλησα ἐν καρδίᾳ μου, διότι ἄφρων ἐκ περισσεύματος λαλεῖ, ὅτι καὶ γε τοῦτο ματαιότης. ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ μνήμη τοῦ σοφοῦ μετὰ τοῦ ἄφρονος εἰς αἰῶνα, καθότι ἤδη αἱ ἡμέραι αἱ ἐρχόμεναι τὰ πάντα ἐπελήσθη· καὶ πῶς ἀποθανεῖται ὁ σοφὸς μετὰ τοῦ ἄφρονος; οἷς ἐπάγει τὸ μίσους ἄξια νομίσαι τὰ πάντα, περὶ 5.362 ἂ πρότερον ἐμπαθῶς εἶχε τὸ μάταιον ὡς ἀγαθὸν ἀσπαζόμενος, καὶ πάντα μεμισηκέναι φησίν, ὅσα πρὸς τὴν ζωὴν ταύτην βλέπων ἐπόνησε, διότι οὐδὲν ἑαυτῷ, ἀλλὰ τῷ μετ' αὐτὸν πάντα ἐπόνησεν, ὃς εἰς τί χρήσεται τοῖς πεπονημένοις προγνῶναι διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδηλίαν οὐχ οἶόν τε. λέγει δὲ κατὰ λέξιν οὕτως· Καὶ ἐμίσησα σὺν τὴν ζωὴν, ὅτι πονηρὸν ἐπ' ἐμὲ τὸ ποίημα τὸ πεπονημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι πάντα ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος. καὶ ἐμίσησα ἐγὼ σύμπαντα τὸν μόχθον μου, ὃν ἐγὼ μόχθῳ ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι ἀφίω αὐτὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ γινομένῳ μετ' ἐμέ· καὶ τίς οἶδεν, εἰ σοφὸς ἔσται ἢ ἄφρων καὶ εἰ ἐξουσιάζεται ἐν παντὶ μόχθῳ μου, ᾧ ἐμόχθησα καὶ ἐσοφισάμην ὑπὸ τὸν ἥλιον; καὶ γε τοῦτο ματαιότης. ταῦτα εἰπὼν ἀλλοτρίως φησὶ καὶ πρὸς τοῦτο τῆ ψυχῆ διατεθῆναι τὸ νομίσαι μίαν εἶναι τῷ τε κατ' ἀρετὴν βεβιωκότῳ καὶ τῷ μηδεμίαν πρὸς τοῦτο πεπονημένῳ σπουδὴν τὴν μερίδα. τῷ μὲν γὰρ τὸν μόχθον εἶναι φησὶν ἐν σοφίᾳ καὶ γνώσει καὶ ἀνδρείᾳ, τῷ δὲ ἐτέρῳ ἐν θυμῷ καὶ ἐν ἀλγήμασι τοῖς διὰ τὴν περὶ τὸν βίον σπουδὴν προσγινομένοις. τὸ οὖν εἰς ἴσον τούτους ἀλλήλοις ἄγειν οὐ ματαιότητος μόνον ἀλλὰ καὶ πονηρίας εἶναι φησὶν. ἔχει δὲ καὶ αὕτη ἡ λέξις οὕτως· 5.363 Καὶ ἐπέστρεψα ἐγὼ τοῦ ἀποτάξασθαι τῆ καρδίᾳ μου ἐν παντὶ μόχθῳ μου, ᾧ ἐμόχθησα ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι ἔστιν ἄνθρωπος ὅτι μόχθος αὐτοῦ ἐν σοφίᾳ καὶ ἐν γνώσει καὶ ἐν ἀνδρείᾳ, καὶ ἄνθρωπος ὃς οὐκ ἐμόχθησεν ἐν αὐτῷ δώσει αὐτῷ μερίδα αὐτοῦ. καὶ γε τοῦτο ματαιότης καὶ πονηρία μεγάλη. ὅτι γινώσκει τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ προαιρέσει καρδίας αὐτοῦ, ᾧ αὐτὸς μόχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι πᾶσαι αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ἀλγημάτων καὶ θυμοῦ περισπασμὸς αὐτοῦ, καὶ γε ἐν νυκτὶ οὐ κοιμᾶται ἢ καρδία αὐτοῦ. καὶ γε τοῦτο ματαιότης. πάλιν ἕτεραν ἀνθυποφορὰν τῶν τὸν ἀπολαύστικόν βίον προτιμότερον κρινόντων τῆς ὑψηλοτέρας ζωῆς προφέρει τε αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ ἀνατρέπει τὸ προφερόμενον, ἐν τῷ ἰδίῳ προσώπῳ διεξιὼν ἐκάτερα, καὶ τὴν λύσιν καὶ τὴν ἀντίθεσιν. τὸ γὰρ ἀντιτεθέν ἐστὶ τὸ μηδὲν ἀγαθὸν οἶεσθαι δεῖν ἄλλο ἢ ὅπερ ἂν τις εἰς ἑαυτὸν καταδέξῃται, τοῦτο δὲ ἐστὶ βρῶσις καὶ πόσις, ἢ δὲ πρὸς τοῦτο ἀπάντησις τὸ μὴ ταῦτα εἶναι, οἷς ὁ ἄνθρωπος τρέφεται τε καὶ εὐφραίνεται, ἀλλὰ σοφίαν καὶ γνώσιν· ὡς τοῦτο μὲν ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἐν τούτοις τὴν σπουδὴν ἔχειν, τὸ δὲ διὰ σαρκὸς σπουδαζόμενον περισπασμὸν ψυχῆς εἶναι καὶ ματαιότητα. τὰ δὲ ῥήματα τῆς ὑψηλῆς διδασκαλίας τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· Οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἐν ἀνθρώπῳ, ὃ φάγεται καὶ πίεται καὶ δείξει τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀγαθὸν ἐν μόχθῳ αὐτοῦ. καὶ γε τοῦτο 5.364 εἶδον ἐγὼ, ὅτι ἀπὸ χειρὸς τοῦ θεοῦ ἐστὶν, ὃ τί τις φάγεται καὶ τις πίεται παρὲξ αὐτοῦ, ὅτι τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ἀγαθῷ πρὸ προσώπου αὐτοῦ ἔδωκε σοφίαν καὶ γνώσιν καὶ εὐφροσύνην, καὶ τῷ

ἀμαρτάνονται ἔδωκε περισπασμὸν τοῦ προσθεῖναι καὶ συναγαγεῖν, τοῦ δοῦναι τῷ ἀγαθῷ πρὸ προσώπου τοῦ θεοῦ· ὅτι καὶ γε τοῦτο ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος. Ἡ μὲν οὖν διάνοια τῶν ἐφεξῆς γεγραμμένων καὶ ἡ κατὰ τὸ ἀκόλουθον προθεωρία αὕτη ἐστίν, ἣν δι' ὀλίγου νῦν παρεθέμεθα. καιρὸς δ' ἂν εἴη πάλιν ἐπαναλαβεῖν τὴν λέξιν καὶ προσαρμόσαι δι' ἀκριβείας τοῖς ῥητοῖς τὰ νοήματα. Καὶ ἔγνων καὶ γε ἐγώ, ὅτι συνάντημα ἐν συναντήσεται τοῖς πᾶσιν αὐτοῖς, καὶ εἶπα ἐγώ, ὡς συνάντημα τοῦ ἄφρονος καὶ γε ἐμοὶ συναντήσεται, καὶ ἵνα τί ἐσοφισάμην; τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ ἀντίθεσις, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ ἀντιτίθησι λέγων· εἰ ἔστιν ἐπ' ἀμφοτέρων τὸ τοῦ θανάτου συνάντημα καὶ οὐκ ἐξαιρεῖται τῆς τοῦ θανάτου μετουσίας ἡ ἀρετὴ τὸν ἐν σοφίᾳ γενόμενον, εἰς μάτην μοι γέγονεν ἡ περὶ τὴν σοφίαν σπουδὴ. ἡ δὲ πρὸς τὰ εἰρημένα τοῦ λόγου ἀπάντησις ποία; Ἐγώ, φησί, τοῦτο περισσὸν ἐλάλησα ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ὅτι ἄφρων ἐκ περισσεύματος λαλεῖ, ὅτι καὶ γε τοῦτο ματαιότης. ὅτι οὐκ ἔστι μνήμη τοῦ σοφοῦ μετὰ τοῦ ἄφρονος εἰς αἰῶνα. κατα γινώσκει γὰρ ὡς περιττῶς τε καὶ μὴ ἀκολουθῶς τῆς ἀντιθέσεως ταύτης ὑπενεχθείσης καὶ ἄφρονα ὀνομάζει τὸν λόγον, 5.365 ὃς οὐχὶ τῶν ἀποθέτων ἐστὶν οὐδὲ ἔνδοθεν ἐκ τῶν ταμιείων τῆς σοφίας προφέρεται, ἀλλ' ὥσπερ τι περίττωμα τῆς διανοίας ἐστὶν ἀφροῦ δίκην ἀποπτύμενος. Ἄφρων γάρ, φησὶν, ἐκ περισσεύματος λαλεῖ, τὸ δὲ οὕτω χρῆσθαι τῷ λόγῳ μάταιόν τε καὶ εἰς οὐδὲν ἐστὶ πλέον, πρὸς οὐδὲν γὰρ ἕτερον τοῦ λόγου τὴν σπουδὴν ἔχοντος, ἢ πείσαι μὴ πρὸς τὰ φαινόμενα βλέπειν. ἐκ τῶν ὀρωμένων ποιεῖται ὁ ἀντιλέγων τὴν μάχην· καὶ γὰρ καὶ ὁ θάνατος τῶν φαινομένων ἐστίν· τί δήποτε λέγων; οὐκ ἐν τούτῳ τοῦ ἐναρέτου τε καὶ τοῦ πονηροῦ βίου ἡ κρίσις γίνεται, ὡς δεόν μόνον τὸν πονηρὸν τεθνᾶναι τῷ σώματι, τὸν δὲ ἀγαθὸν μένειν τοῦ σωματικοῦ θανάτου ἀπείρατον; οὐκ εἰδῶς, ἐν τίνι ἐστὶ τῆς ἀρετῆς τὸ ἀθάνατον καὶ τίς τῶν ἐν κακίᾳ ζώντων ὁ θάνατος. τοῦ μὲν γὰρ σοφοῦ, φησὶν, ἡ μνήμη διὰ παντὸς ζῆ καὶ παντὶ τῷ αἰῶνι συμπαρα τείνεται, τῷ δὲ ἄφρονι συναπεσβέσθη καὶ τὸ μνημόσυνον. περὶ γὰρ τῶν τοιούτων φησὶ καὶ ὁ προφήτης, ὅτι Ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτῶν περιφανῶς καὶ ἐκδήλως· τοῦτο γὰρ ἡ τοῦ Ἥχου προσθήκη ἐνδείκνυται. Οὐκ ἔστιν οὖν, φησὶ, μνήμη τοῦ σοφοῦ μετὰ τοῦ ἄφρονος εἰς αἰῶνα, ἀλλὰ τοῦ μὲν σοφοῦ ἡ ζωὴ διαιωνίζει διὰ τῆς μνήμης, τὸν δὲ ἄφρονα 5.366 διαδέχεται λήθη· ἐν γὰρ ταῖς ἐρχομέναις ἡμέραις τὰ πάντα τοῦ ἄφρονος ἐν λήθῃ γίνεται, οὕτως ἡ λέγων τῷ ῥήματι· Καθὸ τι ἤδη αἰ ἡμέραι αἰ ἐρχόμεναι τὰ πάντα ἐπελήσθη. εἰ οὖν ὁ μὲν σοφὸς ζῆ τῇ σοφίᾳ, ὁ δὲ ἄφρων τῷ θανάτῳ τῆς λήθης ἐνηφανίσθη, πῶς, φησὶ, λέγεις, ὅτι ἀποθανεῖται ὁ σοφὸς μετὰ τοῦ ἄφρονος; διὰ τοῦτο τοῖς κατὰ τὴν ζωὴν ταύτην ἐσπουδασμένοισι αὐτῷ ἀλγύνεται καὶ ἐπαισχύνεται καὶ μισεῖν λέγει πάντα, ὅσα αὐτῷ πρὸς τὴν ζωὴν ταύτην διεσπουδάσθη, ὅμοιον πάστων ὥσπερ ἂν εἴ τις πεφαρμακωμένου μέλιτος ἀναιδῶς ἐμφορηθεὶς ἐκ λαιμαργίας, εἶτα εἰς χυμὸν αὐτῷ πονηρὸν τῆς λιχνεΐας μεταβληθείσης ἐν τῷ ἐμέτῳ λάβοι τοῦ ἀνακεκραμένου φαρμάκου τὴν αἴσθησιν τοῦ συνεκτυομένου μετὰ τοῦ μέλιτος, καὶ διὰ τοῦτο τῇ μνήμῃ τῆς ἀηδίας μισῶν τὸ μέλι, οὗ ἢ πλησμονὴ διὰ τοῦ φαρμάκου τὴν ἀνατροπὴν κατειργάσατο. τούτου χάριν ὁ μέχρι κόρου τῶν πρὸς τρυφὴν σπουδαζομένων ἑαυτὸν ἐμπλήσας ἐν τῷ τῆς ἐξαγορεύσεως ἐμέτῳ καθάπερ τινὸς δηλητηρίου ποιότητα τὴν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις αἰσχύνῃν σικχανθεῖς τε καὶ βδελυξάμενος μισεῖν βοᾷ τὴν ζωὴν ἐκείνην, λέγων οὕτως κατὰ τὴν λέξιν, ὅτι Καὶ ἐμίσησα σὺν τὴν ζωὴν, ὅτι πονηρὸν ἐπ' ἐμὲ τὸ ποίημα τὸ πεποιημένον 5.367 ὑπὸ τὸν ἥλιον. οὐ γὰρ ἄλλω τινί, φησὶν, ἀλλ' ἐμαυτῷ γέγονα πονηρὸς, οἷς ἐποίησα ὑπὸ τὸν ἥλιον. ἔστηκε γὰρ μοι τῶν γενομένων οὐδέν, ἀλλ' οἴησις ἦν πάντα τὰ σπουδαζόμενα καὶ ὄρμη προαιρέσεως. Τὰ γὰρ πάντα ματαιότης, φησὶ, καὶ προαίρεσις πνεύματος. καὶ ἄλλως λέγει μισοὺς ἀξίαν εἶναι τὴν ὧδε σπουδὴν, ὅτι μὴ ἑαυτῷ τις, ἀλλὰ τῷ μεθ' ἑαυτὸν πονεῖ, ὅπερ ἂν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ κατὰ σπουδὴν ἐνεργήσας τύχη, νεώρια, λιμένας, τὰς

λαμπράς τε καὶ πολυτελεῖς τῶν ἐπάλλξεων τε καὶ οἰκοδομημάτων κατασκευάς, προπύλαια καὶ πύργους καὶ κολοσσῶν ἀναστήματα τάς τε κατὰ γῆν φιλεργίας, ἄλλη παντοδαπά καὶ λειμώνων κάλλη καὶ ἀμπελῶνας μιμουμένους τὰ πελάγη τοῖς πλάτεσι καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον πονεῖ μὲν ὅσπερ ἂν τύχη πονήσας, μετέχει δὲ ὁ μετ' ἐκεῖνον ἐπιδημῶν τῷ βίῳ. Ἄδηλον δὲ εἰ μὴ κακίας ὕλην τὴν περιουσίαν ποιήσεται. οὐ γὰρ πάντων ἐστὶ τὸ γνώσεως ἔνεκεν εἰς τὴν τῶν τοιούτων πείραν καθεῖναι τὴν αἴσθησιν. ὅπερ ἐγώ, φησὶν, ὑπὸ σοφίας πεποίηκα. κατ' ἐξουσίαν οἶόν τινα πῶλον τὴν τῆς φύσεως ὀρμὴν μικρὸν ἀφείς ἐπισκιρτῆσαι τοῖς κάτω πάθεσι πάλιν ἀνεστόμωσα τῇ τῶν λογισμῶν ἡνία καὶ τῇ τοῦ νοῦ ἐξουσίᾳ 5.368 ὑπήγαγον. τίς οἶδε, φησὶν, εἰ κάκεῖνος ὅστις ποτὲ μεθ' ἡμᾶς ἐν τούτοις γενόμενος ἐξουσιάζει τῆς ἀπολαύσεως καὶ οὐκ αὐτὸς μᾶλλον κυριευθήσεται, οἶόν τι ἀνδράποδον τῇ δυναστείᾳ τῆς ἡδονῆς ὑποκύψας; διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐμίσησα ἐγὼ σύμπαντα τὸν μόχθον μου, ὃν ἐγὼ μοχθῶ ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι ἀφίω αὐτὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ γενομένῳ μετ' ἐμέ. καὶ τίς οἶδεν, εἰ σοφὸς ἔσται ἢ ἄφρων καὶ εἰ ἐξουσιάζεται ἐν παντὶ μόχθῳ μου, ὃ ἐμόχθησα καὶ ἐσοφισάμην ὑπὸ τὸν ἥλιον; ταύτην γὰρ οἶμαι τοῦ ῥητοῦ τούτου εἶναι τὴν ἔννοιαν, τὸ μὴ πάθει αὐτὸν πρὸς τὸν ἀπολαυστικὸν βίον κατολισθῆσαι, ἀλλὰ τινι λόγῳ σοφίας ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν, ἐν ἐξουσίᾳ ποιούμενον τὴν μετουσίαν καὶ οὐκ αὐτὸν ὑπὸ τῆς δυναστείας ταύτης κατακρατούμενον. τίς οὖν οἶδε, φησὶν, εἰ μὴ ἐξουσιασθήσεται ὑπὸ τούτων ὁ μετ' ἐμέ, ἄπερ οὐ διὰ πάθους ἐγώ, ἀλλ' ὑπὸ σοφίας ἐμόχθησα; δηλοῖ γὰρ διὰ τοῦ μόχθου ὀνομάσαι τὴν τρυφήν, ὅτι βεβιασμένως οἶόν τινα δυσκαταγώνιστον ἄθλον τῆς ἡδονῆς τὴν μετουσίαν προσήκατο. καὶ τοῦτο οὖν, φησὶν, ἐν τοῖς ματαίοις κατηριθμήσθω. καὶ ἄλλω δὲ τινι λέγει τῶν ὧδε τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀποτετάχθαι καὶ φανεροῖ τῷ λόγῳ ὃ βούλεται. διαβέβληται γὰρ πρὸς τὸν τῆς ὀρθῆς κρίσεως ἀμαρτάνοντα, ὅταν τις βλέπων ἐναργῆ τῶν ἐναντίων βίων τὴν διαφορὰν, ἐξ ὧν ὁ μὲν περὶ τὴν ἀρετὴν πονεῖ καὶ πρὸς 5.369 οὐδὲν ἀνθρώπινον τὴν ἐπιθυμίαν κατάγει, ὁ δὲ ἕτερος κατὰ τὸ ἔμπαλιν πόνον μὲν τινα τῶν ἐναρέτων οὐχ ὑπομένει, μόνοις δὲ τοῖς σωματικοῖς μόχθοις ἐγκατατρίβεται· ὅταν οὖν τις πρὸς τοῦτον φέρῃ τοῦ καλοῦ τὴν ψῆφον παρορῶν τὸν ἐν σοφίᾳ προέχοντα, οὐ μόνον ματαίαν, ἀλλὰ καὶ πονηρὰν τὴν ἄδικον ταύτην ἀποφαίνεται κρίσιν. λέγει δὲ τοῖς ῥήμασιν οὕτως· Καὶ ἐπέστρεψα, φησὶν, ἐγὼ τοῦ ἀποτάξασθαι τῇ καρδίᾳ μου πρὸς τῷ ἄλλῳ μόχθῳ, ὃ ἐμόχθησα ὑπὸ τὸν ἥλιον. τί οὖν ἐστίν, ὃ ἀπεταξάμην; ὅτι ἔστιν ἄνθρωπος, ὅτι μόχθος αὐτοῦ ἐν σοφίᾳ καὶ ἐν γνώσει καὶ ἐν ἀνδρείᾳ, καὶ ἄλλος ἄνθρωπος οὐδὲν ἐν τοῖς τοιοῦτοις πονήσας. πῶς οὖν τις τὴν μερίδα τῆς προτιμῆσεως τῷ τοιοῦτῳ προσθήσει; Καὶ ἄνθρωπος γάρ, φησὶν, ὃ οὐκ ἐμόχθησεν ἐν αὐτῷ, (τουτέστι τῷ μὴ μοχθήσαντι ἐν τῷ ἀγαθῷ) δώσει αὐτῷ μερίδα αὐτοῦ (ἀντὶ τοῦ· ἐν ἀγαθοῦ μοῖρα τὸν τοιοῦτον βίον ὀρίσεται). ἀλλὰ Ματαιότης, φησί, τοῦτο καὶ πονηρία μεγάλη. πῶς γὰρ οὐκ ἔστιν πονηρία μεγάλη, ὅταν γινώσκῃ τὴν ἐγκειμένην τῷ ἀνθρώπῳ περὶ τοὺς μόχθους σπουδὴν καὶ προαίρεσιν; τοῦτο γὰρ ἐστίν, ἐν οἷς φησὶν· Ὅτι γινώσκει τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ προαιρέσει καρδίας αὐτοῦ, ὃ αὐτὸς μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον. τί οὖν ἐστίν ὃ γινώσκει; Ὅτι πᾶσαι, φησὶν, αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ἀλγημάτων καὶ θυμοῦ περισπασμὸς αὐτοῦ, καὶ γε ἐν νυκτὶ οὐ κοιμᾶται ἢ καρδία αὐτοῦ. τῷ ὄντι γὰρ τοῖς εἰς τὸν περισπασμὸν τοῦτον τὴν ψυχὴν 5.370 ἀσχολοῦσιν ἐπαλγῆς μὲν ἢ ζωῆς οἶόν τισι κέντροις ταῖς τῶν πλειόνων ἐπιθυμίαις τὴν καρδίαν μαστίζουσα, ἐπώδυνος δὲ ἢ περὶ τὴν πλεονεξίαν σπουδὴ, οὐ τοσοῦτον οἷς ἔχει εὐφραينوμένη, ὅσον ἀλγυνομένη τοῖς λείπουσιν· οἷς μερίζεται νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ ὁ πόνος καταλλήλως δι' ἑκατέρας αὐτῶν ἐνεργούμενος, τῆς μὲν ἡμέρας δαπανωμένης ἐν μόχθοις, τῆς δὲ νυκτὸς ἀποπεμπούσης τῶν ὀμμάτων τὸν ὕπνον· αἱ γὰρ τοῦ κέρδους φροντίδες τὸν ὕπνον ἐκκρούουσιν. ὁ οὖν πρὸς ταῦτα βλέπων πῶς οὐ καταψηφίζεται τῆς σπουδῆς ταύτης τὴν ματαιότητα; διὰ τοῦτο

προστίθησι τοῖς προειρη μένοις, ὅτι Καί γε τοῦτο ματαιότης. Πάλιν ἄλλης ἀντιθέσεως καθάπτεται, τὸ δὲ ἀντιτιθέμενον τοῦτό ἐστιν· εἰ τὸ ἕξω ἡμῶν ἐν ματαίοις ἀριθμεῖς, ὧ διδάσκαλε, ὅπερ ἂν εἰς ἑαυτοὺς ἀναλάβωμεν, οὐκ ἂν εἰκότως καταγνωσθεῖη ὡς μάταιον. ἀλλὰ μὴν ἢ βρώσις τε καὶ ἢ πόσις ἐν ἡμῖν αὐτοῖς γίνεται. οὐ τῶν ἀποβλήτων ἄρα τὸ τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλὰ θείαν ἂν τις εὐεργεσίαν τὴν τοιαύτην χάριν ὀρίσαιτο. αὕτη τῆς ἀντιθέσεως ἢ διάνοια, τὰ δὲ ῥήματα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· Οὐκ ἔστιν ἀγαθόν, φησὶν, ἐν ἀνθρώπῳ, ὃ φάγεται καὶ πίνεται καὶ δείξει τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀγαθὸν ἐν μόχθῳ αὐτοῦ. καί γε τοῦτο εἶδον ἐγώ, ὅτι ἀπὸ χειρὸς τοῦ θεοῦ ἐστιν, ὅτι τίς φάγεται καὶ τίς πίνεται πάρεξ αὐτοῦ. 5.371 ταῦτα ὁ τῆς λαιμαργίας συνήγορος ἀνθυποφέρει τῷ διδάσκῳ. τί δὲ πρὸς ταῦτα ὁ τῆς σοφίας ὑφηγητῆς τῷ ἀνθρώπῳ φησὶ τῷ ἀγαθῷ; ἢ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ προσθήκη πάντως καὶ τὴν ἀντιδιαστολήν ἐνεδείξατο, ὥστε δῆλον εἶναι τὸ τῇ ἀγαθότητι ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενον. τῷ οὖν ἀνθρώπῳ οὐ τῷ βροσκημα τῷδε, τῷ τῇ γαστρὶ ἑαυτοῦ ἐπικεκυφότι, τῷ λαιμὸν ἀντὶ λογιμοῦ κεκτημένῳ, ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ τῷ κατ' εἰκόνα τοῦ μόνου ἀγαθοῦ ζῶντι οὐ ταύτην ἐνομοθέτησεν ὁ θεὸς τὴν τροφήν, περὶ ἣν ἢ κτηνώδης κέχηνε φύσις, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτῷ, φησὶν, ἀντὶ τροφῆς σοφίαν καὶ γνῶσιν καὶ εὐφροσύνην. πῶς γὰρ ἂν τις τὴν ἀγαθότητα διὰ τῶν τῆς σαρκὸς ἐδωδῖμων αὐξήσειεν; Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, οὗτος τοῦ ἀληθινοῦ λόγου ὁ λόγος, οὐ τρέφεται ἄρτῳ ἢ ἀρετῇ, οὐ διὰ κρεῶν ἢ τῆς ψυχῆς δύνამις εὐεκτεῖ καὶ πιαίνεται. ἄλλοις ἐδέσμασιν ὁ ὑψηλὸς βίος τρέφεται καὶ ἀδρύνεται· τροφή τοῦ ἀγαθοῦ ἢ σωφροσύνη, ἄρτος ἢ σοφία, ὄψον ἢ δικαιοσύνη, ποτὸν ἢ ἀπάθεια, ἡδονὴ οὐχ ἢ τοῦ σώματος, ὁποῖα ἢ περὶ τὸ καταθύμιον σχέσις, ἀλλ' ἢς ὄνομά τε καὶ ἔργον ἢ εὐφροσύνη ἐστίν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὠνόμασε τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ καλὸν γινομένην διάθεσιν, ὅτι ἐκ τοῦ εὖ φρονεῖν ἢ τοιαύτη παραγίνεται τῇ διανοίᾳ κατάστασις. χρὴ τοίνυν καὶ ἐνταῦθα μαθεῖν, ἅπερ 5.372 καὶ παρὰ τοῦ ἀποστόλου ἠκούσαμεν, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἢ βασιλεία τοῦ θεοῦ βρώσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ ἀπάθεια καὶ μακαριότης. ἃ δὲ τῆς σωματικῆς ἀπολαύσεως ἕνεκεν παρὰ τῶν ἀνθρώπων σπουδάζεται, ἀμαρτωλῶν ἐστὶ σπουδὴ καὶ περισπασμὸς ψυχῆς ἀπὸ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω κατασπωμένης, ἣς πᾶν τὸ διάστημα τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ διαγωγῆς εἰς τὴν περὶ τοῦ προσθεῖναι καὶ συναγαγεῖν σπουδὴν ἀναλίσκεται. ὁ οὖν τοῦτο τὸ ἀγαθὸν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ κρίνων ἀγνοεῖ ἐν τῷ ματαίῳ τὸ ἀγαθὸν ὀριζόμενος. ταῦτα εἶπον ἐγὼ τῇ ἑμαυτοῦ φωνῇ, ἐπισφραγίσει δὲ τὴν διάνοιαν ταύτην ἢ τῶν θείων ῥημάτων παράθεσις· φησὶ γάρ· Τῷ ἀμαρτωλῷ ἔδωκε περισπασμὸν τοῦ προσθεῖναι καὶ συναγαγεῖν, τοῦ δοῦναι τῷ ἀγαθῷ πρὸ προσώπου τοῦ θεοῦ· ὅτι καί γε τοῦτο ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος, ὅσα τοίνυν ἐκ τῆς παραλλήλου ταύτης συνεξετάσεως τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος διὰ τῆς νῦν μεμαθήκαμεν ἀναγνώσεως, γένοιτο ἡμῖν βοήθεια πρὸς ἀποφυγὴν μὲν τῶν κατεγνωσμένων, ἐφόδιον δὲ τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον κατορθουμένων, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Σ΄

Τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι 5.373 ὑπὸ τὸν οὐρανόν· αὕτη τῶν προκειμένων ἡμῖν λογίων εἰς θεωρίαν ἀρχή. ἔστι δὲ καὶ ὁ πόνος τῆς ἐξετάσεως οὐ μικρὸς καὶ τὸ ἐκ τοῦ πόνου κέρδος τοῦ πόνου ἄξιον. τάχα γὰρ ὁ σκοπὸς τῶν ἐν τοῖς πρώτοις τοῦ βιβλίου θεωρηθέντων ἡμῖν ἐν τούτῳ μάλιστα φανεροῦται τῷ μέρει, ὡς προῖων ἐπιδείξει διὰ τῆς ἀκολουθίας ὁ λόγος. κατεγνώσθη τὰ πάντα ἐν τοῖς προλαβοῦσι λόγοις ὡς μάταια, ὅσα κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐπ' οὐδενὶ ψυχικῷ κέρδει σπουδάζεται. ὑπεδείχθη τὸ ἀγαθόν, πρὸς ὃ χρὴ διὰ τῶν τῇ κεφαλῇ

ἐγκειμένων ὁμμάτων βλέπειν, τοῖς δὲ τὴν σωματικὴν προῖσχομένοις ἀπόλαυσιν ἀντετέθη ἢ κατὰ σοφίαν τροφή. λείπει τὸ γινῶναι πῶς ἂν τις κατ' ἀρετὴν βίωη καθάπερ τινὰ τέχνην καὶ ἔφοδον πρὸς τὴν τοῦ βίου κατόρθωσιν διὰ τοῦ λόγου λαβῶν. ταῦτα οὖν ἐστίν, ἃ ἐπαγγέλλεται ἡμῖν ἐν προοιμίῳ ἢ προκειμένη τῶν λογίων ἐξέτασις, ἐν οἷς ἀποφαίνεται, ὅτι τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι ὑπὸ τὸν οὐρανόν. εἰ γὰρ τις τῷ βάθει τῆς διανοίας ἐγκύψει, πολλὴν ἂν εὔροι φιλοσοφίαν ἐμπεριελημμένην τοῖς ῥήμασι θεωρητικὴν τε καὶ συμβουλευτικὴν τῶν συμφερόντων. καὶ ὡς ἂν γένοιτό τις ἡμῖν δι' ὀλίγων ἔφοδος πρὸς τὴν τοῦ ῥήτου θεωρίαν, οὕτως τὸν λόγον διαληψόμεθα τῶν ὄντων τὸ μὲν ἐστίν ὑλικόν 5.374 τε καὶ αἰσθητόν, τὸ δὲ νοητόν τε καὶ αἴυλον. τούτων τὸ μὲν ἀσώματον ὑπέγκειται τῆς αἰσθητικῆς καταλήψεως, ὃ τότε γνωσόμεθα, ὅταν τὰς αἰσθήσεις ἀποδυσώμεθα τῆς δὲ ὑλικῆς φύσεως ἢ αἰσθήσεως τὴν ἀντίληψιν ἔχουσα διαβῆναι τὸ οὐράνιον σῶμα καὶ εἰς τὰ ἐπέκεινα τῶν φαινομένων διαδῦναι φύσιν οὐκ ἔχει. οὗ χάριν περὶ τῶν γηϊνῶν τε καὶ ὑπουρανίων ὁ λόγος ἡμῖν διαλέγεται, ὅπως ἂν ἀπταιστως ἐν τούτῳ διαβίωημεν. ὑλικὸς οὗτος ὁ βίος, διὰ σαρκὸς ἢ ζωῆς, ἐπισκοτεῖται δὲ πῶς ὑπὸ τῶν κατ' αἰσθήσεων προφαινομένων ἢ τοῦ καλοῦ θεωρία. ἐπιστήμης οὖν τινος πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ κρίσιν ἐπιδεόμεθα, ἵνα καθάπερ ἐπὶ τῶν κατασκευασμάτων κανὼν τις ἢ ἐπὶ στάθμῃ διεθύνων πᾶν τὸ γινόμενον. τοῦτο οὖν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ λόγου προδεικνύεται, δι' οὗ πρὸς τὸ δέον ἢ ζωὴ κατευθύνεται. Δύο γὰρ εἶναι φησι τοῦ καλοῦ κριτήρια παρὰ τὸν βίον ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ σπουδαζομένων, τὸ σύμμετρόν τε καὶ τὸ εὐκαιρον. καὶ τοῦτο δογματίζει νῦν λέγων· τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι· νοητέον δὲ ἀντὶ τοῦ χρόνου τὸ μέτρον, διότι παντὶ τῷ γινομένῳ συμπαρατείνεται χρόνος. ταῦτα τοίνυν τοῦ καλοῦ τὰ κριτήρια. εἰ μὲν καὶ καθόλου πρὸς πᾶσαν ἀρετῆς κατόρθωσιν 5.375 σιν ἐπιτηδεῖως ἔχει, οὕτω διίσχυρίζομαι, ἕως ἂν ὁ λόγος προῖων ἐπιδείξη. ὅτι μέντοι τὸ πλεῖον τῆς τεταγμένης ζωῆς τῇ τοιαύτῃ κατορθοῦται παρατηρήσει, παντὸς ἂν εἴη κατανοῆσαι. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴ μέτρον ἐστὶ τῇ μεσότητι τῶν παραθεωρουμένων μετρούμενον; οὐ γὰρ ἂν γένοιτο ἀρετὴ ἢ ἑλλιπὴς τοῦ καθήκοντος μέτρου ἢ ὑπερπίπτουσα, οἷον ἐπὶ τῆς ἀνδρείας, ἧς τὸ μὲν ἑλλείπον δειλία, τὸ δὲ ὑπερβάλλον θράσος γίνεται. οὗ χάριν καὶ τινες τῆς ἕξω σοφίας, κλέπται τάχα τῶν ἡμετέρων γενόμενοι, διελόμενοι τὴν σημαινομένην ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ διάνοιαν ὁ μὲν τὸ μηδὲν ἑλλείπειν ἐν ἀποφθέγματι συνεβούλευσεν, ὁ δὲ τὸ ὑπερβάλλειν ἐκώλυσεν· ὁ μὲν γὰρ τὸ Μέτρον ἄριστον ἀπεφίηνατο, ὁ δὲ τὸ Μηδὲν ἄγαν ἐνομοθέτησεν. δείκνυται δὲ δι' ἑκατέρων, ὅτι καὶ τὸ μὴ ἐφικέσθαι τοῦ ἐπιζητουμένου κατ' ἀρετὴν μέτρου τῶν κατεγνωσμένων ἐστὶ καὶ τὸ ὑπερβάλλειν τὴν συμμετρίαν ἀπόβλητον. ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ κατὰ τὴν εὐκαιρίαν μέρους ὁ αὐτὸς ἂν ἡμῖν ἀποδοθεῖ λόγος, ὅτι οὔτε τὸ προλαμβάνον τὴν εὐκαιρίαν οὔτε τὸ ἐφυστερίζον ἐν ἀγαθοῦ κρίνεται μοῖρα. τί ὤνησε τὸν γεωπόνον ἐπισπεύσαντα τὴν τῶν ἀσταχύων τομὴν, πρὶν ἀδρυνθῆναι καθ' ὥραν τὰ 5.376 λήϊα, ἢ ὑπερθέμενον τὴν περὶ τὸν ἄμητον σπουδὴν, ἕως οὗ περιρρυεῖ τῇ καλάμῃ τὰ σπέρματα; ἐν οὐθετέρῳ γὰρ ἐνεργὸς ἐπ' ἀγαθῷ γίνεται ἡ σπουδὴ, καθ' ἑκάτερον τοῦ καιροῦ τὴν ὠφέλειαν ἐν τῇ ἀκαιρίᾳ τῆς τομῆς ἀπολλύοντος. ὃ δὲ ἐπὶ μέρους εἴρηται, καὶ ἐν παντὶ δυνατόν ἐστὶ κατανοῆσαι. οἶδε γὰρ τὸ ἴσον καὶ ἡ ναυτιλία, εἴτε τις προλάβοι τὴν εὐκαιρίαν εἴτε ἐφυστερίσειεν. τί δ' ἂν τις τὰ τῆς ἱατρικῆς λέγοι, παρ' ὅσον ἐστὶν εἰς βλάβην ὑπερβολὴ τε καὶ ἔλλειψις τοῦ τῇ θεραπείᾳ καθήκοντος καιροῦ καὶ μέτρου; ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἶσαι χρὴ, τοῦ ἐφεξῆς λόγου ἐν αὐταῖς ταῖς τοῦ ἐκκλησιαστοῦ φωναῖς σαφέστερον φανερούμενον τοῖς ὑποδείγμασιν. Ἄλλ' οὗ χάριν ταῦτα ἡμῖν προτεθεώρηται; ὅτι οὔτε τὸ ἄμετρον ἀγαθόν ἐστὶν οὔτε τὸ ἄκαιρον, ἀλλ' ἐκεῖνο καλόν τε καὶ αἰρετόν, ὃ δι' ἀμφοτέρων ἔχει τὸ τέλειον. εἰ γὰρ μόνον τὸ ἐν ἕξ αὐτῶν σπουδασθεῖη, παροφθεῖη δὲ τὸ

λειπόμενον, ἀνόνητον ἔσται καὶ τὸ κατορθωθὲν ἐν τῷ λείποντι. οὐκοῦν καθάπερ δύο ποσὶν ἐνεργούντων ἡμῶν τὴν κίνησιν, εἴ τι συμβαίῃ περὶ τὸν ἕτερον, ἄχρηστος ἔσται καὶ ὁ ἀπαθὴς πρὸς τὸν δρόμον διὰ τὴν τοῦ συνεργοῦντος ἀσθένειαν, οὕτως εἰ λείποι τῷ καιρῷ τὸ μέτρον ἢ τῷ μέτρῳ ἢ εὐκαιρία, τῷ λείποντι πάντως καὶ τὸ παρὸν συνηχρεῖται. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἢ συμμετρία καὶ ἐν τῷ μέτρῳ ἢ εὐκαιρία τὸ χρήσιμον ἔχει. χρόνος οὖν ἀντὶ τοῦ μέτρου ἡμῖν νενόηται, διότι παντὸς 5.377 τοῦ καθ' ἕκαστον μετρου<μένου> ὁ χρόνος μέτρον ἔστί. τὰ γὰρ γινόμενα ἐν χρόνῳ γίνεται πάντως, καὶ τῇ παρατάσει ἐκάστου τῶν γινομένων καὶ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου συμπαρα τείνεται, ὀλίγον ἐν τῷ ἐλάττονι καὶ ἐν τῷ πλείονι πλείον. ὁ χρόνος μέτρον κυήσεως, μέτρον τῆς τῶν ἀσταχῶν αὐξήσεως, μέτρον τῆς τῶν καρπῶν τελειώσεως, μέτρον ναυτιλίας, μέτρον πορείας, μέτρον τῆς καθ' ἕκαστον ἡλικίας, βρέφους, παιδίου, μεираκίου, παιδός, ἐφήβου, ἀνδρός, μεσήλικος, τελείου, παρήλικος, πρεσβύτου, γέροντος. ἐπειδὴ τοίνυν οὐχ ἐν τῷ ἐκ τοῦ χρόνου μέτρον πᾶσι τοῖς γινομένοις ἔστί (οὐδὲ γὰρ ἔστι δυνατόν γενέσθαι πάντα ἀλλήλοις ἰσόμετρα διὰ τὴν τῶν ὑποκειμένων διαφορὰν), κοινὸν δέ, καθὼς εἴρηται, πάντων τῶν μετρούμενων μέτρον ὁ χρόνος ἔστί ἐν ἑαυτῷ περιέχων τὰ πάντα, τούτου χάριν οὐχὶ μέτρον εἶπε τοῖς πᾶσι διὰ τὸ πολλὴν εἶναι τῶν μετρούμενων τὴν περὶ τὸ πλεῖον τε καὶ ἔλαττον ἀνισότητά, ἀλλὰ χρόνον εἶπε τοῖς πᾶσι τὸ γενικὸν μέτρον, ᾧ πᾶν τὸ γινόμενον παραμετρεῖται. ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἡλικίας τὸ μὲν προβεβηκὸς ἀσθενεῖ, τὸ δὲ μήπω καθεστηκὸς ἀτακτεῖ, ἄριστον δὲ τὸ μέσον τῶν δύο, ᾧ περ ἂν τὰς ἐκατέρωθεν ἀηδίας ἐκφεύγῃ, ἐν ᾧ δεικνύται τῆς μὲν νεότητος κεχωρισμένη τῆς ἀταξίας ἢ δύνάμις, τοῦ δὲ γήρωσ διεζευγμένη τῆς ἀδρανεῖας ἢ φρόνησις, ὥστε εἶναι 5.378 δύναμιν φρονήσεως συγκεκραμένην, ἐπ' ἴσης φεύγουσαν τὴν τε τοῦ γήρωσ ἀδρανεῖαν καὶ τὸ θρασὺ τῆς νεότητος· οὕτως ὁ χρόνος ὀρίζων τοῖς πᾶσι καθ' ἕκαστον χωρίζει τῷ λόγῳ τὴν ἐξ ἀμετρίας κακίαν, τὸ τε ὑπὲρ χρόνον ἀτιμάζων καὶ τὸ ἐλλείπον ἀποπεμπόμενος. Ἀλλὰ καιρὸς ἂν εἴη καὶ αὐτὴν ἡμῖν δι' ἀκολουθίου προτεθῆναι τῶν θεοπνεύστων λογίων τὴν θεωρίαν. Καιρὸς, φησὶ, τοῦ τεκεῖν καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν. καλῶς ἐν πρώτοις τὴν ἀναγκαίαν ταύτην συζυγίαν τῷ λόγῳ συνέζευξε συνάπτων τῇ γενέσει τὸν θάνατον· ἔπεται γὰρ κατ' ἀνάγκην τῷ τόκῳ ὁ θάνατος καὶ πᾶσα γένεσις εἰς φθορὰν διαλύεται· ἵνα διὰ τοῦ συνημμένως δειχθῆναι τὸν θάνατόν τε καὶ τὴν γένεσιν οἴονεϊ κέντρῳ τινὶ τῇ τοῦ θανάτου μνήμη τοὺς ἐμβαθύνοντας τῇ κατὰ σάρκα ζωῇ καὶ τὴν παροῦσαν ἀγαπῶντας διαγωγὴν διυπνίσῃ καὶ πρὸς τὴν φροντίδα τῶν μελλόντων διαναστήσῃ. ταῦτα φιλοσοφεῖ κατὰ τὸ λεληθὸς ἐν ταῖς πρώταις τῶν βιβλίων ἐπιγραφαῖς καὶ ὁ φίλος τῷ θεῷ Μωϋσῆς, εὐθύς τῇ Γενέσει συμπαραγράψας τὴν Ἔξοδον, ὡς τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς ἐπιγεγραμμένοις καὶ δι' αὐτῆς τῆς τῶν βιβλίων τάξεως τὰ καθ' ἑαυτοὺς παιδευθῆναι· οὐ γὰρ ἔστι γένεσιν ἀκούσαντα μὴ καὶ ἔξοδον εὐθύς ἐννοῆσαι. ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθα νενοηκὼς ὁ μέγας ἐκκλησιαστικὸς ἐπιδεικνύται, τῇ γενέσει σύστοιχον ἀποδείξας τὸν θάνατον. Καιρὸς γάρ, φησὶ, τοῦ τεκεῖν καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν. ἦλθεν ὁ καιρὸς καὶ ἐτέθη, 5.379 ἦξει ὁ καιρὸς καὶ τεθνήξομαι. εἰ πρὸς τοῦτο πάντες ἐβλέπομεν, οὐκ ἂν τὴν σύντομον τοῦ βίου πορείαν καταλιπόντες κύκλῳ μετὰ τῶν ἀσεβῶν περιῆμεν, τὴν περιοδικὴν τοῦ βίου πλάνην ἐκουσίως πλανώμενοι ἐν δυναστεῖαις καὶ περιφανείαις καὶ πλούτοις, δι' ὧν ταῖς πολυδοῖαις τοῦ βίου τούτου ἐναμνηχὰ νοῦντες οὐκέτι τοῦ λαβυρίνθου τῆς ζωῆς ταύτης τὴν ἔξοδον ἐξευρίσκομεν, δι' ὧν δοκοῦμεν σπουδάζειν, διὰ τούτων ἑαυτοῖς τὰ σημεῖα τῆς ἀπλανοῦς ὁδοπορίας συγχέοντες. ὡς μακάριοί γε τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖνοι, οἳ τὰς περιοδικὰς τῆς ζωῆς ἀπάτας καταλιπόντες ἐπὶ τὴν σύντομον τῆς ἀρετῆς ὁδὸν ἑαυτοὺς ἄγουσιν! αὕτη δὲ ἔσται τὸ πρὸς μηδὲν τῶν τῆδε τὴν ψυχὴν ἐπιστρέφειν, ἀλλὰ συντετάσθαι τῇ σπουδῇ πρὸς τὸ διὰ πίστεως ἐν ἐλπίσι προκείμενον. Πάλιν δὲ τὸ ῥηθὲν ἐξετάσωμεν. Καιρὸς,

φησί, τοῦ τεκεῖν καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν. εἴθε κάμοι γένοιτο ἐν καιρῷ τε ὁ τόκος καὶ ὁ εὐκαιρος θάνατος! οὐ γὰρ ἂν τις εἴποι τὴν ἀκούσιον ταύτην ὠδῖνα καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον παρὰ τοῦ ἐκκλησιαστοῦ νῦν ὡς ἐν ἀρετῆς κατορθώσει προδείκνυσθαι· οὔτε γὰρ ἐπὶ τῷ θελήματι τῆς γυναικὸς ἢ ὠδὶς οὔτε ἐπὶ τῇ προαιρέσει τῶν τελευτώντων ὁ θάνατος. ὁ δὲ ἐφ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν, οὔτε ἀρετὴν ἂν τις οὔτε κακίαν ὀρίσαιο. οὐκοῦν νοῆσαι προσήκει τὸν τόκον τὸν εὐκαιρον καὶ τὸν ἐν καιρῷ γινόμενον θάνατον. ἐμοὶ δοκεῖ τόκος ὠριμος καὶ οὐκ ἀμβλωθρίδιος εἶναι, ὅταν, 5.380 καθὼς φησιν Ἡσαΐας, ἐκ τοῦ θεοῦ τις φόβου κυοφορήσας διὰ τῶν τῆς ψυχῆς ὠδίνων τὴν ἰδίαν σωτηρίαν γεννήσῃ· ἑαυτῶν γὰρ τρόπον τινὰ πατέρες γινόμεθα, ὅταν διὰ τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως ἑαυτοὺς πλάσωμέν τε καὶ γεννήσωμεν καὶ εἰς φῶς προαγάγωμεν. τοῦτο δὲ ποιοῦμεν διὰ τοῦ δέξασθαι ἐν ἑαυτοῖς τὸν θεὸν, Τέκνα θεοῦ καὶ τέκνα δυνάμεως καὶ υἱοὶ ὑψίστου γενόμενοι. καὶ πάλιν ἑαυτοὺς ἀμβλίσκομεν καὶ ἀτελεσφορήτους τε καὶ ὑπηνεμίους ἀπεργαζόμεθα, ὅταν μὴ μορφωθῇ ἐν ἡμῖν, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἢ τοῦ Χριστοῦ μορφῇ. δεῖ γὰρ εἶναι, φησὶν, ἄρτιον τὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον. ἄρτιος δὲ πάντως ἐκεῖνός ἐστιν, ᾧ τελείως ὁ τῆς φύσεως συμπεπλήρωται λόγος. οὐκοῦν εἰ μὲν τις δι' ἀρετῆς τέκνον θεοῦ ἑαυτὸν ἐποίησε λαβὼν ἐξουσίαν τῆς εὐγενείας ταύτης, ἔγνω οὗτος τὸν καιρὸν τῆς ἀγαθῆς ὠδίνος καὶ χαίρει κατὰ τὸ εὐαγγέλιον εἰκότως, Ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον. ὁ δὲ γενόμενος τέκνον ὀργῆς καὶ υἱὸς ἀπωλείας καὶ σκότους ἔκγονος, γέννημα ἐχίδνης, ἔκγονον κακὸν καὶ τὰ ἄλλα πάντα, δι' ὧν ὁ πονηρὸς διαβάλλεται τόκος, οὐκ ἔγνω τὸν ζωογονοῦντα καιρὸν· εἷς γὰρ καιρὸς ὁ εἰς ζωὴν τίκτων καὶ οὐ πολλοί. οὗ ὁ διαμαρτῶν ἐν τῇ ἀκαιρίᾳ τοῦ τόκου τῇ ἀπωλείᾳ ἑαυτὸν ὠδινε καὶ τῷ θανάτῳ τὴν ψυχὴν ἐμαιεύσατο. 5.381 εἰ δὲ φανερόν ἐστι, πῶς ἐν καιρῷ τικτόμεθα, δῆλον ἂν εἴη, πῶς καὶ ἐν καιρῷ ἀποθνήσκωμεν, οἷον πᾶς τῷ ἀγίῳ Παύλῳ καιρὸς τοῦ ἀγαθοῦ θανάτου εὐκαιρος ἦν. βῶα γὰρ ἐν τοῖς ἰδίῳις λόγοις, ἔνορκον τρόπον τινὰ ποιούμενος, ἐν οἷς φησιν, ὅτι Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νῆ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, καὶ τὸ Ἐνεκα σοῦ θανατούμεθα πᾶσαν ἡμέραν, καὶ Αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχίκαμεν. πάντως δὲ οὐκ ἄδηλον, πῶς ἀποθνήσκει καθ' ἡμέραν ὁ Παῦλος ὁ μηδέποτε τῇ ἀμαρτίᾳ ζῶν, ὁ ἀεὶ τὰ μέλη τῆς σαρκὸς νεκρῶν καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐν ἑαυτῷ περιφέρων, ὁ πάντοτε Χριστῷ συσταυρούμενος, ὁ μηδέποτε ἑαυτῷ ζῶν, ἀλλὰ ζῶντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστόν. οὗτος ἂν εἴη, κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ὁ εὐκαιρος θάνατος, ὁ τῆς ἀληθοῦς ζωῆς γινόμενος πρόξενος. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, ὡς πεπεῖσθαι ἀληθῶς θεοῦ δῶρον εἶναι τὸ νεκρωθῆναι τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ ζωοποιηθῆναι τῷ πνεύματι· διὰ γὰρ τοῦ ἀποκτείναι ζωοποιεῖν ἐπαγγέλλεται ἡ θεία φωνή. Ὅμοιον δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τὸ ἐπόμενον· Καιρός, φησί, τοῦ φυτεῦσαι καὶ καιρὸς τοῦ ἐκτίλαι τὸ πεφυτευμένον. οἶδαμεν, 5.382 τίς ἡμῶν ὁ γεωργὸς καὶ ἡμεῖς τίνοσ γεώργιον. τὸ μὲν γὰρ παρὰ τοῦ Χριστοῦ, τὸ δὲ παρὰ τοῦ δούλου τοῦ Χριστοῦ μεμαθήκαμεν Παύλου. ὁ μὲν γὰρ κύριός φησιν, ὅτι Ὁ πατήρ μου ὁ γεωργὸς ἐστίν, ὁ δὲ ἀπόστολος πρὸς ἡμᾶς λέγει, ὅτι θεοῦ γεώργιόν ἐστε. ὁ οὖν μέγας γεωργὸς τὰ ἀγαθὰ φυτεύειν μόνον ἐπίσταται (Ἐφύτευσε γὰρ ὁ θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολάς), τὰ δὲ ἐναντία τοῖς ἀγαθοῖς ἀποτίλλει· πᾶσα γὰρ φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται. οὐκοῦν ἡ Φαρισαϊκὴ κακία τε καὶ ἀπιστία καὶ ἡ πρὸς τὰ γινόμενα παρὰ τοῦ κυρίου θαύματα ἀγνωμοσύνη ταῦτα τὰ φυτὰ ἐστὶ τὰ ἐκτιλλόμενα. χρὴ γὰρ ἐπικρατῆσαι τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας, χρὴ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, χρὴ πᾶσαν γλῶσσαν ἐξομολογήσασθαι ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. ἐπεὶ οὖν ταῦτα γενέσθαι χρὴ πάντως, ἢ νῦν ἐπὶ κρατοῦσά τινων ἀπιστία οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς φυτείας, ἀλλὰ τοῦ παρασπεύροντος τὰ ζιζάνια ἢ τοῦ παραφυτεύοντος τῷ δεσποτικῷ ἀμπελῶνι τὴν Σοδομιτικὴν κληματίδα. ὅπερ οὖν ἐκεῖ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ

παρὰ τῆς δεσποτικῆς φωνῆς ἐπαιδεύθημεν, τοῦτο νῦν καὶ ἐν τῷ αἰνίγματι τοῦ ἐκκλησια στοῦ ἐδιδάχθημεν, ὅτι ὁ αὐτὸς καιρὸς ἐστὶ τό τε σωτήριον τῆς 5.383 πίστεως φυτὸν παραδέξασθαι καὶ τὸ τῆς ἀπιστίας ἀποτίλαι ζιζάνιον. ὁ δὲ ἐπὶ μέρους περὶ τοῦ κατὰ τὴν πίστιν κατορθώματος εἴρηται, τοῦτο καὶ ἐπὶ πάσης ἀρετῆς ἀκολούθως ἂν τις νοήσειε. καιρὸς τοῦ φυτεῦσαι τὴν σωφροσύνην καὶ ἐκτίλαι τὸ τῆς ἀκολασίας φυτόν. οὕτω καὶ δικαιοσύνης φυτευθείσης ἀπορριζοῦται τὸ ἄδικον βλάστημα, καὶ τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης φυτὸν τὸν τῦφον ἀνέτρεψεν ἢ τε ἀγάπη βλαστήσασα τὸ πονηρὸν τοῦ μίσους δένδρον ἐξήρανε. ὡσπερ οὖν καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου γίνεται· ἡ ἀδικία πληθυνομένη τὴν ἀγάπην κατέψυξε, καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον λέγοντες διατρίβωμεν, ὁμοίως νοοῦντες οὐ σφαλῆσομεθα. Πάλιν ὁ ἐφεξῆς λόγος σύμφωνος τοῖς προεξηλασμένοις ἐστί. Καιρὸς γάρ, φησί, τοῦ ἀποκτεῖναι καὶ καιρὸς τοῦ ἰάσασθαι. τοῦτο δὲ σαφῶς ἐν τῷ προφητικῷ ῥητῷ προηρημῆ νευται, ὃ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ φησιν, ὅτι Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω. ἐὰν γὰρ μὴ ἀποκτείνωμεν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἔχθραν, οὐκ ἰασόμεθα τὴν ἀγαπητικὴν διάθεσιν τὴν ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ μίσους νοσήσασαν. οὕτω καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ὅσα ἐπὶ κακῷ καθ' ἡμῶν ζῆ, λέγω δὴ τὴν κακὴν τῶν παθημάτων παράταξιν καὶ τὸν ἐμφύλιον τοῦτον πόλεμον τὸν καθ' ἡμῶν διὰ τῶν ἡδονῶν στρατευόμενον καὶ αἰχμαλωτίζοντα ἡμᾶς τῷ 5.384 νόμῳ τῆς ἀμαρτίας, καιρὸς ἐστὶ τοῦ ἀποκτεῖναι. ὁ γὰρ τῶν τοιούτων φόνος ἴσως γίνεται τοῦ διὰ τῆς ἀμαρτίας ἐξασθενήσαντος. φασὶν οἱ ἰατροὶ τὰς ἔλμινθας καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα θηρία ἔσωθεν ἐκ κακοχυμίας ἐνζωογονεῖσθαι τοῖς σπλάγχνοις, ὧν ἡ ζωὴ νόσος τῷ σώματι γίνεται· εἰ δὲ ἐκεῖνα διὰ τινος φαρμακοποσίας ἀναιρεθεῖν, πάλιν εἰς ὑγείαν ὁ κάμνων ἀναρρωσθήσεται. ἀναλογεῖ τὰ τοιαῦτα τοῦ σώματος πάθη πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς ἀρρωστήματα. ὅταν ὁ θυμὸς ἔνδοθεν ἐκμυζῶν ἢ διὰ τῆς μνησικακίας τῆς ψυχῆς τὸν τόνον καὶ τοὺς λογισμοὺς ἐκνευρίζων ἢ τὸ τοῦ φθόνου θηρίον ἢ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον κακὸν ἢ κακὴ δίαίτα ζωογονήσῃ, ὁ αἰσθόμενος ὅτι θηρίον τρέφει ἔνδοθεν αὐτῷ ἢ ψυχὴ εὐκαίρως χρήσεται τῷ ἀναιρετικῷ τῶν παθῶν φαρμάκῳ. τοῦτο δὲ ἐστὶν ἢ ἐκ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλία, ὡστε ἐκεῖνων φονοκτονηθέντων ἐπιγενέσθαι τῷ πεπονηκότι τὴν ἴασιν. Καιρὸς τοῦ καθελεῖν καὶ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι. ταῦτα καὶ ἐν τοῖς πρὸς τὸν προφήτην Ἰερεμίαν παρὰ τοῦ θεοῦ ῥηθεῖσιν ἔστι μαθεῖν, ὧ δέδοται θεόθεν ἢ δύναμις εἰς τὸ πρότερον καθαιρεῖν καὶ ἐκριζοῦν καὶ κατασκάπτειν καὶ τότε ἀνορθοῦν καὶ ἀνοικοδομεῖν καὶ καταφυτεῦν. χρή 5.385 γὰρ πρότερον ἐν ἡμῖν ἐρειπωθῆναι τὰ τῆς κακίας οἰκοδομήματα καὶ τότε καιρὸν τε καὶ εὐρυχωρίαν εὐρεῖν πρὸς τὴν τοῦ ναοῦ τοῦ θεοῦ κατασκευὴν τοῦ ἐν ταῖς ψυχαῖς οἰκοδομουμένου, οὗ ἢ ὕλη ἀρετὴ γίνεται. εἴ τις γὰρ ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον χρυσίον καὶ ἀργύριον καὶ λίθους τιμίους, ταῦτα ἢ ἀρετὴ ὀνομάζεται· ξύλω δὲ καὶ χόρτῳ καὶ καλάμῃ ἢ τῆς κακίας ἐρμηνεύεται φύσις, ἣτις εἰς οὐδὲν ἄλλο ἢ εἰς πυρὸς δαπάνην παρασκευάζεται. ὅταν οὖν ἐκ χόρτου καὶ καλάμης τὰ οἰκοδομήματα ἦ, τουτέστιν ἐξ ἀδικίας τε καὶ ὑπερηφανίας καὶ τῆς λοιπῆς τοῦ βίου κακίας, πρότερον ταῦτα εἰς ἀφανισμόν ἀγαγεῖν ὁ λόγος διακελεύεται, εἶθ' οὕτω τὸ χρυσίον τῆς ἀρετῆς ὕλην τῆς κατασκευῆς τοῦ πνευματικοῦ οἴκου ποιήσασθαι. οὐ γὰρ ἔστι τῇ καλάμῃ συμφυῆναι τὸν ἄργυρον ἢ τῷ χόρτῳ τὸ χρυσίον προσλιπανθῆναι ἢ τὸν μαργαρίτην τῷ ξύλῳ, ἀλλ' εἰ μέλλοι τοῦτο εἶναι, χρή πάντως ἀφανισθῆναι τὸ ἕτερον. Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; οὐκοῦν καθαιρεθῆτω πρότερον τὰ τοῦ σκότους ἔργα καὶ τότε κατασκευασθήσεται τὰ φωτεινὰ τοῦ βίου οἰκοδομήματα. Καιρὸς τοῦ κλαῦσαι καὶ καιρὸς τοῦ γελάσαι. σαφηνίζεται οὗτος ὁ λόγος τῇ εὐαγγελικῇ φωνῇ τῇ ἐκ προσώπου 5.386 τοῦ κυρίου γεγενημένη, ἢ φησιν ὅτι Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. νῦν οὖν ἐστὶν ὁ τοῦ κλαῦσαι καιρὸς, ὁ δὲ τοῦ γελάσαι δι' ἐλπίδος ἀπόκειται· ἢ γὰρ παροῦσα κατήφεια τῆς ἐλπιζομένης εὐφροσύνης μήτηρ

γενήσεται. τίς δὲ οὐκ ἂν ἐν θρήνοις καὶ σκυθρωπότητι πάντα τὸν βίον ἑαυτοῦ δαπανήσῃεν, εἴπερ αἴσθησιν λάβοι αὐτὸς ἑαυτοῦ καὶ γνοίῃ τὰ καθ' ἑαυτόν, ἃ τε εἶχεν ἃ τε ἀπώλεσεν καὶ ἐν οἷς ἦν τὸ καθ' ἀρχὰς ἢ φύσις καὶ ἐν τίσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐστίν; τότε θάνατος οὐκ ἦν, νόσος ἀπῆν, τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σόν, τὰ πονηρὰ ταῦτα ῥήματα, τῆς ζωῆς τῶν πρώτων ἐξώριστο. ὡς γὰρ κοινὸς ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀήρ κοινὸς καὶ πρὸ πάντων τοῦ θεοῦ ἢ χάρις καὶ ἡ εὐλογία κοινή, οὕτως ἐν ἴσῳ καὶ ἡ παντὸς ἀγαθοῦ μετουσία κατ' ἐξουσίαν προέκειτο, καὶ ἡ νόσος τῆς πλεονεξίας οὐκ ἐγνωρίζετο, καὶ τὸ πρὸς τὸ ἐλαττοῦσθαι μῖσος κατὰ τῶν ὑπερεχόντων οὐκ ἦν (οὐδὲ γὰρ ὅλως τὸ ὑπερέχον ἦν) καὶ μυρία ἐπὶ τούτοις ἄλλα, ἃ οὐδ' ἂν παραστή σαί τις δυνηθεῖ τῷ λόγῳ παμπληθὲς τῶν εἰρημένων κατὰ τὸ μεγαλεῖον προέχοντα, λέγω δὴ τὴν πρὸς ἀγγέλους ὁμοτιμίαν, τὴν ἐπὶ θεοῦ παρρησίαν, τὴν τῶν ὑπερκοσμίων ἀγαθῶν θεωρίαν, τὸ τῷ ἀφράστῳ κάλλει τῆς μακαρίας φύσεως καὶ ἡμᾶς ὠραΐζεσθαι, δεικνύοντας ἐν ἑαυτοῖς τὴν θείαν εἰκόνα τῆ 5.387 ὥρα τῆς ψυχῆς ἐπιστίλβουσαν. τὰ δὲ ἀντ' ἐκείνων, οἷα ὁ πονηρὸς τῶν παθημάτων ἐσμός, ἡ κακὴ τῶν λυπηρῶν σφηκία, τί ἂν τις πρῶτον εἴποι τῶν τοῦ βίου κακῶν; πάντα ὁμοτίμως ἔχει πρὸς ἄλληλα, πάντα προτερεύει ταῖς τῶν κακῶν ἐξοχαῖς, πάντα τῶν ἴσων θρήνων ἀφορμὴ γίνεται. τί μᾶλλον γὰρ τις θρηνήσει τῆς ἀθλιότητος; πόθεν πλεον τὴν φύσιν ἀπολοφυρεῖται, τὸ ὠκύμορον τῆς ζωῆς, τὸ ἐπίπονον, τὸ ἀπὸ δακρύων ἄρχεσθαι καὶ καταλήγειν εἰς δάκρυον, τὴν ἐλεεινὴν νηπιότητα, τὴν ἐν τῷ γήρᾳ παράνοϊαν, τὸ ἀστατοῦν τῆς νεότητος, τὸ πολύμοχθον τῶν τῆ ἡλικία καθεστηκότων, τοῦ γάμου τὸ φορτικόν, τῆς ἀγαμίας τὸ ἔρημον, τῆς πολυπαιδίας τὸ ἐπαχθές, τῆς ἀπαιδίας τὸ ἄρριζον, τοῦ πλούτου τὸ ἐπίφθονον, τῆς πενίας τὸ ἐπώδυνον; καὶ σιωπῶ τὰς πολυτρόπους τῶν νοσημάτων διαφορὰς, τὰς λώβας, τοὺς ἀκρωτηριασμούς, τὰς σήψεις, τὰς τῶν αἰσθητηρίων πηρώσεις, τὰς ἐκ δαιμόνων παραφορὰς, πάντα ὅσα ἢ φύσις ἐν ἑαυτῇ περιέχει, ἃ τῇ δυνάμει ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἔχων ἐν τῇ φύσει τὰ πάθη. τὴν δὲ τῶν ἐρώτων μανίαν καὶ τὸν δυσώδη βόρβορον, εἰς ὃν καταστρέφεται ἡ τοιαύτη λύσσα, παρήμι· καὶ τὴν συνεζευγμένην τῇ τροφῇ διὰ τῆς ἀποποιήσεως ἀηδίαν οὐ λέγω, ὡς ἂν μὴ δόξαιμι διὰ πάντων στηλιτεῦν τῷ λόγῳ τὸν βίον, κοπροποιόντι τινὰ τὴν φύσιν ἡμῶν 5.388 ἀποδεικνύων. ταῦτα ἀφείς πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐκεῖνο μάλιστα φημι δακρύων ἄξιον εἶναι τοῖς αἰσθανομένοις τὸ εἰδέναι πάντας, ὅτι τῆς σκιοειδοῦς ταύτης παραδραμούσης ζωῆς μένει ἡμᾶς Φοβερά τις ἐκδοχὴ κρίσεως καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους. ὁ οὖν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λογιζόμενος ἄρ' οὐκ αἰεὶ τῷ θρήνῳ συζησεται; οὐκοῦν καιρὸς ἂν εἴη νῦν ταῦτα τῷ λογισμῷ λαμβάνειν. ἐκ γὰρ τοῦ σκυθρωπῶς πρὸς τὴν παροῦσαν ἔχειν ζωὴν τὸ μηδὲν πλημμελεῖν ἐν ταύτῃ κατὰ τὸ εἶκός προσγενήσεται. τούτου δὲ κατορθωθέντος ἡ ἐπαγγελθεῖσα τῆς εὐφροσύνης χάρις δι' ἐλπίδος ἡμῖν ἀποκείσεται. ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος. Τὸ δὲ ἐπαγόμενον οἷον ἐπανάληψις τοῦ προειρημένου ἐστίν. εἰπὼν γὰρ τοῦ δακρύου καὶ τοῦ γέλωτος τὴν εὐκαιρίαν ἐπήγαγε· Καιρὸς τοῦ κόψασθαι καὶ καιρὸς τοῦ ὀρχήσασθαι, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐπίτασις ἐκατέρου τῶν μνημονευθέντων ἐστίν. ὁ γὰρ ἐμπαθὴς τε καὶ ἐνδιάθετος θρήνος κοπετὸς ὑπὸ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ὀρχησις σημαίνει τὴν τῆς εὐφροσύνης ἐπίτασιν, καθὼς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸ τοιοῦτον ἐμάθομεν, ἐν οἷς φησὶν· Ἠυλόησαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε, ἐθρηνήσαμεν καὶ οὐκ ἐκόψασθε. οὕτω φησὶν 5.389 ἡ ἱστορία κοπετὸν μὲν ἐπὶ τῇ μεταστάσει τοῦ Μωυσέως τοῖς Ἰσραηλίταις γενέσθαι, ὀρχήσασθαι δὲ τὸν Δαβὶδ τῆς κιβωτοῦ προπομπεύοντα, ὅτε αὐτὴν ἐκ τῶν ἀλλοφύλων ἀνεκομίσαστο, μὴ ἐν τῷ συνήθει δεικνύμενον σχήματι. ὑποφθέγγεσθαι γὰρ αὐτόν τί φησι τῶν ἐναρμονίων μελῶν ἐν τῷ μουσικῷ ὀργάνῳ ἀνακρουόμενον, συγκινεῖσθαι δὲ πρὸς τὸν ῥυθμὸν τῷ ποδὶ καὶ τῇ ἐνῤύθμῳ κινήσει τοῦ σώματος τὴν ἔνδον δημοσιεύειν διὰ θεσιν. ἐπειδὴ τοίνυν διπλοῦς μὲν ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς λέγω

καὶ σώματος, διπλῆ δὲ καὶ ἡ ζωὴ καταλλήλως ἐν ἑκατέρῳ τῶν ἐν ἡμῖν ἐνεργουμένη, καλὸν ἂν εἴη τῇ σωματικῇ ζωῇ κοπτομένους (πολλοὶ δὲ τῶν θρῆνων κατὰ τὸν βίον τοῦτον αἰ ἀφορμαί) τῇ ψυχῇ παρασκευάζειν τὴν ἐναρμόνιον ὄρχησιν. ὅσω γὰρ πλέον καταστυγνάζεται διὰ κατηφείας ὁ βίος, τοσοῦτω μᾶλλον αἰ τῆς εὐφροσύνης ἀφορμαί τῇ ψυχῇ συνα θροίζονται. στυγνὸν ἢ ἐγκράτεια, κατηφές ἢ ταπεινότης, θρήνος τὸ ζημιουῖσθαι, πένθους ὑπόθεσις τὸ μὴ τὸ ἴσον πρὸς τοὺς κρατοῦντας ἔχειν, ἀλλ' Ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται καὶ ὁ ἐναθλῶν τῇ πενία στεφανωθήσεται καὶ ὁ τοῖς ἔλκεσι βρύων καὶ διὰ πάντων θρήνου ἄξιον τὸν ἑαυτοῦ βίον ἐπιδεικνύμενος τῷ κόλπῳ τοῦ πατριάρχου ἐναναπαύσεται, ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς γενοί μεθα ἐλέει τοῦ σώζοντος ἡμᾶς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. 5.390

ΟΜΙΛΙΑ Ζ΄

Καιρὸς τοῦ βαλεῖν λίθους καὶ καιρὸς τοῦ συναγαγεῖν λίθους. ἠῤῥησεν ἤδη, δι' ὧν ἐδίδαξε, τὴν τῶν ἀκούοντων ἰσχὺν ὁ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δυνάμεως ταξιάρχης, ὥστε καὶ βαλεῖν δύνασθαι τοὺς ἀντιτεταγμένους καὶ τὰς εἰς τὸ βαλεῖν παρασκευὰς συμπορίζεσθαι. ἂ γὰρ προεπαιδευθήμεν, δι' ὧν πᾶσιν ἐφαρμόζειν τὸ ἐκ τοῦ χρόνου μέτρον καὶ τὴν ἐπὶ παντὶ εὐκαιρίαν ποιεῖσθαι τοῦ καλοῦ κριτήριον μεμαθήκαμεν, εἰς ταύτην ἡμᾶς ἄγει τὴν δύναμιν, ὡς τονωθῆναί τε ἡμῶν τῆς ψυχῆς τὸν βραχίονα καὶ κατὰ σκοποῦ πέμπειν τοὺς ἀναιρετικούς τοῦ ἐχθροῦ λίθους καὶ πάλιν ἀνακαλεῖσθαι τούτους, οἷς ἂν τὸν πολέμιον βάλωμεν, εἰς τὸ αἰεὶ ἔχειν διὰ τῶν αὐτῶν κατακοντίζειν τὸν ἀντικείμενον. οἱ μὲν οὖν πρὸς τὸ γράμμα βλέποντες μόνον καὶ τῇ προχείρῳ παριστάμενοι διανοία τῶν εἰρημένων τὸν Μωυσέως νόμον ἴσως τοῖς παροῦσι ῥητοῖς ἐφαρμόσουσιν, ἐφ' ὧν προστάσσει ὁ νόμος 5.391 βάλλειν λίθους, εἴ τι παρανομοῦντες εὐρίσκονται· οἷα δὲ καὶ δι' αὐτῆς μεμαθήκαμεν τῆς ἱστορίας ἐπὶ τε τῶν εἰς τὸ σάββατον ἐξαμαρτόντων καὶ τοῦ τὰ ἱερά κεκλοφότος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλημμελημάτων, οἷς τὴν διὰ τῶν λίθων τιμωρίαν ὁ νόμος ἐπέταξεν. ἐγὼ δὲ εἰ μὴ καὶ τὸ συναγαγεῖν λίθους εὐκαιρον ὁ ἐκκλησιαστής ἐποιεῖτο, περὶ οὗ νόμος οὐδεὶς ἐγκελεύεται οὔτε τις ἐξ ἱστορίας πρᾶξις ὑφηγεῖται τὸ ὅμοιον, συνεθέμην ἂν τοῖς διὰ τοῦ νόμου τὸ ῥητὸν ἐρμη νεύουσιν, ὡς τότε ὄντος καιροῦ τοῦ βαλεῖν λίθους, ὅταν τις ἢ παρανομήσῃ τὸ σάββατον ἢ τι τῶν ἀνατεθέντων ὑφέληται. νυνὶ δὲ ἡ προσθήκη τοῦ δεῖν πάλιν συναγαγεῖν τοὺς λίθους, ὅπερ οὐδενὶ νόμῳ διώριστα, εἰς ἄλλην ἡμᾶς ἄγει διάνοιαν, ὡς ἂν μάθοιμεν ποῖον τοῦτο τὸ γένος λίθων ἐστίν, ὃ μετὰ τὴν βολὴν πάλιν κτῆμα τοῦ προεμένου γίνεσθαι χρή. Ἐπειδὴν γὰρ βάλωμεν κατὰ καιρὸν τοὺς λίθους, πάλιν συνάγειν αὐτοὺς ἐν καιρῷ διδασκόμεθα. ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ μὴδὲ τὸν νόμον οὕτως ψιλῶς ἐκλαμβάνειν κατὰ τὴν πρό χειρον ἔννοιαν. τί γὰρ θεοπρεπές τε καὶ μέγα τῇ ψιλῇ διανοίᾳ 5.392 τῶν γεγραμμένων ἐμφαίνεται; εἰ φρυγανιζόμενός τις ἐάλω κατὰ τὸ σάββατον, διὰ τοῦτο καταλευσθῆναι τὸν ἄνθρωπον ἔδει, μηδεμιᾶς ἀδικίας ἐν τῷ πλημμελήματι φαινομένης; τί γὰρ ἠδίκηκε τινὰ κάρφη κατὰ τὸ συμβᾶν διερριμμένα κατὰ τὴν ἔρημον πρὸς τὴν τοῦ πυρὸς χρεῖαν συγκομιζόμενος; οὐ γὰρ τὸ ἀλλότριον ἀφαιρεῖσθαι κατηγορεῖται, ὥστε δοκεῖν εὐλόγως τὴν ἀδικίαν κολάζεσθαι, ἀλλὰ τὸ κοινῇ πᾶσι προκείμενον αἴτιον αὐτῷ γίνεται τῆς τῶν λίθων βολῆς. ἀλλ' ὅτι ἐν σαββάτῳ τοῦτο ἐποίησε, διὰ τοῦτο ὡς κακουργῶν κατακρίνεται. τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι τῶν γινομένων ἕκαστον τῇ ἰδίᾳ κρίνεται φύσει, εἴτε κακὸν εἴτε μὴ τοιοῦτόν ἐστιν, ὃ δὲ χρόνος, καθ' ὃν ἐνεργεῖται ἢ πρᾶξις, ἔξωθεν τῆς τοῦ γινομένου φύσεως θεωρεῖται; τί γὰρ κοινὸν ἔχει τὸ χρονικὸν διάστημα πρὸς τὸ ἐκ προαιρέσεως ἡμετέρας ἀποτελούμενον; ἐὰν ἔρηταί τις ἡμᾶς, τί ἡμέρα ἐστί, τὸ ὑπὲρ γῆς εἶναι τὸν ἥλιον πάντως ἀποκρινόμεθα καὶ μέτρον αὐτῆς ὄρθρον καὶ ἐσπέραν ποιούμεθα. ὃ δὲ τοιοῦτος λόγος τῆς ἡμέρας οὐ μιᾶ τινὶ μόνῃ τῶν κατὰ τὴν ἐβδομαδικὴν περίοδον

ἀνακυκλωμένων ἐφαρμοσθήσεται, ἀλλὰ καὶ πρώτης καὶ δευτέρας καὶ μέχρι τῆς ἑβδόμης ὁ αὐτός ἐστι λόγος καὶ οὐδὲν ἢ τοῦ σαββάτου ἡμέρα παρὰ τὰς λοιπὰς κατὰ τὸ εἶναι ἡμέρα παρήλλακται. 5.393 ἔὰν δέ τις τὴν τοῦ ἀμαρτήματος ἐξετάσῃ διάνοιαν, τὸ μὴ δεῖν τι κατὰ τοῦ πέλας ποιεῖν πάντως ἐροῦμεν, οἷον Οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις καὶ τὰ λοιπά, ὧν γενικός τις καὶ περιληπτικός ἐστι νόμος τὰ καθ' ἕκαστον ἐν ἑαυτῷ περιέχων καὶ ὁ περὶ τοῦ ἀγαπήσαι τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν. ταῦτα δὲ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἐπ' ἴσης κατορθούμενά τε καὶ παρανομούμενα ἢ καλὰ πάντως ἐστὶν ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενα. οὐκ ἂν δέ τις, ὃ σήμερον κακὸν ἐκρίθη γενόμενον, εἴτε φόνος εἴη τὸ πλημμέλημα εἴτε τι ἄλλο τῶν ἀπειρημένων, τὸ αὐτὸ τοῦτο τῇ ἐφεξῆς καλὸν εἶναι νομίσειεν. εἰ οὖν τὸ κακὸν ἀεὶ τοιοῦτόν ἐστιν, ἐν ᾧπερ ἂν χρόνῳ τύχῃ τολμώμενον, καὶ τῶν ἀνευθύνων πάντως οὐδὲν ἂν γένοιτο παρὰ τὸν χρόνον ὑπεύθυνον. εἰ τοίνυν τὸ πρὸ τοῦ σαββάτου φρυγανίζεσθαι καὶ πῦρ ἀνάπτειν ἔξω ἀδικίας ἐστὶ καὶ κολάσεως, πῶς τὸ αὐτὸ τοῦτο τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ πλημμέλημα γίνεται; ἀλλ' οἶδα τὸ σάββατον τῆς ἀναπαύσεως, οἶδα τὸν τῆς ἀπραξίας νόμον, ὃς οὐχὶ πεδήσας τὸν ἄνθρωπον τῆς φυσικῆς ἐνεργείας ἄπρακτον εἶναι διακελεύεται. ἢ γὰρ ἂν καὶ ἀδύνατα κελεύοι, ἀπρακτεῖν προστάσεων ἡμῖν, οἷς καὶ δίχα τῶν λοιπῶν ἔργων αὐτὸ τὸ τῆς ζωῆς εἶδος ἔργον ἐστίν; τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι ἔργον ἐστὶν ὀφθαλμῶν μὲν ἢ ὄψις, ἀκοῆς δὲ ἢ κατὰ φύσιν 5.394 ἐνέργεια, μυκτῆρων δὲ ἢ ὄσφρησις, στόματος ἢ τοῦ ἀέρος ὀλκή, γλώσσης ὁ λόγος, ὀδοῦσιν ἢ τῆς τροφῆς ὑπηρεσία, σπλάγχνοις ἢ πέψις, ποσὶν ἢ κίνησις, χερσὶν ἐκεῖνα, πρὸς ἃ πέφυκεν ἡμῖν ἐνεργεῖν ταῦτα τὰ μέλη. πῶς οὖν ἐστὶ δυνατόν κυρωθῆναι τὸν τῆς ἀπραξίας νόμον, οὐ παραδεχομένης τὴν ἀργίαν τῆς φύσεως; πῶς πείσω τὸν ὀφθαλμὸν μὴ ὄραν ἐν σαββάτῳ, οὐ φύσις ἐστὶ τὸ πάντως τι βλέπειν; πῶς τὴν ἀκουστικὴν ἐπίσχω ἐνέργειαν; πῶς πεισθήσεται μοι ἢ ὄσφρησις τὴν ἀντιληπτικὴν τῶν ἀτμῶν αἴσθησιν ἀποθέσθαι κατὰ τὸ σάββατον; πῶς δὲ οὐκ ἐνεργήσει τὰ σπλάγχνα τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν τῷ νόμῳ δουλεύοντα, ὥστε ἄπεπτον τὴν τροφήν ἐμμεῖναι τῷ σώματι, ἵνα ἀργὴν δείξῃ τὴν φύσιν κατὰ τὸ σάββατον; εἰ δὴ τὰ λοιπὰ τοῦ σώματος ἡμῶν οὐ δύναται δέξασθαι τὸν τῆς ἀργίας νόμον (οὐδὲ γὰρ ὅλως ἐν τῷ ζῆν ἔσται μὴ ἐνεργοῦντα), οὐκ ἔστι πάντως τὸ μὴ παρανομηθῆναι τὸ σάββατον, κὰν ἀκίνητος ἢ χεὶρ ἢ ὁ ποῦς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματός τε καὶ τόπου μένη. ἐπεὶ οὖν οὐχὶ μέρει τινί, ἀλλ' ὅλῳ κεῖται τῷ ἀνθρώπῳ ὁ νόμος, οὐ μᾶλλον ἀπρακτοῦντες δι' ἐνὸς τῶν μελῶν νόμον φυλάξομεν ἢ τοῖς λοιποῖς αἰσθητῇ ρίσις κατὰ φύσιν ἐνεργοῦντες τὸ προσταχθὲν παραλύσομεν. ἀλλὰ μὴν θεόθεν ὁ νόμος, οὐδὲν δὲ τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ 5.395 προστασομένων τοιοῦτον, οἷον ἢ παρὰ φύσιν εἶναι ἢ ἔξω τοῦ κατ' ἀρετὴν δείκνυσθαι λόγου, ἢ δὲ ἄλογος ἀργία ἀρετὴ οὐκ ἔστιν. ζητεῖν ἄρα προσήκει τί βούλεται τὸ παράγγελμα τῆς τοῦ σαββάτου ἀργίας. φημὶ τοίνυν ἐγὼ πάσης νομοθεσίας τῆς θεόθεν γεγεννημένης ἕνα σκοπὸν εἶναι τὸ καθαρεύειν τῶν τῆς κακίας ἔργων τοὺς δεξαμένους τὸν νόμον, καὶ πᾶς νόμος ὁ τὰ ἀπειρημένα κωλύων σαββατίζειν ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἔργων διακελεύεται. τοῦτο αἰ πλάκες, τοῦτο ἢ λευϊτικὴ παρατήρησις, τοῦτο ἢ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ἀκρίβεια, τὸ ἀργοὺς ἡμᾶς καὶ ἀπράκτους ἐκεῖνων εἶναι, ὧν τὸ ἔργον κακία ἐστίν. εἰ μὲν οὖν οὕτω τις ἐκλαμβάνοι τὸν νόμον, ὡς ἀργὸν ἐν κακίᾳ εἶναι τὸν ἄνθρωπον, κἀγὼ συντίθεμαι τὸν σοφὸν ἐκκλησιαστικὸν κατὰ τοῦ ξύλα ἑαυτῷ συνάγοντος καιρὸν ὀρίζειν εἰς τὸ βάλλειν λίθους, δι' ὧν κωλύεται ἢ συλλογὴ τῶν τῆς κακίας φρυγάνων τῶν εἰς πυρὸς ὕλην συναγομένων· εἰ δὲ ψιλῶ τις παραμένει τῷ γράμματι, οὐκ οἶδα, ὅπως τὸ θεοπρεπὲς ἐν τῷ νόμῳ λογίσαιτο. Οὐκοῦν νοητέον τοὺς λίθους τίνες εἰσὶν οἱ κατὰ τοῦ τοιούτου βαλλόμενοι, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἀφίκοιτο ἢ περὶ τὸν φρυγανισμόν σπουδῆ. τί δὲ τὰ ξύλα, δι' ὧν τὸ πῦρ ἐκκαυθῆ 5.396 σεται τῷ συνειλοχότι; πάντως δὲ οὐκ ἄδηλα ταῦτα τῷ καὶ ὀπωσοῦν μυστικῶν ἐπαίοντι λόγων. εἰ γὰρ καλῶς ὁ ἀπόστολος ξύλα καὶ

καλάμην καὶ χόρτον τὴν πονηρὰν οἰκοδομὴν ὀνομάζει, διότι τὰ τοιαῦτα οἰκοδομήματα ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ πῦρ γίνεται, καὶ τὸ ἄχυρόν φησιν ἢ τοῦ εὐαγγελίου φωνὴ πυρὶ ἐτοιμάζεσθαι, καὶ τὴν ἄκαρπον κλημα τίδα μόνῳ εὐθετον τῷ πυρὶ ἀπεφήνατο, δηλὸν ἂν εἴη, ὅτι ξύλα ἐστὶν εἰς πυρὸς παρασκευὴν συναγόμενα τὰ μάταια τοῦ βίου ἐπιτηδεύματα, καὶ οὗτός ἐστιν ὁ ἐν καιρῷ τοῖς λίθοις βαλλόμενος, ὄνπερ τὸν εἰς τὰ κακὰ ρέποντα λογισμὸν τις νοήσας οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ δέοντος. χρὴ δὲ πάντως νοεῖν, ὅτι οἱ ἀναιρετικοὶ τῆς κακίας λογισμοὶ οὗτοί εἰσιν οἱ λίθοι οἱ εὐστόχως ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστοῦ σφενδονώμενοι, οὓς ἀεὶ καὶ πέμπεσθαι χρὴ καὶ συνάγεσθαι· πέμπεσθαι μὲν εἰς καθαίρεσιν τοῦ κατὰ τῆς ἡμετέρας ζωῆς ὑψουμένου, συνάγεσθαι δὲ εἰς τὸ ἀεὶ πλήρη τὸν τῆς ψυχῆς εἶναι κόλπον τῶν τοιούτων παρασκευῶν, ὥστε πρόχειρον εἶναι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὴν βολήν, εἴποτε ἄλλως τὴν καθ' ἡμῶν ἐπιβουλήν ἐννοήσειεν. πόθεν οὖν συναγάγωμεν λίθους, οἷς τὸν ἐχθρὸν καταλεύσομεν; ἤκουσα τῆς προφητείας εἰπούσης· Λίθοι ἅγιοι κυλίνονται ἐπὶ τῆς γῆς. οὗτοι δ' ἂν εἶεν οἱ ἀπὸ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εἰς 5.397 ἡμᾶς κατιόντες λόγοι, οὓς χρὴ συνάγειν ἐν τῷ τῆς ψυχῆς κόλπῳ, ἵν' ἐν καιρῷ κατὰ τῶν λυπούντων χρησώμεθα, ὧν ἡ βολὴ καὶ ἀναιρεῖ τὸν πολέμιον καὶ τῆς τοῦ βάλλοντος δεξιᾶς οὐ χωρίζεται. ὁ γὰρ τῷ λίθῳ τῆς σωφροσύνης καταβαλὼν τὸν ἀκόλαστον λογισμὸν τὸν διὰ τῶν ἡδονῶν τὰς τοῦ πυρὸς ὕλας φρυγανιζόμενον κάκεινον τῇ βολῇ κατηγωνίσασατο καὶ διὰ χειρὸς ἀεὶ φέρει τὸ ὄπλον. οὕτως καὶ ἡ δικαιοσύνη λίθος κατὰ τῆς ἀδικίας γίνεται κάκεινήν ἀναιρεῖ καὶ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ προεμένου φυλάσσεται. κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πάντα τὰ πρὸς τὸ κρεῖττον νοούμενα ἀναιρετικὰ τῶν χειρόνων γίνεται καὶ τοῦ κατορθοῦντος τὴν ἀρετὴν οὐ χωρίζεται. οὕτως ἔστιν, κατὰ γε τὸν ἡμέτερον λόγον, ἐν καιρῷ βαλεῖν τοὺς λίθους καὶ ἐν καιρῷ συναγαγεῖν λίθους, ὥστε καὶ ἀεὶ πέμπειν τὰς ἀγαθὰς βολὰς ἐπὶ τὸ καταλεύειν τὰ χείρονα καὶ μηδέποτε ἡμᾶς ἐπιλείπειν τῶν τοιούτων ὄπλων τὴν ἀφθονίαν. Ἡ δὲ ἐφεξῆς κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐγκειμένη ρῆσις περιλήψεως τινος καιρὸν καὶ ἀκαιρίαν ὀρίζει· ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· Καιρὸς τοῦ περιλαβεῖν καὶ καιρὸς τοῦ μακρυνθῆναι ἀπὸ περιλήψεως. ταῦτα δὲ οὐκ ἂν ἄλλως γένοιτο ἡμῖν καταφανῆ τὰ νοήματα μὴ τῆς λέξεως πρότερον διὰ τῆς γραφῆς νοηθείσης, 5.398 ὥστε γενέσθαι δηλὸν ἡμῖν, ἐπὶ τίνος οἶδεν ὁ θεόπνευστος λόγος τῇ φωνῇ κεκρῆσθαι τῆς περιλήψεως. ὁ μὲν οὖν μέγας Δαβὶδ διὰ ψαλμωδίας ἡμῖν ἐμβοᾶ λέγων· Κυκλώσατε Σιών καὶ περιλάβετε αὐτήν, αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ Σολομών, ὅτε τὴν ἐνδιάθετον ἐποίησεν συζυγίαν τοῦ ἐρωτικῶς πρὸς τὴν Σοφίαν διατεθέντος, τὰ τε ἄλλα φησί, δι' ὧν γίνεται ἡμῖν ἢ πρὸς τὴν ἀρετὴν συνάφεια, καὶ τοῦτο ἐπάγει· Τίμησον αὐτήν, ἵνα σε περιλάβῃ. εἰ οὖν Δαβὶδ μὲν τὴν Σιών ἡμᾶς περιλαμβάνειν διακελεύεται, Σολομών δὲ τοὺς τετιμηκότας τὴν Σοφίαν παρ' αὐτῆς εἶπε περιλαμβάνεσθαι, τάχα τῆς προσηκούσης ἐννοίας οὐχ ἀμαρτάνομεν μαθόντες τὸ πρᾶγμα, οὗ εὐκαιρὸς ἐστὶν ἢ περίληψις. τὸ γὰρ Σιών ὄρος ἐστὶ τῆς Ἱεροσολύμων Ἄκρας ὑπερφαινόμενον. ὁ οὖν ταύτην σε περιλαμβάνειν προτρεπόμενος τῇ ὑψηλῇ πολιτείᾳ συμφυῆναι παρακελεύεται, ὥστε εἰς αὐτὴν φθάσαι τῶν ἀρετῶν τὴν ἀκρόπολιν, ἣν τῷ ὀνόματι Σιών παραδηλοῖ δι' αἰνίγματος· ὁ δὲ τῇ σοφίᾳ σε συνοικίζων 5.399 τὴν παρ' ἐκείνης ἐσομένην περίληψίν σοι εὐαγγελίζεται. οὐκοῦν καιρὸς ἐστὶ τὴν Σιών περιλαμβάνειν καὶ ὑπὸ τῆς Σοφίας περιλαμβάνεσθαι, τοῦ μὲν ὀνόματος Σιών τὸ ὑψηλὸν τῆς πολιτείας ἐνδεικνυμένου, τῆς δὲ Σοφίας πᾶσαν ἀπὸ μέρους τὴν ἀρετὴν δι' ἑαυτῆς σημαίνουσης. εἰ τοίνυν ἐγνώκα μεν διὰ τῶν εἰρημένων τὸ τῆς περιλήψεως εὐκαιρον, διὰ τῶν αὐτῶν ἐδιδάχθημεν, τίνων ὁ χωρισμὸς τῆς συμφυῆς ἐστὶ λυσιτελέστερος. Καιρὸς γάρ, φησί, τοῦ μακρυνθῆναι ἀπὸ περιλήψεως. ὁ πρὸς τὴν ἀρετὴν οἰκειωθεὶς τῆς πρὸς τὴν κακίαν σχέσεως ἡλλοτριῶται. τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος ἢ Χριστῷ πρὸς Βελιάρ; ἢ πῶς δυνατόν ἐστι δυοὶ κυρίοις ἐναντίοις δουλεύοντα εὐνοῦν ἀμφοτέροις γενέσθαι; ἢ γὰρ

τοῦ ἐνὸς ἀγάπη μῖσος τοῦ ἐτέρου ἐποίησεν. ὅταν οὖν ἡ ἀγαπητικὴ διάθεσις περιφυῆ τῷ καλῷ (τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ εὐκαιρον), ἐπ' ηκολούθησε πάντως ἢ πρὸς τὸ ἀντικείμενον ἀλλοτριώσις. εἰ ἀληθῶς τὴν σωφροσύνην ἠγάπησας, ἐμίσησας πάντως τὸ ἀντικείμενον. εἰ πρὸς τὴν καθαρότητα βλέπεις ἐρωτικῶς, ἐβδελύξω δηλονότι τὴν τοῦ βορβόρου δυσωδίαν. εἰ τῷ ἀγαθῷ προσεκολληθήης, ἐμακρύνθης πάντως τῆς τοῦ πονηροῦ προσκολλησεως. εἰ δὲ καὶ πρὸς τὴν τοῦ πλοῦτου περιβολὴν ἄγοι τις τὸ τῆς περιλήψεως σημαίνονμενον, δείκνυσι καὶ οὗτος ὁ λόγος, ποῖον πλοῦτον ἀγαθόν ἐστὶ προσπεριβάλλεσθαι 5.400 καὶ ποίων κτημάτων περιβολὴν ἀποπέμπεσθαι. οἶδα θησαυρὸν σπουδαζόμενον τὸν κεκρυμμένον ἐν τῷ ἀγρῷ, οὐχὶ τὸν πᾶσι φαινόμενον. οἶδα πάλιν πλοῦτον ἀτιμαζόμενον, οὐ τὸν ἐλπίζόμενον, ἀλλὰ τὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς προφαινόμενον. διδάσκει τοῦτο ἢ τοῦ ἀποστόλου φωνὴ λέγουσα· Μὴ σκο πούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια. εἰ ταῦτα νενοήκαμεν, καὶ τὸν ἐφεξῆς λόγον διὰ τούτων νενοηκότες ἐσόμεθα. Καιρὸς γάρ, φησί, τοῦ ζητῆσαι καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι. ὁ γὰρ νοήσας διὰ τῶν ἐξετασθέντων, τίνων προσήκει μακρύνειν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς περιλήψεως καὶ τίσι συνάπτεσθαι, γνοίῃ ἂν, τί τε προσήκει ζητεῖν καὶ τίνων ἢ ἀπώλεια κέρδος ἐστίν. Καιρὸς γάρ, φησί, τοῦ ζητῆσαι καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι. τί τοίνυν ἐστίν, ὃ με ζητῆσαι χρή, ὥστε ἐπιτυχεῖν τοῦ καιροῦ τοῦ καθήκοντος; ἀλλὰ τί μὲν ζητεῖσθαι δέον ἢ προφητεία δείκνυσι λέγουσα· Ζητήσατε τὸν κύριον καὶ κραταιώθητε· καὶ πάλιν· Ζητήσατε τὸν κύριον καὶ ἐν τῷ εὐρίσκειν αὐτὸν ἐπικαλέσασθε, καὶ Εὐφρανθήτω καρδία ζητούντων τὸν κύριον. ἔγνων τοίνυν διὰ τῶν εἰρημένων, ὅπερ ζητῆσαι χρή, οὗ ἢ εὐρεσίς ἐστὶν αὐτὸ τὸ ἀεὶ ζητεῖν. οὐ γὰρ 5.401 ἄλλο τί ἐστὶ τὸ ζητεῖν καὶ ἄλλο τὸ εὐρίσκειν, ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ ζητῆσαι κέρδος αὐτὸ τὸ ζητῆσαι ἐστὶ. βούλει καὶ τὴν εὐκαιρίαν μαθεῖν, τίς ὁ καιρὸς τοῦ ζητεῖν τὸν κύριον; συντόμως λέγω· ὁ βίος ὅλος. ἐπὶ τούτου γὰρ μόνου εἰς καιρὸς τῆς σπουδῆς ἐστὶν ἡ ζωὴ πᾶσα. οὐ γὰρ ἀποτεταγμένῳ τινὶ καιρῷ καὶ χρόνῳ ἀφωρισμένῳ τὸ ζητεῖν τὸν κύριον ἀγαθόν ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ μηδὲ ὅλως διαλείπειν ἀεὶ ζητοῦντα τοῦτο ἐστὶν ἡ ἀληθὴς εὐκαιρία. Οἱ γὰρ ὀφθαλμοί μου, φησί, διὰ παντὸς πρὸς τὸν κύριον. ὄρας πῶς ἐπιμελῶς ἐρευνᾷ ὁ ὀφθαλμὸς τὸ ζητούμενον, οὐδεμίαν ἄνεσιν ἑαυτῷ διδοὺς οὐδέ τι διάλειμμα τῆς τοῦ ζητουμένου κατανοήσεως; τῇ γὰρ τοῦ Διὰ παντὸς προσθήκη τὸ διηνεκές τε καὶ ἀδιάλειπτον τῆς σπουδῆς ἐνεδείξατο. ὡσαύτως δὲ νοήσωμεν καὶ τὸν τοῦ ἀπολέσαι καιρὸν, κέρδος εἶναι κρίνοντες τὸ ἀπολέσαι ἐκεῖνο, οὗ ἢ ὑπαρξίς ζημία τῷ ἔχοντι γίνεται. κακὸν κτῆμα ἢ φιλαργυρία· οὐκοῦν ἀπολέσωμεν. πονηρὸν ἀπόθετον ἢ μνησικακία· οὐκοῦν προώμεθα. ὀλέθριον κτῆμα ἢ ἀκόλαστος ἐπιθυμία· τούτου μάλιστα πρὸ τῶν ἄλλων πτωχεύσωμεν, ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης πτωχείας τὴν βασιλείαν κερδήσωμεν. Μακάριοι γὰρ οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, δηλαδὴ οἱ τοῦ τοιοῦτου πλοῦτου πενόμενοι καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ πονηρὰ τοῦ διαβόλου κειμήλια. μακαριώτερον μὲν τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν τινα κτήσασθαι, ἵνα διὰ τῆς 5.402 καθόλου ἀκτήμονες τῶν μολυνόντων γενώμεθα, καλὸν δὲ οὐχ ἦττον τῷ προληφθέντι τῇ πονηρᾷ κτήσει τὸ ἀπολέσαι τὰ τοιαῦτα κτήματα καὶ εἰς ἀφανισμόν ἀγαγεῖν. ἀλλὰ τὸ μὲν μηδὲ ὅλως ποτὲ σχεῖν τῶν τοιούτων τὴν μετουσίαν κρεῖττον ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐστὶ, τὸ δὲ λαβόντα ἐξαφανίσει τούτου καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων δύναμις τὴν ἰσχὺν ἔχει. διὸ τὸ μηδὲν ἐσχηκέναι τῶν τοῦ ἀντικειμένου κτημάτων μόνου τοῦ κυρίου ἐστὶ τοῦ συμμετασχόντος ἡμῖν τῶν αὐτῶν παθημάτων χωρὶς ἀμαρτίας. Ἔρχεται γάρ, φησὶν, ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρίσκει τῶν ἰδίων οὐδέν. τὸ δὲ δι' ἐπιμελοῦς μεταμελείας ἑαυτὸν ἐκκαθῆραι, τοῦτο καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τῶν δι' ἀρετῆς ἑαυτοὺς λαμπρυνόντων ἔστιν ἰδεῖν. ἀπώλεσεν ὁ Παῦλος τὸ πονηρὸν κτῆμα τῆς ἀπιστίας διὰ τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτῷ τῆς προφητείας τὴν χάριν, πλήρης τοῦ θησαυροῦ ἐγένετο ὃν ἐζήτησεν. ἀπώλεσεν ὁ

Ἡσαΐας ἐν τῷ καθαρσίῳ τοῦ θείου ἄνθρακος πᾶν ῥυπαρὸν καὶ ῥῆμα καὶ νόημα· διὰ τοῦτο ἐπληρώθη τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀπόλλυσι πᾶς ἐν τῇ μεταλήψει τοῦ κρείττονος πᾶν τὸ πρὸς τὸ ἐναντίον νοούμενον. οὕτως ὁ σώφρων τὴν ἀκολασίαν ἀπόλλυσι, τὴν ἀδικίαν ὁ δίκαιος, τὴν ὑπερηφανίαν ὁ μέτριος, ὁ εὖνους τὸν φθόνον, ὁ ἀγαπητικὸς τὴν ἀπέχθειαν. ὡς περὶ γὰρ ὁ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τυφλὸς εὗρεν ὃ μὴ εἶχεν, ἐκ τοῦ ἀπολέσαι ὃ εἶχε· τῆς γὰρ τυφλότητος ἀφαιρεθείσης ἢ τοῦ 5.403 φωτὸς ἀντεισηλθεν αὐγὴ· καὶ ἐπὶ τοῦ λεπροῦ τοῦ πάθους ἀφανισθέντος ἢ τῆς υἰείας ἐπανέρχεται χάρις, καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ θανάτου ἀνισταμένων ἢ νεκρότης τῇ παρουσίᾳ τῆς ζωῆς ὑπεχώρησεν· οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης ἡμῖν φιλοσοφίας οὐκ ἔστι τι τῶν ὑψηλῶν κτήσασθαι μὴ τὴν περὶ τὰ γήϊνά τε καὶ ταπεινὰ σπουδὴν ἀπολέσαντας. ἐν γὰρ τῷ ταῦτα εὐρίσκειν ἀπόλλυται ἡμῖν τὰ προτιμότερα, καὶ τὸ ἔμπαλιν ἢ τούτων ἀπώλεια τῆς τῶν τιμίων εὐρέσεως πρόξενος γίνεται. ταῦτα παρὰ τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς μεμαθήκαμεν· Ὁ εὐρών τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν, καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ εὐρήσει αὐτήν. τὸ γὰρ ἐν τοῖς κατὰ τὴν ὕλην σπουδαζομένοις τὴν ψυχὴν εὐρεθῆναι αἴτιον γίνεται τοῦ ἐν τοῖς ἀληθινοῖς ἀγαθοῖς αὐτὴν μὴ εὐρεθῆναι, καὶ τὸ ἔμπαλιν ἢ τούτων στέρησις καὶ ἀπώλεια τῶν ἐλπιζομένων ὑπαρξίς γίνεται. Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; Καιρὸς, φησί, τοῦ ζητῆσαι καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι. εἰ τοίνυν ἔγνωμεν, τί ἐστὶ τὸ ζητούμενον κέρδος, ὃ διὰ τοῦ ἀπολέσαι τὰ κακῶς κτηθέντα εὐρίσκεται, τὸ μὲν ζητήσωμεν, τὸ δὲ ἀπολέσωμεν· τὰ καλὰ ζητήσωμεν, τὰ κακὰ ἀπολέσωμεν. Καλῶς δὲ καὶ προσφυῶς τοῖς προεξητασμένοις καὶ ἢ ἀκολουθία τῶν γεγραμμένων ἐπάγεται. φησὶ γὰρ· Καιρὸς τοῦ 5.404 φυλάξαι καὶ καιρὸς τοῦ ἐκβαλεῖν. τί φυλάξαι; δηλονότι τὸ εὐρεθῆν ἡμῖν ἐκ τῆς ζητήσεως. τί ἐκβαλεῖν; ἐκεῖνο πάντως, οὗ ἢ ἀπώλεια λυσιτελεῖν ἐνομίσθη. ἐγένετό σοι νόημα δεξιόν, εἰσηλθεν ἐπιθυμία τοῦ ἰδεῖν τὸν θεόν, ἐδίψησεν ἢ ψυχὴ σου πρὸς τὸν θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα, πόθος ἐγένετό σοι τοῦ ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ κυρίου γενέσθαι· αὐλαὶ δ' ἂν εἶεν τοῦ κυρίου, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, αἱ ἀρεταί, αἷς ἐναυλίζεται ὁ λόγος καὶ πᾶς ὁ τῷ λόγῳ ἐπόμενος. ταῦτα φύλαξον, ὡς μὴ διαρρηῆναί σοι τὸν πλοῦτον τῶν καθαρῶν τῆς διανοίας κτημάτων. παρεισδύεται τις λογισμὸς ἐναντίος, οἷόν τις λαθραῖος κλέπτῃς ἀφανισμὸν τῶν καθαρῶν νοημάτων ποιούμενος· ἐκβλητέος οὗτος καὶ ἀποπεμπτέος τῆς διανοίας. ἐν γὰρ τῷ ἐκεῖνον ἀπώσασθαι δι' ἀσφαλείας ἡμῖν ὁ τῶν ἀγαθῶν θησαυρὸς φυλαχθήσεται. εἰ δὲ μὴ ἐκβληθείῃ ὁ λυμαινόμενος, κέρδος οὐδὲν ἔσται τῆς κτήσεως, ἐν τῇ τῶν τοιχωρῶν ἐπιβουλῇ τῆς εὐπορίας ὑπορρευούσης. ἐπεὶ οὖν ἐδιδάχθημεν τὸν καιρὸν τοῦ ζητεῖν, Πᾶς δὲ ὁ ζητῶν εὐρίσκει, ὅπως ἂν τὸ εὐρεθῆν παραμείνειεν, ἀκριβῆ τινα τῷ θησαυρῷ τὴν φρουρὰν ἐπιστήσωμεν. Πάση φυλακῇ, φησί, τήρει σὴν καρδίαν μετὰ τὸ εὐρεῖν τὸ ζητούμενον· μείζον γὰρ τοῦ εὐρεῖν τὸ φυλάξαι τὴν εὐρεθείσαν χάριν· οἷον εὗρεν ὁ προσελθὼν τῇ πίστει τὴν διὰ τοῦ λουτροῦ καθαρότητα, 5.405 ἀλλὰ μείζων ὁ πόνος ἐν τῷ φυλάξαι, ὃ ἔλαβεν, ἢ ἐν τῷ εὐρεῖν, ὃ οὐκ εἶχεν. ὡς περὶ οὖν εἴπομεν μὴ χρόνῳ τινὶ τὴν τοῦ ζητεῖν εὐκαιρίαν περιορίζεσθαι, ἀλλὰ πάντα τὸν βίον ἕνα καιρὸν εἶναι τῆς ἀγαθῆς ἐκείνης ζητήσεως, οὕτως καὶ τὸν τῆς φυλακῆς καιρὸν πάση τῇ ζωῇ μετρεῖσθαι ἀποφαινόμεθα, τὴν αὐτὴν φωνὴν τῆς προφητείας καὶ νῦν παραθέμενοι τὴν λέγουσαν· Οἱ ὀφθαλμοί μου διὰ παντὸς πρὸς τὸν κύριον, ὅτι αὐτὸς ἐκσπάσει ἐκ παγίδος τοὺς πόδας μου. ἐν τούτῳ γὰρ ἐστὶ τὸ ἄσυλον τὴν ἀγαθὴν κτῆσιν ἡμῖν φυλάσσεσθαι ἐν τῷ τὸν θεὸν φύλακα τῶν ἡμετέρων ποιήσασθαι. ὅταν γὰρ οἱ ὀφθαλμοί μου ᾧσι διὰ παντὸς πρὸς τὸν κύριον, τότε ἄπρακτοι γίνονται τοῦ ἀντικειμένου αἱ παγίδες, δι' ὧν ἐκεῖνος τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τιμίων τὴν ἐπιβουλήν τεχνάζεται. Μὴ δῶς, φησὶν, εἰς σάλον τὸν πόδα σου, καὶ οὐ νυστάξει ὁ φυλάσσων σε. οὐκοῦν ἀκόλουθος ἢ παροῦσα ῥῆσις τῷ προάγοντι λόγῳ. ἐκεῖνος ἐκέλευσε ζητεῖν,

ἵνα εὖρωμεν, οὗτος φυλάττειν συμβουλεύει, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν. ὁ δὲ τοῦ φυλάττειν τὰ ἀγαθὰ τρόπος ἐστὶν ἐν τῷ ἐκβαλεῖν τὰ ἐκ τοῦ ἐναντίου νοούμενα· ὡσπερ ἐπὶ τῆς πολεμουμένης πόλεως ἀσφαλεστέρα γίνεται ἢ φρουρὰ τῶν προδοτῶν ἐκβληθέντων, ἕως δ' ἂν ἐντὸς ὧσι, μᾶλλον ἐπιβουλεύουσι τῶν φανερῶν ἐχθρῶν οἱ λανθάνοντες. Καιρὸς γάρ, φησὶν, τοῦ φυλάσσειν καὶ καιρὸς τοῦ ἐκβάλλειν. 5.406 Ἡ δὲ ἐφεξῆς ἀκολουθία τοῦ λόγου εἰς μείζονά τινα τὴν περὶ τῶν ὄντων φιλοσοφίαν τὴν ψυχὴν ἄγει. δείκνυσι γάρ, ὅτι συνεχές ἐστὶ τὸ πᾶν ἐαυτῷ καὶ οὐκ ἔχει τινὰ λύσιν ἢ ἀρμονία τῶν ὄντων, ἀλλὰ τίς ἐστὶ σύμπνοια τῶν πάντων πρὸς ἄλληλα. καὶ οὐκ ἀπέσχισται τὸ πᾶν τῆς πρὸς ἑαυτὸ συναφείας, ἀλλ' ἐν τῷ εἶναι μένει τὰ πάντα τῆ τοῦ ὄντως ὄντος δυνάμει περικρατούμενα. τὸ δὲ ὄντως ὄν ἢ αὐτοαγαθότης ἐστὶν ἢ εἴ τι ὑπὲρ τοῦτό τις ἐπινοεῖ σημαντικὸν τῆς ἀφράστου φύσεως ὄνομα. πῶς δ' ἂν τις εὖροι ἐκείνου ὄνομα, ὅπερ Ὑπὲρ πᾶν ὄνομα εἶναι φησὶν ἢ θεία τοῦ ἀποστόλου φωνή; πλὴν ὅτιπερ ἂν εὐρεθῆ ὄνομα ἐρμηνευτικὸν τῆς ἀνεκφωνήτου δυνάμεώς τε καὶ φύσεως, ἀγαθὸν ἐστὶ πάντως τὸ σημαίνον μενον. τοῦτο τοίνυν τὸ ἀγαθὸν ἦτοι ὑπὲρ τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ τε ὡς ἀληθῶς ἔστι καὶ δι' ἑαυτοῦ τοῖς οὔσι δέδωκέ τε καὶ δίδωσι τὴν τε τοῦ γενέσθαι δύναμιν καὶ τὴν ἐν τῷ εἶναι διαμονήν, πᾶν δὲ τὸ ἕξω αὐτοῦ θεωρούμενον ἀνυπαρξία ἐστὶ· τὸ γὰρ ἕξω τοῦ ὄντος ἐν τῷ εἶναι οὐκ ἔστιν. ἐπεὶ οὖν ἀντιθεωρεῖται 5.407 τῆ ἀρετῆ ἢ κακία, θεὸς δὲ ἢ παντελής ἀρετή, ἕξω ἄρα τοῦ θεοῦ ἢ κακία, ἧς ἢ φύσις οὐκ ἐν τῷ αὐτῆν τι εἶναι, ἀλλ' ἐν τῷ ἀγαθῆν μὴ εἶναι καταλαμβάνεται· τῷ γὰρ ἕξω τοῦ ἀγαθοῦ νοήματι ὄνομα τὴν κακίαν ἐθέμεθα. οὕτως οὖν ἀντιθεωρεῖται τῷ ἀγαθῷ ἢ κακία, ὡς ἀντιδιαίρεται τὸ μὴ ὄν τῷ ὄντι. ἐπεὶ οὖν τῷ αὐτεξουσίῳ τῆς ὀρμῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἀπερρῦμεν, ὡσπερ οἱ ἐν φωτὶ μύσαντες σκότος λέγονται βλέπειν· ἐν γὰρ τῷ μηδὲν βλέπειν ἐστὶ τὸ σκότος βλέπειν· τότε ἢ ἀνύπαρκτος τῆς κακίας φύσις ἐν τοῖς ἀπορρυσί τοῦ ἀγαθοῦ οὐσιώθη, ἣτις ἕως τότε ἐστίν, ἕως ἂν ἡμεῖς ἕξω τοῦ ἀγαθοῦ ὦμεν. εἰ δὲ πάλιν ἡμῶν ἢ αὐτεξουσίος τοῦ θελήματος κίνησις ἀπορραγείη τῆς πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον σχέσεως καὶ συμφυεῖη τῷ ὄντι, ἐκείνη μὲν τὸ ἐν ἐμοὶ εἶναι μηκέτι ἔχουσα οὐδὲ τὸ εἶναι ὅλως ἔξει· κακὸν γὰρ ἕξω προαιρέσεως ἐφ' ἑαυτοῦ κείμενον οὐκ ἔστιν· ἐγὼ δὲ τῷ ἀληθῶς ὄντι ἑμαυτὸν προσκολλήσας τε καὶ προσράψας ἐν τῷ ὄντι μενῶ, ὃς αἰεὶ τε ἦν καὶ εἰς αἰεὶ ἔσται καὶ νῦν ἔστι. ταῦτά μοι δοκεῖ τὰ νοήματα ὁ τοῦ ῥῆξαι καιρὸς καὶ ὁ τοῦ ῥάψαι καιρὸς ὑποτίθεσθαι, ἵνα 5.408 ἀπορραγέντες ἐκείνου, ᾧ κακῶς συνεφύημεν, προσκολληθῶμεν ἐκείνῳ, οὗ ἀγαθὴ ἢ προσκόλλησις. Ἐμοὶ γάρ, φησὶ, τὸ προσκολληθῆναι τῷ θεῷ ἀγαθὸν ἐστὶ, τίθεσθαι ἐν τῷ κυρίῳ τὴν ἐλπίδα μου. εἴποι δ' ἂν τις καὶ πρὸς ἄλλα πολλὰ τὴν συμβουλίην ταύτην χρησίμως ἔχειν, οἷον Ἐξάρατε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. ταῦτα κελεύει ὁ θεὸς ἀπόστολος, τὸν ἐπὶ τῆ παρανόμῳ μίξει κατεγνωσμένον τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος ἀπορραγῆναι κελεύων, ὡς ἂν μὴ Μικρά, φησὶ, ζύμη τῆς τοῦ κατεγνωσμένου κακίας ὄλον τὸ φύραμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐχῆς ἀχρειώσκειν. τὸν δὲ ἀπορραγέντα διὰ τῆς ἀμαρτίας πάλιν προσράπτει διὰ τῆς μετανοίας λέγων, ἵνα Μὴ τῆ περισσοτέρῃ λύπῃ καταποθῆ ὁ τοιοῦτος. οὕτως οἶδεν εὐκαίρως τε ἀπορρῆξαι τὸ σπιλωθὲν μέρος τοῦ τῆς ἐκκλησίας χιτῶνος καὶ πάλιν εὐκαίρως προσράψαι, ὅταν διὰ τῆς μετανοίας ἐκπλυθῆ τοῦ μολύσματος. καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἔστιν ἰδεῖν ἐν τε τοῖς ἀρχαιοτέροις τῶν διηγημάτων καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ, ὅσα ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς οἰκονομικῶς ἐπιτελεῖται. οἶδατε γὰρ τίνων ἀπορρηγνύμεθα καὶ τίσιν αἰεὶ προσραπτόμεθα· τῆς γὰρ αἵρέσεως ἀποσχίζομενοι τῆ εὐσεβείᾳ διὰ παντὸς ἐνραπτόμεθα, τότε 5.409 ἄρρηκτον βλέποντες τὸν τῆς ἐκκλησίας χιτῶνα, ὅταν ἀπορραγῆ τῆς πρὸς τὴν αἵρεσιν κοινωνίας. ἀλλ' εἴτε κατὰ τὴν προεξετασθεῖσαν ἡμῖν θεωρίαν φιλοσοφεῖ περὶ τῶν ὄντων ὁ λόγος εἴτε τὰ τοιαῦτα διὰ τῆς συμβουλῆς ταύτης παιδεύει, κατὰ πάντα τὸ ἐπωφελές τε καὶ χρήσιμον περιέχει ἢ ῥῆσις ἢ ἐν καιρῷ τε ἀπορρηγνύσασα, ὧν πονηρὰ ἢ συνάφεια, καὶ κατὰ καιρὸν πάλιν συνάπτουσα, ὧν ἐπωφελής ἐστὶν ἢ ἔνωσις.

Ἡμεῖς δὲ πρὸς τὰ ἐφεξῆς τοῦ λόγου προέλθωμεν, δι' οὗ μοι δοκεῖ μᾶλλον ὁ κατὰ τὴν ὑψηλοτέραν φιλοσοφίαν θεωρηθεὶς λόγος οἰκείως πρὸς τὸ ρητὸν ἔχειν. προτέτακται γὰρ ὁ τοῦ σιγᾶν καιρὸς καὶ μετὰ τὴν σιγὴν ἔδωκε τὸν τοῦ λέγειν καιρόν. πότε οὖν καὶ περὶ τίνων τὸ σιγᾶν ἔστιν ἄμεινον; εἴποι μὲν ἂν τις τῶν πρὸς τὸ ἦθος βλεπόντων πολλαχῆ τὴν σιωπὴν εὐσημονεστέραν εἶναι τοῦ λόγου, οἷον καθὼς διακρίνει τῆς σιωπῆς τε καὶ τοῦ λόγου τὴν εὐκαιρίαν ὁ Παῦλος, ποτὲ μὲν νομοθετῶν τὸ σιγᾶν, ποτὲ δὲ ἐπιτρέπων τὸ λέγειν. Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω· οὗτος σιωπῆς ὁ νόμος· Ἄλλ' εἴ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσιν· οὗτος ὁ τοῦ λέγειν καιρὸς. Αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν· πάλιν ἔδωκε τῇ σιγῇ τὸν καιρόν· Εἰ δέ τι μαθεῖν 5.410 θέλουσιν, ὧν ἀγνοοῦσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν· πάλιν ὑπέδειξε τοῦ λόγου τὴν εὐκαιρίαν. Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους· καὶ αὕτη σιωπῆς εὐκαιρία· Λαλεῖτω ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ· πάλιν ἡ ἐξουσία τοῦ λόγου. καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἔστιν εἰπεῖν καὶ ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας γραφῆς· Ἐν τῷ συστήναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου ἐκωφώθη καὶ ἐταπεινώθη καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν, καὶ Ὅσει κωφὸς οὐκ ἤκουον καὶ ὡσεὶ ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ. καὶ Ἐν τῷ συστήναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἄφωνος γίνεται ὁ πρὸς τὴν ἀντίδοσιν τοῦ κακοῦ μένων ἀκίνητος, ἐν οἷς δὲ προσήκει τῷ λόγῳ χρῆσασθαι, ἀνοίγει ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα, φθέγγεται προβλήματα, πληροῖ τὸ στόμα αἰνέσεως, κάλαμον ποιεῖ τὴν γλῶσσαν. ἀλλὰ τί χρεῖ, μυρίων ὄντων ἐν τῇ γραφῇ τῶν ὑποδειγμάτων, λεπτοργεῖν ἐν τοῖς ὁμολογουμένοις τὸν λόγον; ὁ δὲ μοι πρὸ τούτων ἐπὶ νοῦν ἦλθεν, ὡς συμφωνούσης τῆς περὶ τοῦ σιγᾶν τε καὶ λαλεῖν εὐκαιρίας τῇ ἀποδοθείσῃ περὶ τοῦ ῥήγματος καὶ τῆς ῥαφῆς θεωρία, τοῦτο βούλομαι πάλιν ἐπαναλαβῶν δι' ὀλίγων εἰπεῖν. ἐκεῖ τε γὰρ τὴν κακῶς τῷ ἐναντίῳ προσφυσῆσαν ψυχὴν ἀπορρήξας ὁ λόγος εἰς γνῶσιν ἤγαγε τοῦ ὄντως ὄντος διὰ τῆς 5.411 προσκολλησεως, ὅπερ ὑπὲρ λόγον εἶναι ὁ προλαβῶν ἀποδέδωκε λόγος, ἐνταῦθά τε διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ τὸ σιγᾶν προτετάχθαι, τοῦτ' ἔστι διότι τὸ ὑπὲρ πᾶν ἐκεῖνο νόημά τε καὶ ὄνομα, ὃ ἢ τοῦ κακοῦ ἀπορραγεῖσα ψυχὴ καὶ ζητεῖ διὰ παντὸς καὶ ἐνραφῆναι τῷ εὐρεθέντι ἐφίεται, τοῦτο πάσης ἐρμηνευτικῆς φωνῆς ἔστιν ὑψηλότερον· ὅπερ ὁ φιλονεικῶν ὑπὸ τὴν τοῦ λόγου σημασίαν καθέλκειν λανθάνει πλημμελῶν εἰς τὸ θεῖον· τὸ γὰρ ὑπὲρ πᾶν εἶναι πεπιστευμένον καὶ ὑπὲρ λόγον πάντως ἔστιν. ὁ δὲ λόγῳ διαλαμβάνειν ἐπιχειρῶν τὸ ἀόριστον οὐκέτι δίδωσι τὸ ὑπὲρ πᾶν εἶναι ἐκεῖνο, ᾧ ἀντεξάγει τὸν ἴδιον λόγον, τοιοῦτόν τι καὶ τοσοῦτον εἶναι οἰόμενος, οἷον καὶ ὅσον εἰπεῖν ὁ λόγος ἐχώρησεν, οὐκ εἰδὼς ὅτι ἐν τῷ πεπεισθαι ὑπὲρ γνῶσιν εἶναι τὸ θεῖον ἐν τούτῳ ἢ θεοπρεπῆς περὶ τοῦ ὄντως ὄντος φυλάσσεται ἔννοια. διὰ τί; ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῇ κτίσει ὄν πρὸς τὸ συγγενὲς ἐκ φύσεως βλέπει καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἔξω ἑαυτοῦ γενόμενον ἐν τῷ εἶναι μένει, οὐ πῦρ ἐν ὕδατι, οὐκ ἐν πυρὶ τὸ ὕδωρ, οὐκ ἐν τῷ βυθῷ τὸ χερσαῖον, οὐκ ἐν τῇ χέρσῳ τὸ ἔνυδρον, οὐκ ἐν ἀέρι τὸ ἔγγειον, οὐκ ἐν γῇ πάλιν τὸ ἐναέριον· ἀλλ' ἐν τοῖς ἰδίοις ἕκαστον μένον ὅροις τῆς φύσεως ἕως τότε ἔστιν, ἕως ἂν ἐντὸς τῶν ἰδίων ὅρων μένη. εἰ δὲ ἔξω ἑαυτοῦ γένοιτο, ἐκτὸς καὶ τοῦ εἶναι γενήσεται. 5.412 καὶ ὡσπερ τῶν αἰσθητηρίων ἡ δύναμις ταῖς κατὰ φύσιν ἐνεργείαις παραμένουσα μεταβῆναι πρὸς τὴν παρακειμένην οὐ δύναται· οὔτε γὰρ <ὁ> ὀφθαλμὸς τὰ τῆς ἀκοῆς ἐνεργεῖ, οὔτε ἡ ἀφῆ διαλέγεται, οὔτε ἡ ἀκοὴ γεύεται, οὔτε ἡ γλῶσσα τὰ τῆς ὄψεως ἢ τὰ τῆς ἀκοῆς ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἕκαστον ὅρον ἔχει τῆς ἰδίας δυνάμεως τὴν κατὰ φύσιν ἐνεργείαν· οὕτω καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἔξω ἑαυτῆς γενέσθαι διὰ τῆς καταληπτικῆς θεωρίας οὐ δύναται, ἀλλ' ἐν ἑαυτῇ μένει αἰεὶ καὶ ὅπερ ἂν ἴδῃ, ἑαυτὴν βλέπει· κἂν οἰηθῇ τι ὑπὲρ ἑαυτὴν βλέπειν, τὸ ἐκτὸς ἑαυτῆς ἰδεῖν φύσιν οὐκ ἔχει. οἷον τὴν διαστηματικὴν ἔννοιαν ἐν τῇ τῶν ὄντων θεωρίᾳ παρελθεῖν βιάζεται, ἀλλ' οὐ παρέρχε. παντὶ γὰρ τῷ εὐρισκομένῳ νοήματι συνθεωρεῖ πάντως τὸ συγκαταλαμβανόμενον τῇ ὑποστάσει

τοῦ νοουμένου διάστημα· τὸ δὲ διάστημα οὐδὲν ἄλλο ἢ κτίσις ἐστίν. ἐκεῖνο δὲ τὸ ἀγαθόν, ὃ ζητεῖν τε καὶ φυλάττειν ἐμὰ θεομεν καὶ ᾧ συνάπτεσθαι καὶ προσκολληᾶσθαι συνεβουλευθήμεν, ἄνω ὄν τῆς κτίσεως ἄνω ἐστὶ τῆς καταλήψεως. ἡ γὰρ ἡμετέρα διάνοια τῇ διαστηματικῇ παρατάσει ἐνδίο δεύουσα πῶς ἂν καταλάβοι τὴν ἀδιάστατον φύσιν; ἄνεισιν διὰ τοῦ χρόνου κατὰ ἀνάλυσιν αἰεὶ διερευνημένη τὰ τῶν 5.413 εὐρισκομένων πρεσβύτερα. καὶ τὰ μὲν γινωσκόμενα πάντα διὰ τῆς πολυπραγμοσύνης παρέδραμε, τὴν δὲ τοῦ αἰῶνος ἔννοιαν παραδραμεῖν οὐδεμίαν μηχανὴν ἐξευρίσκει, ὅπως ἂν ἔξω ἑαυτὴν στήσειε καὶ ὑπερθεῖη τοῦ προθεωρουμένου τῶν ὄντων αἰῶνος. ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἐπὶ τινος εὐρεθεὶς ἀκρω ρείας (ὑποκείσθω δὲ πέτρα τις εἶναι λεία καὶ ἀπότομος, κάτωθεν ἐν ὀρθίῳ τε καὶ περιεξεσμένῳ τῷ σχήματι εἰς ἄπειρον μῆκος ἀνατεινομένη καὶ ἄνωθεν ἐπὶ τοῦ ὕψους τὴν ἄκραν ἐκείνην ἀνέχουσα τὴν ἐν τῇ προβολῇ τῆς ὀφρύος εἰς τι βάθος ἀχανὲς κατακύπτουσαν) ὅπερ οὖν εἰκὸς παθεῖν τὸν ἀκρω τῷ ποδὶ τῆς ἐπινεούσης τῷ βάθει ῥαχίας ἐπιψάουσα καὶ οὐδεμίαν ἔτι οὔτε τῷ ποδὶ βάσιν οὔτε τῇ χειρὶ ἀντίληψιν ἐξευρίσκοντα, τοῦτό μοι καὶ ἡ ψυχὴ παρελθοῦσα τὸ ἐν τοῖς 5.414 διαστηματικοῖς νοήμασι βάσιμον ἐν τῇ ζητήσει τῆς προαιωνίου τε καὶ ἀδιαστάτου φύσεως πάσχει. οὐκ ἔχουσα τι, οὐ περιδράζεται, οὐ τόπον, οὐ χρόνον, οὐ μέτρον, οὐκ ἄλλο τι τοιοῦτον οὐδὲν, ὃ δέχεται τῆς διανοίας ἡμῶν τὴν ἐπίβασιν, ἀλλὰ πανταχόθεν τῶν ἀλήπτων ἀπολισθαίνουσα ἰλιγγιᾷ τε καὶ ἀμηχανεῖ καὶ πάλιν πρὸς τὸ συγγενὲς ἐπιστρέφεται, ἀγαπῶσα τοσοῦτον μόνον γνῶναι περὶ τοῦ ὑπερκειμένου, ὅσον πεισθῆναι, ὅτι ἄλλο τι παρὰ τὴν τῶν γινωσκομένων φύσιν ἐστὶ. διὰ τοῦτο ὅταν ἔλθῃ εἰς τὰ ὑπὲρ λόγον ὁ λόγος, γίνεται τότε καιρὸς τοῦ σιγᾶν καὶ τῆς ἀφράστου ἐκείνης δυνάμεως ἀνερμήνευτον ἐν τῷ ἀπορρήτῳ τῆς συνειδήσεως ἔχειν τὸ θαῦμα, εἰδότα ὅτι καὶ οἱ μεγάλοι <προφήται> τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ καὶ οὐ τὸν θεὸν ἐλάλουν λέγοντες· Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ κυρίου; καὶ Διηγῆσομαι πάντα τὰ ἔργα σου καὶ Γενεὰ καὶ γενεὰ ἐπαινέσει τὰ ἔργα σου. ταῦτα λαλοῦσι καὶ περὶ τούτων διεξέρχονται καὶ τὴν τῶν γεγονότων ἐξαγόρευσιν τῇ φωνῇ ἐπιτρέπουσιν. ὅταν δὲ περὶ αὐτοῦ τοῦ ὑπερανεστῶτος πάσης ἐννοίας ὁ λόγος ἦ, σιωπὴν ἀντικρυς, δι' ὧν λέγουσι, νομοθετοῦσι. 5.415 λέγουσι γὰρ ὅτι Τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς δόξης τῆς ἀγίωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας. ὦ τοῦ θαύματος! πῶς ἐφοβήθη τῇ τῆς θείας φύσεως θεωρίᾳ προσεγγίσει ὁ λόγος, ὅς γε οὐδὲ τῶν ἔξωθεν τινος ἐπιθεωρουμένων τὸ θαῦμα κατέλαβεν. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ πέρας οὐκ ἔστι, τολμηρὸν κρίνων ὅλως τὸ καὶ εἰς ἔννοιαν τοῦτο λαβεῖν, ἀλλὰ τὴν ἐπιθεωρουμένην τῇ δόξῃ μεγαλοπρέπειαν θαυμάζει τῷ λόγῳ. πάλιν δὲ οὐδὲ αὐτῆς τῆς οὐσίας τὴν δόξαν ἰδεῖν ἠδυνήθη, ἀλλὰ τῆς ἀγιωσύνης αὐτοῦ τὴν δόξαν ἐξεπλάγη κατανοήσας. πόσον τοίνυν ἀπέσχε τοῦ τὴν φύσιν, ἣτις ἐστὶ, περιεργάσασθαι, ὅς γε τὸ ἔσχατον τῶν προφαινομένων θαυμάσαι οὐκ ἤρκεσεν; οὔτε γὰρ τὴν ἀγιωσύνην αὐτοῦ ἐθαύμασεν οὔτε τὴν δόξαν τῆς ἀγιωσύνης, ἀλλὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν μόνην τῆς δόξης τῆς ἀγιωσύνης θαυμάσαι προθέμενος καὶ περὶ τὸ ταύτης θαῦμα ἠτόνησεν· οὐ γὰρ διέλαβε τῇ διανοίᾳ τοῦ θαυμαζομένου τὸ πέρας. διό φησι· Τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς δόξης τῆς ἀγιωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν πέρας. οὐκοῦν ἐν τοῖς περὶ θεοῦ λόγοις, ὅταν μὲν περὶ τῆς οὐσίας ἢ ζήτησις ἦ, καιρὸς τοῦ σιγᾶν, ὅταν δὲ περὶ τινος ἀγαθῆς ἐνεργείας, ἢς ἢ γνῶσις καὶ μέχρις ἡμῶν καταβαίνει, τότε λαλεῖν τὰς δυναστείας, ἐξαγγέλλειν τὰ θαύματα, διηγῆσθαι τὰ ἔργα, μέχρις τούτου κεκρῆσθαι τῷ λόγῳ, ἐν δὲ τοῖς ὑπερέκεινα μὴ ἐφίεναι τῇ κτίσει τοὺς ἰδίους ὅρους ἐκβαίνειν, ἀλλ' ἀγαπᾶν, εἰ ἑαυτὴν 5.416 εἰδείη. οὐπω γὰρ ἔγνω, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἑαυτὴν ἢ κτίσις, οὐδὲ κατέλαβεν τίς ψυχῆς ἢ οὐσία, τίς σώματος ἢ φύσις, πόθεν τὰ ὄντα, πῶς αἰ ἐξ ἀλλήλων γενέσεις, πῶς τὸ μὴ ὄν οὐσιούται, πῶς τὸ ὄν εἰς τὸ μὴ ὄν ἀναλύεται, τίς ἢ ἐκ τῶν ἐναντίων κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον εὐαρμοστία. εἰ οὖν ἑαυτὴν ἢ κτίσις οὐκ

οἶδε, τὰ ὑπὲρ ἑαυτὴν πῶς διηγήσεται; οὐκοῦν καιρὸς τοῦ ταῦτα σιγᾶν· κρείττων γὰρ ἐν τούτοις ἢ σιωπῆ. καιρὸς δὲ τοῦ λαλεῖν, δι' ὧν ὁ βίος ἡμῖν πρὸς ἀρετὴν ἐπιδίδωσιν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Η΄

Καιρὸς τοῦ φιλῆσαι καὶ καιρὸς τοῦ μισῆσαι. τίς ἄρα οὕτως ἔσται τὴν ἀκοὴν κεκαθαρμένος, ὥστε καθαρῶς δέξασθαι τὸν περὶ τοῦ φιλῆσαι λόγον, μηδὲν τῆς ῥυπαρᾶς φιλίας ἑαυτῷ συνεισφέροντα; τάχα καὶ τὰ ἡμέτερα ὧτα χρήζει τῶν 5.417 δακτύλων τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα διὰ τῆς θείας ἐπαφῆς τοῦ ἀληθινοῦ λόγου ἐλευθερωθῇ παντὸς ῥύπου τοῦ τὴν ἀκοὴν ἐμφράσσοντος ἢ ἀκουστικῆ τῆς ψυχῆς ἡμῶν δύναμις, ὥστε καὶ συνιέναι τὴν ἐπαινετὴν φιλίαν καὶ τῇ ψυχῇ παραδέξασθαι, τίς ὁ καιρὸς τοῦ φιλῆσαι καὶ τίς ὁ καιρὸς τοῦ μισῆσαι. οὐκ οἶμαι τοῦτον ἄλλον εἶναι καιρὸν πλὴν τοῦ συμφέροντος. ἢ γὰρ ἀφ' ἐκατέρου τούτων ὠφέλεια, κατὰ γε τὴν ἐμὴν κρίσιν, ἢ εὐκαιρία τῆς χρήσεως ἀμφοτέρων ἐστίν, ὡς εἴ γε ἔξω τοῦ λυσιτελοῦντος γένοιτο, ἔξω ἂν εἶη καὶ τοῦ καιροῦ τὸ γινόμενον. Πρότερον δέ, οἶμαι, χρὴ νοῆσαι τῶν δύο τούτων ῥημάτων τὸ σημαίνον, τοῦ φιλῆσαι λέγω καὶ τοῦ μισῆσαι, ἵν' οὕτως καὶ τὴν εὐκαιρον αὐτῶν χρῆσιν τῷ λόγῳ κατανοήσωμεν. φίλτρον ἐστὶν ἢ ἐνδιάθετος περὶ τὸ καταθύμιον σχέσις δι' ἡδονῆς καὶ προσπαθείας ἐνεργουμένη, μῖσος δὲ ἢ πρὸς τὸ ἀηδὲς ἀλλοτρίωσις καὶ ἢ τοῦ λυποῦντος ἀποστροφή. ἔστι δὲ τούτων ἐκατέρω τῶν διαθέσεων καὶ λυσιτελῶς καὶ ἐπὶ τῶν ἐναντίων χρήσασθαι, καὶ ὡς ἐπίπαν πᾶς ὁ κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν βίος ἐντεῦθεν τὴν ἀρχὴν ἔχει. ὅπου γὰρ ἂν τῇ ἀγάπῃ ῥέψωμεν, ἐκεῖνο ταῖς ψυχαῖς οἰκειούμεθα, καὶ πρὸς ὅπερ ἂν μισητικῶς διατεθῶμεν, τούτου ἀλλοτριούμεθα. εἴτε γὰρ πρὸς τὸ καλὸν εἴτε πρὸς τὸ κακὸν ἢ τῆς ψυχῆς γένοιτο σχέσις, κατακρινᾶται πῶς τῇ ψυχῇ τὸ ἀγαπώμενον. ὅτι δ' ἂν ἢ 5.418 καὶ οὐπερ ἂν παρεμπέση διὰ μέσου τὸ μῖσος, τούτου τὸν χωρισμὸν κατειργάσατο, εἴτε τοῦ καλοῦ εἴτε τοῦ χείρονος. οὐκοῦν ἐπισκεπτέον ἂν εἶη, τί μὲν ἀγαπητόν, τί δὲ μισητόν ἐστι τῇ φύσει, ὡς ἂν ἐν καιρῷ τῇ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς διαθέσει χρησάμενοι τῶν τε κακῶν ἀλλότριοι διὰ τοῦ μίσους γενοίμεθα καὶ τῇ φύσει τῶν ἀγαθῶν συγκραθῆμεν. καὶ εἴθε τοῦτο πρὸ πάντων ἢ τῶν ἀνθρώπων ἐπαιδεύετο φύσις, τὴν τοῦ καλοῦ λέγω καὶ μὴ τοιοῦτου διάκρισιν! οὐ γὰρ ἂν ἔσχεν πάροδον κατὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν τὰ πάθη, εἰ ἔξ ἀρχῆς τὸ καλὸν ἐγνωρίζομεν. νυνὶ δὲ τὴν ἄλογον αἴσθησιν τοῦ καλοῦ κριτήριον παρὰ τὴν πρώτην ποιούμενοι συντρεφόμεθα τῇ κατ' ἀρχὰς ἐγγινομένη περὶ τῶν ὄντων κρίσει καὶ τούτου χάριν δυσ ἀποσπᾶστος ἔχομεν τῶν τῇ αἰσθήσει νομισθέντων εἶναι καλῶν, βεβαίαν ἑαυτοῖς τὴν περὶ ταῦτα σχέσιν τῇ συντροφίᾳ ποιήσαντες. καλὸν φαίνεται τοῖς ἀνθρώποις, ὃ τοῖς ὀφθαλμοῖς τινα ἡδονὴν διὰ τῆς εὐχροίας ἐντίθησιν, εἴτε ἐν τῇ ἀψύχῳ ὕλῃ εἴτε ἐν τοῖς ἐμψύχοις θεάμασι. καλὸν τῇ ἀκοῇ τὸ μελῶδες μα, καὶ ἐν τοῖς χυμοῖς τε καὶ ἐν τοῖς ἀτμοῖς τὸ τοιόνδε καλὸν ὀρίζεται τὸ μὲν ἢ γεῦσις, τὸ δὲ ἢ ὄσφρησις. τὸ δὲ πάντων βαρὺ τατόν τε καὶ ἀλογώτατόν ἐστιν ἢ ἀφή, δι' ἧς ἢ ἀκόλαστος ἡδονὴ ἐν τῇ τοῦ καλοῦ ψήφῳ προτερεῦει τῇ φύσει. ἐπεὶ οὖν αἱ μὲν αἰσθήσεις ἡμῖν εὐθὺς γινομένοις συναποτίκτονται, καὶ ταύ 5.419 παρὰ τὴν πρώτην ζωὴν συντρεφόμεθα, πολλὴ δὲ ἐστὶ τῇ αἰσθητικῇ δυνάμει πρὸς τὴν ἄλογον ζωὴν ἢ οἰκείωσις· πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις ὄραται· ὁ δὲ νοῦς ἐμποδίζεται πῶς πρὸς τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν ὑπὸ τῆς νηπιότητος μήπω χωρούμενος, ἀλλ' ἐκθλίβεται τρόπον τινὰ τῇ ἐπικρατήσει τῆς ἀλογωτέρας αἰσθήσεως· διὰ τοῦτο ἢ πεπλανημένη τε καὶ διημαρτημένη τῆς ἀγαπητικῆς διαθέσεως χρήσις ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις τοῦ κατὰ κακίαν γίνεται βίου. ἐπειδὴ γὰρ διπλὴ τίς ἐστὶν ἡμῖν ἢ φύσις τῷ νοητῷ τε καὶ αἰσθητῷ συγκεκριμένη, διπλὴ κατὰ τὸ ἀκόλουθόν ἐστιν ἡμῖν καὶ ἢ ζωὴ ἐκατέρω τῶν ἐν ἡμῖν καταλλήλως

ἐγγινομένη, σωματική μὲν τῷ αἰσθητῷ μέρει, τῷ δὲ ἑτέρῳ νοητῇ καὶ ἀσώματος. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ καλὸν τε καὶ μὴ τοιοῦτον οὐ τὸ αὐτὸ ἐστὶν ἑκατέρῳ τῷ τῆς ζωῆς ἡμῶν εἶδει, ἀλλὰ νοητὸν μὲν τῷ νοητῷ, τῷ δὲ αἰσθητῷ τε καὶ σωματικῷ μέρει τοιοῦτον, οἶον ἢ αἴσθησις βούλεται. ἐπεὶ οὖν ἢ μὲν αἴσθησις ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει συμφύεται, ὁ δὲ νοῦς ἀναμένει τὴν εἰς τὸ σύμμετρον τῆς ἡλικίας ἀναδρομὴν, ὥστε δυνηθῆναι κατ' ὀλίγον ἐμφανῆναι τῷ ὑποκειμένῳ, τούτου χάριν δυναστεύεται ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως ὅλης οὔσης ὁ κατὰ μικρὸν ἐγγινόμενος νοῦς καὶ κατὰ κράτος αἰεὶ τῷ πλεονάζοντι πρὸς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ συνεθίζεται, ἐκεῖνο καλὸν ἢ φαῦλον κρίνων, ὅπερ ἂν ἢ προέλῃται ἢ ἀποβάλλῃ ἢ αἴσθησις. διὰ τοῦτο χαλεπὴ τε καὶ 5.420 δυσκατόρθωτος ἡμῖν ἢ τοῦ ἀληθῶς ἀγαθοῦ κατανόησις γίνεται, ὅτι προειλήμμεθα τοῖς αἰσθητικοῖς κριτηρίοις, ἐν τῷ εὐφραίνοντί τε καὶ ἡδοντὶ τὸ καλὸν ὀριζόμενοι. ὡσπερ γὰρ οὐκ ἔστι πρὸς τὰ ἐν οὐρανῷ κάλλη βλέπειν, ὁμίχλης τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς ἀέρα διαλαβούσης, οὕτως οὐδὲ ὁ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸς πρὸς τὴν ἀρετὴν καθορᾷ, οἶον ἀχλύϊ τινὶ πρὸς τὴν ὄψιν διὰ τῆς ἡδονῆς ἀμβλυνόμενος. ἐπεὶ οὖν ἢ μὲν αἴσθησις πρὸς τὴν ἡδονὴν βλέπει, ὁ δὲ νοῦς διὰ τῆς ἡδονῆς πρὸς τὴν ἀρετὴν ὄραν ἐμποδίζεται, αὕτη γίνεται ἢ τῆς κακίας ἀρχή, διότι τὴν ἄλογον περὶ τοῦ καλοῦ κρίσιν καὶ ὁ νοῦς ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως δυναστευθεὶς ἐπεψήφισε, κἂν εἴπη ὁ ὀφθαλμὸς ἐν τῇ εὐχροίᾳ τοῦ φαινομένου τὸ καλὸν εἶναι, συνεπιρρέπει τούτῳ καὶ ἢ διάνοια· καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν δὲ ὡσαύτως τὸ εὐφραῖνον τὴν αἴσθησιν τὴν τοῦ καλοῦ ψῆφον ἠνέγκατο. εἰ δὲ πως οἶόν τε ἦν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν τὴν ἀληθῆ περὶ τοῦ καλοῦ κρίσιν ἐγγίνεσθαι, τοῦ νοῦ τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἑαυτοῦ δοκιμάζοντος, οὐκ ἂν τῇ ἀλόγῳ αἰσθήσει δεδουλωμένοι κτηνώδεις γινόμενοι κατεδουλούμεθα. ὡς ἂν οὖν ἢ τοιαύτη σύγχυσις ἐν ἡμῖν διακριθεῖ καὶ τὸ τῇ φύσει ἀγαπητὸν καὶ τὸ ὡς ἑτέρως ἔχον ἀπλανῶς ἐπιγνωσθεῖ, ταῦτά φησι νῦν ὁ ἐκκλησιαστής ἐν τῷ λόγῳ, ὅτι καιρὸς ἐστὶ τοῦ φιλησαι καὶ καιρὸς τοῦ μισῆσαι. δι' ὧν διακρίνει τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, δεικνὺς τί 5.421 τὸ συμφερόντως φιλούμενον καὶ τί τὸ μισούμενον. λέγει ἢ νεότης τοῖς τῆς ἡλικίας πάθει ζέουσα καιρὸν εἶναι αὐτῇ τοῦ φιλησαι ταῦτα, ἃ τῇ νεότητι φίλα ἐστίν. ἀλλ' ἀντιβοᾷ ὁ ἐκκλησιαστής τῇ νεότητι ἄλλον τῆς καθαρᾶς φιλίας καιρὸν ὀριζόμενος· μηδὲ γὰρ εἶναι τοῦτο φιλίαν τὴν διημαρτημένην τῆς ψυχῆς περὶ τὰ ἄτοπα σχέσιν. ὡσπερ γὰρ εὐοδουμένης ἐν ὑγείᾳ τῆς φύσεως ἐν καιρῷ προσγίνεται τὸ δίψος τῷ σώματι, οἷς δὲ τὸ δῆγμα τῆς διψάδος ἐχίδνης τὴν τοιαύτην διάθεσιν ἐνεποίησεν, οὐκ ἂν τις εἴποι κατὰ καιρὸν ἐνεργεῖσθαι τὴν δίψαν· οὐ γὰρ φυσικὴ ὄρεξις ἐπὶ τούτων, ἀλλὰ πάθος ἢ δίψα γίνεται· οὕτως καὶ τὸ ῥυπαρὸν τῆς νεότητος φίλτρον οὐ φίλτρον, ἀλλὰ νόσος ἐστὶ τῷ διακαεῖ τε καὶ ἰώδει τῆς ἡλικίας δῆγματι ἐγγινομένη. οὐ πᾶσα τοίνυν φιλία τὸ εὐκαιρον ἔχει, ἀλλ' ἢ περὶ τὸ μόνον ἀγαπητὸν γινομένη. ἀλλ' οὐκ ἔστι σαφῆ τὴν περὶ τούτων γνώσιν λαβεῖν μὴ οὕτως διελόμενον ἐν τῇ θεωρίᾳ τὸν λόγον· τῶν ἀγαθῶν ὅσα παρὰ τῶν ἀνθρώπων σπουδάζεται τὰ μὲν ὄντως τοιαῦτά ἐστίν, οἷα καὶ ὀνομάζεται, τὰ δὲ ψευδώνυμον τὴν ἐπωνυμίαν ἔχει. ὅσα γὰρ οὐχὶ πρόσκαιρον δίδωσι τὴν ἀπόλαυσιν οὐδέ τινι δοκοῦντα καλὰ ἑτέροις ἄχρηστα γίνεται, ἀλλὰ πάντοτε καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ἐστὶν ἀγαθὰ, οἷς ἂν ἐγγένηται, 5.422 ταῦτα ὡς ἀληθῶς ἐστὶν ἀγαθὰ, αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντα καὶ τὴν τοῦ χειρόνος ἐπιμιξίαν οὐ προσδεχόμενα· ἅπερ τοῖς ἀκριβῶς ἐξετάζουσι περὶ μόνην τὴν θείαν τε καὶ ἀίδιον θεωρεῖται φύσιν. τὰ δὲ ἄλλα πάντα, ὅσα τῇ αἰσθήσει καλὰ ἐστὶ, διὰ τῆς κατὰ τὴν οἴησιν ἀπάτης καλὰ φαινόμενα οὔτε ἔστι τῇ φύσει οὔτε ὑφέστηκεν, ἀλλὰ τῆς ῥοώδους καὶ παροδικῆς ὄντα φύσεως δι' ἀπάτης τινὸς καὶ ματαίας προλήψεως ὡς κατ' ἀλήθειαν ὄντα τοῖς ἀπαιδεύτοις νομίζεται. οἱ οὖν τῶν ἀστάτων περιεχόμενοι τῶν αἰεὶ ἐστῶτων οὐκ ἐπορέγονται. ἔοικε τοίνυν οἶον ἐπὶ τινος ὑψηλῆς σκοπιᾶς ἐστῶς ὁ ἐκκλησιαστής ἐμ βοᾷν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, δι' ὧν λέγει· Καιρὸς τοῦ φιλησαι καὶ καιρὸς τοῦ μισῆσαι, ὅτι ἄλλα ἐστὶ τὰ ὄντως ἀγαθὰ, ἃ καὶ αὐτά ἐστι

καλὰ καὶ τοὺς μετέχοντας τοιούτους ποιεῖ. οἷον γὰρ ἂν ἦ τῇ φύσει τὸ μετεχόμενον, πρὸς τοῦτο ἀνάγκη καὶ τὸ μετέχον συμμετατίθεσθαι. οἷον εὖπνουν γίνεται τὸ στόμα τοῦ λαβόντος τι τῶν εὖπνοούντων ἀρωμάτων διὰ τοῦ στόματος καὶ δυσῶδες πάλιν τοῦ σκορόδων ἐντραγόντος ἢ τινος ἄλλου τῶν δυσωδεστέρων. οὐκοῦν ἐπειδὴ δυσώδης μὲν πᾶς ρύπος τῆς ἁμαρτίας, ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου ἢ ἀρετῆ Χριστοῦ ἐστὶν εὐωδία, ἢ δὲ ἀγαπητικὴ σχέσις τὴν πρὸς τὸ ἀγαπώμενον ἀνάκρασιν φυσικῶς κατεργάζεται· ὅπερ ἂν οὖν 5.423 διὰ τῆς φιλίας ἐλώμεθα, ἐκεῖνο γινόμεθα, ἢ εὐωδία Χριστοῦ ἢ δυσωδία. ὁ γὰρ τὸ καλὸν ἀγαπήσας καλὸς καὶ αὐτὸς ἔσται, τῆς ἀγαθότητος τοῦ ἐν αὐτῷ γενομένου πρὸς ἑαυτὴν τὸν δεξάμενον μεταποιούσης. διὰ τοῦτο ἐδώδιμον ἡμῖν ἑαυτὸν προτίθησιν ὁ αἰεὶ ὢν, ἵνα ἀναλαβόντες αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς ἐκεῖνο γενώμεθα, ὅπερ ἐκεῖνός ἐστι· φησὶ γάρ, ὅτι Ἡ σὰρξ μου ἀληθῶς ἐστὶ βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστὶ πόσις. ὁ οὖν ταύτην ἀγαπῶν τὴν σάρκα οὐκ ἔσται φιλόσαρκος, καὶ ὁ πρὸς τοῦτο τὸ αἷμα διατεθεὶς τοῦ αἰσθητοῦ αἵματος καθαρεύσει. ἢ γὰρ τοῦ λόγου σὰρξ καὶ τὸ τῇ σαρκὶ ταύτῃ ἐγκείμενον αἷμα οὐ μίαν τινὰ χάριν ἔχει, ἀλλ' ἡδὺ τε γίνεται τοῖς γενομένοις καὶ ὀρεκτὸν τοῖς ἐπιθυμοῦσι καὶ τοῖς ἀγαπῶσιν ἐράσμιον. εἰ δὲ τις τρέψειε πρὸς τὰ μὴ ὑφειστώτα τὸ φίλτρον, οἷα τῇ φύσει ταῦτά ἐστιν ἀνάγκη πᾶσα τοιοῦτον γενέσθαι καὶ τὸν ἐν ἐκείνοις γενόμενον. ἐπεὶ οὖν ἐν τοῖς οὔσι τὸ μὲν τι ἀληθές ἐστι, τὸ δὲ μάταιον, γινῶναι προσήκει τὸ μάταιον, ἵνα διὰ τῆς ἀντιπαραθέσεως τὴν τῶν ἀληθῶς ὄντων φύσιν νοήσωμεν. οὕτω γὰρ ποιούσι πάντες οἱ ἅγιοι οἱ τοὺς ἀποσφαλέντας τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ διὰ τῆς πεπλανημένης ὁδοιποροῦντας πρὸς τὴν ὁδόν, ἀφ' ἧς ἐξετράπησαν, ἐπανάγοντες, ἐμβοῶντες πόρρωθεν, ὅτι φύγε τὴν ὁδόν, ἐν ἧ πορεύῃ· 5.424 λησταὶ γὰρ κατ' αὐτὴν καὶ λωποδύται καὶ φονέων ἐνέδραι, ἵνα μαθῶν ὁ ὀδίτης τὸν κίνδυνον ἐκτραπῆ τῆς ὀλεθρίας ὁδοῦ· ἢ δὲ ἀναχώρησις ἐκείνης ὁδηγία τῆς σωζούσης γίνεται. οὕτως καὶ ὁ μέγας ἐκκλησιαστής ἄνωθεν ἐμβοᾷ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τῇ ἐν ἀβάτῳ πλανωμένῃ καὶ οὐχ ὁδῶ, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης, ταῦτα ἀντικρυς, δι' ὧν φθέγγεται, λέγων· τί πλανᾶσθε διὰ τοῦ βίου, ὧ ἀνθρωποι; τί ἀγαπᾶτε τὰ μάταια καὶ φιλεῖτε τὰ ἀνυπόστατα καὶ προστετήκατε τῇ διαθέσει τούτοις, ὧν οὐκ ἔστιν ὑπόστασις; ἄλλη ἐστὶν ὁδὸς ἀπλανῆς τε καὶ σωτήριος. ἐκείνην φιλήσατε, ἐν ἐκείνῃ διὰ τῆς ἀγάπης ὁδοιπορήσατε, ἧς τὸ ὄνομα ἀληθεία ἐστὶ καὶ ζωὴ καὶ φῶς καὶ ἀφθαρσία καὶ τὰ τοιαῦτα. αὕτη δὲ ἡ ὁδός, δι' ἧς νῦν τρέχετε, μίσους καὶ ἀποστροφῆς ἀξία· ἀφεγγῆς γὰρ ἐστὶ καὶ σκότῳ διειλημμένη, εἰς κρημνοὺς δὲ ἄγει καὶ βάραθρα καὶ θηριώδεις τόπους καὶ ληστῶν ἐνέδρας. ὁ τοίνυν εἰπὼν ὅτι Καὶρὸς τοῦ φιλησαὶ τὸ φιλητὸν ὡς ἀληθῶς καὶ ἀγαπητὸν ἐνεδείξατο, καὶ ὁ τῷ μίσει τὸν καιρὸν προσγράψας ὧν χρὴ τὴν ἀποστροφὴν ἔχειν ἐδίδαξεν. οὐκοῦν μαθόντες τὸ ἀγαπητὸν τῇ φύσει τούτου διὰ τῆς ἀγάπης περιεχώμεθα, μηδαμοῦ 5.425 παρατραπέντες ὑπὸ τῆς περὶ τὸ καλὸν ἀκρισίας, ἐν τούτοις τὸ φίλτρον δαπανήσαντες, ἐν οἷς ἀπαγορεύει καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ λέγων· Υἱοὶ ἀνθρώπων, ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος; ἐν γὰρ μόνον ἀγαπητὸν τῇ φύσει τὸ ἀληθῶς ὄν, περὶ οὗ φησὶ καὶ ἡ δεκάλογος νομοθεσία, ὅτι Ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεὸν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου· καὶ ἐν πάλιν μισητὸν τῇ ἀληθείᾳ ὁ τῆς κακίας εὐρετής, ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν πολέμιος, περὶ οὗ φησὶν ὁ νόμος, ὅτι Μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου. ἢ γὰρ τοῦ θεοῦ ἀγάπη ἰσχύς τοῦ ἀγαπῶντος γίνεται, ἢ δὲ πρὸς τὴν κακίαν διάθεσις ὄλεθρον φέρει τῷ τὸ κακὸν ἀγαπῶντι. οὕτω γὰρ φησὶν ἢ προφητεία· Ἀγαπήσω σε, κύριε ἢ ἰσχύς μου· κύριος στερέωμά μου καὶ καταφυγή μου καὶ ῥύστης μου, περὶ δὲ τοῦ ἐναντίου φησὶν· Ὁ δὲ ἀγαπῶν ἀδικίαν μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἐπιβρέξει ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς παγίδα. καιρὸς οὖν τοῦ πρὸς τὸν θεὸν φίλτρον ἢ ζωὴ πᾶσα καὶ τῆς τοῦ ἀντικειμένου ἀλλοτριώσεως ὁ βίος ὅλος. ὁ δὲ μικρόν τι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ἕξω τοῦ φιλεῖν τὸν θεὸν γενόμενος ἕξω γίνεται πάντως, οὗ τῆς 5.426

ἀγάπης κευχόρισται. τὸν δὲ ἕξω τοῦ θεοῦ γενόμενον ἕξω εἶναι τοῦ φωτὸς ἀνάγκη, διότι φῶς ὁ θεός, ἕξω δὲ καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀφθαρσίας καὶ παντὸς τοῦ πρὸς τὸ κρεῖττον θεωρουμένου νοήματός τε καὶ πράγματος· ἅπερ πάντα ὁ θεός ἐστιν. ὁ γὰρ ἐν τούτοις μὴ ὢν ἐν τοῖς ἐναντίοις πάντως ἐστίν. οὐκοῦν ἐκδέχεται τὸν τοιοῦτον σκότος καὶ διαφθορὰ καὶ πανωλεθρία καὶ θάνατος. Ταῦτα ἐν βραχεῖα φωνῇ ὁ τοῦ ἐκκλησιαστοῦ λόγος διελὼν ἐπιδείκνυσι, τῇ εὐκαίρῳ φιλία καὶ τῷ κατὰ καιρὸν ἐνεργουμένῳ μίσει τὴν ἐκάτερον τῶν κατὰ τὸ ἐναντίον νοου μένων φύσιν ἀποκαλύψας. Καιρὸς, φησίν, τοῦ φιλεῖν, σὺ τὸ ἀγαθὸν πρόσθετος, πάλιν Καιρὸς τοῦ μισῆσαι λέγει, σὺ πρὸς τὸ κακὸν οἴου βλέπειν τὸν λόγον. ἢ γὰρ ὑπερλαβὴν τε καὶ πεπλανημένην πρὸς ἐκάτερον τούτων τῆς ψυχῆς ἡμῶν διάθεσις ρίζα καὶ ἀρχὴ τῆς ἀμαρτίας ἐστίν. Οὐδεὶς δύναται, φησίν, δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει. ἔδειξεν ἡ ἀντιδιαστολή, τίς ὁ κακῶς κυριεύων, οὗ χρὴ διὰ τοῦ μίσους ἀλλοτριουῖσθαι, καὶ τίς ὁ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἀρχομένου κρατῶν, ὃ προσήκει δι' ἀγάπης συνάπτεσθαι. εἰ δὲ τις τοῦ μισητοῦ μὲν ἀντέχοιτο, τοῦ δὲ ἀγαπητοῦ καταφρονοῖ, οὗτός ἐστιν ὁ ὑπαλλάσσει τῆς φιλίας 5.427 καὶ τοῦ μίσους τὴν εὐκαιρίαν τῷ ἰδίῳ κακῷ. ὁ γὰρ κατα φρονῶν πράγματος καταφρονηθήσεται ὑπ' αὐτοῦ, ὁ δὲ ἀντεχόμενος τῆς ἀπωλείας περιποιήσεται τοῦτο ἑαυτῷ, οὗ ἀντέσχετο. διαστείλας τοίνυν τῷ λόγῳ τὰ κατ' ἀρετὴν τε καὶ κακίαν νοούμενα ἐπιγνώσῃ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ πῶς χρὴ πρὸς ἐκάτερον τούτων ἔχειν. ἐγκράτεια καὶ ἡδονή, σωφροσύνη καὶ ἀκολα σία, μετριότης καὶ τυφος, εὐνοια καὶ κακόνοια καὶ πάντα τὰ ἐξ ἐναντίου νοούμενα φανερώς ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστοῦ σοι ὑποδείκνυται, ὅπως τῇ ψυχῇ περὶ ταῦτα διατεθειμένος λυσιτελῶς βουλευσῇ. καιρὸς οὖν τοῦ φιλεῖν τὴν ἐγκράτειαν καὶ τοῦ μισῆσαι τὴν ἡδονήν, ἵνα μὴ γένη φιλήδονος μᾶλλον ἢ φιλόθεος, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὡσαύτως, τὸ φιλόνηκον, τὸ φιλοκερδές, τὸ φιλόδοξον καὶ πάντα, ἃ τῇ ἐπὶ τὰ μὴ δέοντα τῆς φιλίας χρήσει τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν σχέσεως ἀφορίζει. οἷον ἐκ παρόδου δόγμα ἐμάθομεν, ὅτι πᾶσα τῆς ψυχῆς κίνησις ἐπ' ἀγαθῷ παρὰ τοῦ δημιουργήσαντος τὴν φύσιν ἡμῶν κατεσκευάσθη, ἀλλ' ἡ διημαρτημένη τῶν τοιοῦτων κινήματων χρήσις τὰς εἰς κακίαν ἐγέννησεν 5.428 ἀφορμάς· καλὸν γάρ τι οὔσα ἡ αὐτεξούσιος δύναμις ἡμῶν, ὅταν πρὸς τὸ κακὸν ἐνεργῇ, κακῶν ἔσχατον γίνεται. καὶ τὸ ἔμπαλιν ὄργανον ἀρετῆς ἐστίν ἡ ἀπωστική τῶν ἀηδῶν δύναμις, ἢ ὄνομα τὸ μῖσός ἐστιν, ὅταν κατὰ τοῦ ἐναντίου ὀπλίζηται, ἀλλὰ ἀμαρτίας γίνεται ὄπλον, ὅταν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀντιστατικῶς ἔχη. οὐκοῦν πᾶν κτίσμα θεοῦ τῶν ἐν ἡμῖν κατεσκευασμένων καλὸν καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον, ἢ δὲ ἀχάριστος τούτων χρήσις πάθος τὸ κτίσμα ἐποίησε, δι' οὗ ἐκβαίνει μὲν ἢ πρὸς τὸν θεὸν οἰκειότης, ἀντισελθόντα δὲ τὰ ἐναντία εἰς τὸν τοῦ θεοῦ τόπον ἀντικαθίσταται, ὥστε τοῖς τοιοῦτοις θεοποιεῖσθαι τὰ πάθη. οὕτω τοῖς λαιμαργοῦσι γίνεται θεὸς ἡ κοιλία. οὕτως εἰδωλοποιοῦσιν ἑαυτοῖς οἱ πλεονέκται τὴν νόσον. οὕτως οἱ δι' ἀπάτης σκοτισθέντες ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς θεὸν ἑαυτοῖς τὴν κενοδοξίαν ἐποίησαν. καὶ συνελόντι φράσαι ὥπερ ἂν τις τὸν ἑαυτοῦ λογισμὸν ὑποζεύξας δοῦλον ποιήσῃ καὶ ὑποχείριον, τοῦτο ἐν τῷ ἰδίῳ πάθει ἐθεοποίησεν, οὐκ ἂν τοῦτο παθῶν, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀγάπης τὸ κακὸν ὠκειώσατο. εἰ οὖν ἐνοήσαμεν τῆς τε φιλίας καὶ τοῦ μίσους τὴν εὐκαιρίαν, τὸ μὲν ἀγαπήσωμεν τὸ δὲ πολεμήσωμεν. 5.429 Καιρὸς γάρ, φησί, πολέμου καὶ καιρὸς εἰρήνης. ὁρᾷς τῶν ἀντικειμένων παθῶν τὴν παράταξιν, τὸν νόμον τῆς σαρκὸς τὸν ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός σου καὶ αἰχμαλωτὶ ζοντα τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας. πρόσχετος τῇ ποικίλῃ τῆς μάχης διασκευῇ, πῶς μυριότροπός ἐστι κατὰ τῆς σῆς πόλεως τοῦ ἀντικειμένου ἢ στρατηγία. κατασκόπους πέμπει, προδότας ὑποποιεῖται, ταῖς ὁδοῖς ἐφεδρεύει, λόχους καὶ ἐνέδρας συνίστησι, συμμάχους προσεταιρίζεται, μηχανήματα κατασκευάζει, σφενδονήτας καὶ τοξότας καὶ τοὺς συστάδην συμπλεκομένους καὶ

τὴν ἵππικὴν δύναμιν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κατὰ σου ἐξαρτῦεται. πάντως δὲ οὐκ ἄγνοεῖς τὴν τῶν εἰρημένων διάνοιαν, τίς ὁ προδότης, τίς ὁ κατάσκοπος, τίνες οἱ ἐνεδρευταί, τίνες οἱ σφενδονῆται καὶ ἀκοντισταὶ καὶ τοξόται καὶ τίνες οἱ ἀγχέμαχοι καὶ ἡ τῶν ἵπέων ἴλη καὶ ποῖα τὰ μηχανήματα, δι' ὧν τὸ τῆς ψυχῆς κατασεῖται τεῖχος. πρὸς ἃ πάντα οὖν βλέποντας χρῆ καὶ αὐτοὺς καθοπλίζεσθαι καὶ τοὺς συμμάχους παρακαλεῖν καὶ φυλοκρινεῖν ἐν τοῖς ὑποχειρίοις, 5.430 μὴ τις τὰ τῶν πολεμίων φρονῆ, προβλέπειν τε τὰς παροδίους ἐνέδρας καὶ θυρεοὺς τὰς βολὰς ἀσφαλίζεσθαι πρὸς τε τοὺς συστάδην ἡμῖν συμπλεκομένους ἀντέχειν καὶ ἀποταφρεύειν τοῖς καθ' ἡμῶν ἵπποταῖς τὴν πάροδον, ἐρύμασι δὲ τισι καὶ προβολαῖς τὰ τεῖχη κατασφαλίζεσθαι, ὡς ἂν μὴ κατασει σθεῖη τοῖς μηχανήμασι. πάντως δὲ οὐδενὶ λόγῳ τὰ καθ' ἕκαστον ἐρμηνεύειν δεόμεθα, πῶς ὁ ἐχθρὸς τῆς ἐκάστου ἡμῶν πόλεως τῆς ἐν τῇ ψυχῇ παρὰ τοῦ θεοῦ συνωκισμένης διὰ κατασκόπων ἀποπειράται ἡμῶν τῆς δυνάμεως καὶ τίνας ἔχει τοὺς ἐξ ἡμῶν αὐτῶν προδότας γινομένους τῆς ἡμετέρας δυνάμεως. ὡς δ' ἂν φανερώτερον τὸ νόημα ἐκκαλυφθεῖ, τοιοῦτόν ἐστιν ἡ πρώτη τοῦ πειρασμοῦ προσβολή, ὅθεν τὰ πάθη τὴν ἀρχὴν λαμβάνει, τοῦτο τῆς ἡμετέρας δυνάμεως κατάσκοπος γίνεται, οἷον ἐνέπεσε τῷ ὀφθαλμῷ θέαμα τὴν ἐπιθυμίαν ἀνακινήσαι δυνάμενον. διὰ οὖν τούτου κατασκοπεῖ τὴν ἔν σοι δύναμιν ὁ πολέμιος, εἴτε ἰσχυρὸς τις καὶ ἐμπαρὰ σκευος εἴ ἔτε ἄτονος καὶ εὐάλωτος. εἰ γὰρ οὐκ ὤκλασας τῷ θεάματι οὐδέ σοι πρὸς τὸ φανέν διελύθη τῆς διανοίας ὁ τόνος, ἀλλ' ἀπαθῶς παρεπέμψω τὴν συντυχίαν, εὐθὺς ἐπτόησας τὸν κατάσκοπον οἷον ὀπλιτῶν τινα φάλαγγα τοῖς δόρασι φρίσσουσαν, τὴν τῶν λογισμῶν λέγω παρασκευὴν, 5.431 τῷ κατασκόπῳ δεῖξας. εἰ δὲ μαλαχθεῖ δι' ἡδονῆς πρὸς τὴν θεάν ἢ αἴσθησις καὶ τὸ τοῦ χαρακτήρος εἶδωλον ἐντὸς τῆς διανοίας διὰ τῶν ὀφθαλμῶν εἰσδύη, τότε καταπολεμεῖται μὲν ὁ στρατηγὸς τῶν ἔνδον ὁ νοῦς, ὡς οὐδὲν ἀνδρῶδες ἢ νεανὶ κὼν ἔχων, ἀλλὰ βλακῶδης τις καὶ ἔκλυτος ὢν, καὶ πλῆθος προδοτῶν ἐκ τοῦ δήμου τῶν λογισμῶν περὶ τὸν κατάσκοπον συγκροτεῖται. οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ προδόται, περὶ ὧν φησιν ὁ κύριος, ὅτι Ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ οἱ ἐκ τῆς καρδίας ἐκπορευόμενοι καὶ κοινοῦντες τὸν ἄνθρωπον, ὧν τὰ ὀνόματα σαφῶς ἔστιν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου μαθεῖν. τὸ δὲ ἀπὸ τούτου οὐκέτι ἂν σοι γένοιτο δυσχερὲς δι' ἀκολούθου τὰ καθ' ἕκαστον τῆς πολεμικῆς ἐκείνης διασκευῆς κατανοῆσαι· τοὺς ἐκ τοῦ ἀφανοῦς προλοχίζοντας, οἷς περιπίπτουσιν οἱ ἀπροόπτως κατὰ τὴν τοῦ βίου ὁδὸν πορευόμενοι· οἱ γὰρ ἐν σχήματι φιλίας καὶ εὐνοίας πρὸς τὸν τῆς ἀμαρτίας ὄλεθρον καθέλκοντες τὸν πειθόμενον οὗτοί εἰσιν οἱ κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐνεδρεύοντες, οἱ τῆς ἡδονῆς ἐπαινέται, οἱ πρὸς τὰ θεάτρα χειραγωγοῦντες, οἱ τοῦ κακοῦ τὴν εὐκολίαν ὑποδεικνύοντες, καὶ δι' ὧν ποιοῦσι πρὸς τὴν τῶν ὁμοίων μίμησιν ἐκκαλούμενοι, 5.432 ἀδελφοὺς ἑαυτοὺς καὶ φίλους ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν ἀπολλυμένων κατονομάζοντες. περὶ ὧν γέγραπται, ὅτι Πᾶς ἀδελφὸς πτέρνη πτερνιεῖ, καὶ πᾶς φίλος δόλω πορεύεται. εἰ δὴ νενοήκαμεν τὰς ἐνέδρας, σαφὲς ἂν εἴη καὶ τὸ τῶν σφενδονητῶν τε καὶ τοξοτῶν καὶ ἀκοντιστῶν στίφος. οἱ γὰρ ὕβρισταί τε καὶ θυμῶδεις καὶ λοῖδοροι τῷ προκατάρχειν τῶν ὕβρεων ἀντὶ βελῶν ἢ λίθων τοὺς παροξυντικοὺς λόγους ἀποτοξεύοντες καὶ σφενδονῶντες, καὶ ἀκοντίζοντες μέσην τιτρώσκουσι τὴν καρδίαν τῶν ἀθωρακίστως καὶ ἀφυλάκτως διοδεύοντων. τὸ δὲ τοῦ τύφου καὶ τῆς ὑπερηφανίας πάθος εἰς τὸ γαυρίαμα τῶν ἵππων μετενεγκῶν τις οὐκ ἂν ἀμάρτοι. ἵπποι γὰρ εἰσὶ τινες ἀτεχνῶς ὑψαύχενές τε καὶ ὑψικάρηνοι ... τοῖς ὑπερόγκοις τοῦ τύφου ῥήμασιν οἷόν τισιν ὀπλαῖς κοίλαις τοὺς μετρίους κατακροαίνοντες· περὶ ὧν φησιν ἡ γραφή, ὅτι Μὴ 5.433 ἐλθέτω μοι πὺς ὑπερηφανίας. τὰ δὲ μηχανήματα, δι' ὧν λύεται ἡ ἀρμονία τοῦ τεύχους, καλῶς ἂν τις τὴν φιλοχρηματίαν κατονομάσειεν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ βαρὺ καὶ δυσάντητον ἐν τῇ τῶν πολεμίων παρασκευῇ ὡς τὸ τῆς φιλαργυρίας μηχανήμα. κἂν ὅτι μάλιστα τὰς ἄλλας ἀρετὰς διὰ τῆς ἐναρμονίου

συνθέσεως ταῖς ψυχαῖς περιοικοδομήσωσιν, οὐδὲν ἦττον καὶ διὰ τῶν τοιούτων πολλάκις εἰσδύεται τὸ μηχανήμα. ἔστι γὰρ ἰδεῖν καὶ διὰ σωφροσύνης τὴν φιλοχρηματίαν εἰσπίπτουσαν καὶ πίστεως καὶ μυστηρίων ἀκριβείας ἐγκρατείας τε καὶ ταπεινοφροσύνης καὶ τῶν τοιούτων πάντων ἐντὸς γινομένην τὴν βαρεῖαν ταύτην καὶ ἄμαχον τοῦ κακοῦ προσβολήν, ὅθεν τινὲς ἐγκρατεῖς τε καὶ σώφρονες καὶ περὶ τὴν πίστιν διάπυροι καὶ κατεσταλμένοι τὸν τρόπον καὶ διὰ τῶν ἠθῶν μετριάζοντες πρὸς ταύτην μόνην ἀντισχεῖν τὴν νόσον ἀδυνατοῦσιν. Εἰ οὖν νενόηται ἡμῖν τῶν πολεμίων τὸ στίφος, καιρὸς ἂν εἴη τοῦ πολεμεῖν. οὐκ ἂν δέ τις θαρσήσειε τὴν τῶν ἐναντίων παράταξιν μὴ τῇ πανοπλίᾳ τοῦ ἀποστόλου φραζάμενος. πάντως δὲ οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὸν τρόπον τῆς θείας ἐκείνης ὀπλίσεως, δι' ἧς ἄτρωτον ποιεῖ τοῖς ἐναντίοις βέλεσι τὸν πρὸς τὴν φάλαγγα τῶν πολεμίων ἰστάμενον. διελὼν γὰρ εἰς εἶδη τὰς ἀρετὰς ὁ ἀπόστολος ἴδιον ὄπλον ἐκάστου τῶν ἐν ἡμῖν καιρίων ἕκαστον ἀρετῆς εἶδος πεποίηται. τῇ πίστει γὰρ τὴν δικαιοσύνην ἐμπλέξας καὶ συνυφήνας διὰ τούτων κατασκευάζει τῷ ὀπλίτῃ τὸν θώρακα, καλῶς καὶ 5.434 ἀσφαλῶς δι' ἀμφοτέρων θωρακίζων τὸν στρατιώτην. οὐ γὰρ ἔστιν ἕτερον τοῦ ἐτέρου διεζευγμένον ἀσφαλὲς ὄπλον ἐφ' ἑαυτοῦ τῷ μεταχειριζομένῳ γενέσθαι. οὔτε γὰρ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων τῆς δικαιοσύνης ἰκανὴ περισώσασθαι, οὐδ' αὖ πάλιν ἡ τοῦ βίου δικαιοσύνη ἀσφαλὴς εἰς σωτηρίαν ἐστὶ καθ' ἑαυτὴν διεζευγμένη τῆς πίστεως. διὰ τοῦτο καθάπερ ὕλας τινὰς τῷ ὄπλῳ τούτῳ τὴν πίστιν τε καὶ τὴν δικαιοσύνην συμπλέξας τὸ περικάρδιον μέρος τοῦ ὀπλίτου κατασφαλίζε· ἐν γὰρ τῷ θώρακι ἡ καρδιά νοεῖται. τὴν δὲ κεφαλὴν τοῦ ἀριστέως τῇ ἐλπίδι κατασφαλίζεται, σημαίνων, ὅτι προσήκει τοῦ καλοῦ στρατιώτου τὴν ἐλπίδα τῶν ὑψηλῶν οἷόν τινα λοφίαν εἰς τὸ ἄνω νεύειν. ὁ δὲ θυρεός, τὸ σκεπαστήριον ὄπλον, ἡ ἀρραγῆς πίστις ἐστίν, ἧς ἡ τῶν ἀκίδων ἀκμὴ διαδυῆναι οὐ δύναται. ἀκίδας δὲ πάντως τὰς παρὰ τῶν πολεμίων ἐκτοξευομένας τὰς ποικίλας προσβολὰς τῶν παθημάτων νοήσωμεν. τὸ δὲ ἀμυντήριον ὄπλον, ὃ τὴν δεξιὰν ὀπλίζει τοῦ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀριστεύοντος, τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστι, φοβερὸν μὲν τῷ ὑπεναντίῳ, τῷ δὲ μεταχειριζομένῳ σωτήριο. πᾶσα δὲ ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία τοῖς ποσὶ ποιεῖ τὴν ἀσφάλειαν, ὡς μηδὲν τοῦ σώματος εὐρεθῆναι γυμνὸν καὶ πρὸς πληγὴν ἐπιτήδειον. 5.435 Εἰ οὖν μεμαθήκαμεν, οἷς τε πολεμεῖν χρὴ καὶ ὅπως τῆς μάχης ἀντιλαμβάνεσθαι, μαθεῖν προσήκει καὶ τὸ ἕτερον μέρος, οἷς ἔνσπονδον εἶναι καὶ εἰρηνικὸν ὁ λόγος διαμαρτύρε. τίς οὖν ὁ ἀγαθὸς στρατός, ὃς διὰ τῆς εἰρήνης ἑμαυτὸν οἰκειώσω; τίς δὲ ὁ τοῦ τοιούτου στρατοῦ βασιλεύς; ἢ δήλον ἐστίν, ἀφ' ὧν παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἀκηκόαμεν, ὅτι στρατιᾶς οὐρανοῦ ἢ παράταξις τῶν ἀγγέλων ἐστίν. Ἐγένετο γὰρ, φησί, πλῆθος οὐρανοῦ στρατιᾶς αἰνούντων τὸν θεόν. καὶ ὁ Δαυὶδ μυρίας μυριάδας παρεστώτων ὄρα καὶ χιλιάδων χιλιάδας ἐν τοῖς λειτουργοῦσι βλέπει. καὶ οἱ προφηταὶ τὸ τοιοῦτον μαρτύρονται, κύριον στρατιῶν καὶ κύριον δυνάμεων τὸν τοῦ παντὸς ὀνομάζοντες κύριον. καὶ πρὸς τὸν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦν ὁ δυνατὸς ἐν πολέμῳ Ἐγώ, φησίν, ὁ ἀρχιστράτηγός εἰμι τῆς δυνάμεως. εἰ δὲ νενόηκαμεν, τίς ἐστίν ἡ ἀγαθὴ συμμαχία καὶ τίς ὁ τῶν συμμάχων τούτων ἡγούμενος, σπονδὰς πρὸς αὐτὸν ποιησώμεθα, προσδράμωμεν αὐτοῦ τῇ δυναστείᾳ, φίλοι γενώμεθα τοῦ τοσαύτην δύνναμιν κεκτημένου. τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως διδάσκει ὁ τῆς φιλίας ταύτης συναγωγεὺς, ὁ μέγας ἀπόστολος, ἐν οἷς φησι· 5.436 Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς τὸν θεόν, καὶ πάλιν· Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ θεῷ. ἕως γὰρ ἤμεν τέκνα φύσει ὀργῆς ἐν τῷ ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, τοῖς ἀνθεστηκόσι τῇ δεξιᾷ τοῦ ὑψίστου συνετετάγμεθα· ἀποθέμενοι δὲ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας ἐν τῷ ὀσίως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζῆν διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης τῇ ἀληθινῇ εἰρήνῃ συναφθησόμεθα. οὕτως γὰρ περὶ αὐτοῦ φησι ὁ ἀπόστολος, ὅτι Αὐτός

ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν. οὗτος ὁ λόγος πάντων τῶν κατὰ καιρὸν γινομένων τὸ πέρασ ἐστὶ καὶ τὸ κεφάλαιον. πάντα γὰρ ἐν καιρῷ ποιεῖν ἐδιδάχθημεν, ἵνα τοῦτο ἑαυτοῖς κατορθώσωμεν τὸ εἰρήνην ἔχειν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ πολεμῖως διατεθῆναι πρὸς τὸν ἀντίπαλον. πάντως δὲ κἂν τὰς ἀρετάς τις εἴπῃ τὸν εἰρηναῖον στρατόν, πρὸς ἃς χρῆ φιλικῶς ἔχειν ἡμᾶς, οὐκ ἔξω τῆς ἀποδοθείσης διανοίας ἄξει τὸν λόγον, διότι πᾶν ἀρετῆς ὄνομά τε καὶ νόημα εἰς τὸν κύριον τῶν ἀρετῶν ἀναφέρεται. Καὶ τί ἂν τις ἐν τοῖς τοιοῦτοις τὸν λόγον μηκύνει, ἰκανῶν ὄντων καὶ τῶν εἰρημένων ἐκκαλύψαι τὴν τοῖς ῥητοῖς ἐγκει μένην διάνοιαν; ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τούτων ἐπῆρέ πως τὴν ψυχὴν τοῦ προπαιδευθέντος ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τούτοις μαθήμασι, πάλιν ἀνάγει πρὸς ὑψηλὴν τινα κατάστασιν τὴν ψυχὴν τοῦ ἐπομένου τῷ λόγῳ καὶ φησὶ· Τίς περισσεῖα τοῦ ποιούντος, ἐν οἷς αὐτὸς μοχθεῖ; ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν· τί ἐκ τῶν 5.437 πόνων τῷ ἀνθρώπῳ πλέον, ἐξ ὧν οὐδὲν ἐστὶ πλέον; γεωργεῖ, ναυτίλλεται, στρατιωτικοῖς ἐγκακοπαθεῖ πόνοις, ἐμπορεύεται, κτᾶται, ζημιούται, κερδαίνει, δικάζεται, μάχεται· ἠττηθεὶς ἀπῆλθε, τὴν νικῶσαν φέρεται ψῆφον· ταλανίζεται, μακαρίζε· μένει ἐφέστιος, ἐν ἀλλοτρίοις πλανᾶται· πάντα ὅσα κατὰ τὸν βίον ὀρώμεν ἐν ποικίλοις ἐπιτηδεύμασιν ἄλλα ἐν ἄλλοις, τί φέρει πλέον τῷ διὰ τῶν τοιούτων τὸν ἴδιον δαπανῶντι βίον ἢ περὶ ταῦτα σπουδῆ; οὐχ ὁμοῦ τε τοῦ ζῆν ἐπαύσατο καὶ λήθη συνεκαλύφθη τὰ πάντα· καὶ μονωθεὶς τῶν ἐσπουδασμένων γυμνὸς οἴχεται, ἐπαγόμενος μεθ' ἑαυτοῦ τῶν τῆδε πραγμάτων οὐδὲν πλην τῆς ἐπὶ τοῖς πράγμασι συνειδήσεως μόνης; παρ' ἧς τρόπον τινὰ αὐτὴ μετὰ τοῦτο γίνεται πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἢ φωνὴ τὸν διὰ τῶν τοιούτων ἀσχολιῶν ἐμπλανηθέντα τῷ βίῳ, ὅτι· τίς περισσεῖα γέγονέ σοι τῶν πολλῶν ἐκείνων πόνων, ἐν οἷς ἐμόχθησας; ποῦ αἱ λαμπραὶ οἰκίαι; ποῦ τὰ κατορωρυγμένα βαλλάντια; ποῦ αἱ χαλκαῖ εἰκόνες καὶ αἱ τῶν εὐφημούντων φωναί; ἴδου πῦρ καὶ μᾶστιγες καὶ ἡ ἀδέκαστος κρίσις καὶ ἡ ἀπαραλόγιστος τῶν βεβιωμένων ἐξέτασις. Τίς περισσεῖα τοῦ ποιούντος, ἐν οἷς αὐτὸς μοχθεῖ; καὶ μετὰ ταῦτα, Εἶδον, φησί, τὸν περισπασμόν, ὃν ἔδωκεν 5.438 ὁ θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων τοῦ περισπᾶσθαι ἐν αὐτῷ. τὰ σύμπαντα, ἃ ἐποίησε καλὰ ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ γε σὺν τὸν αἰῶνα ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν, ὅπως μὴ εὕρη ἄνθρωπος τὸ ποίημα, ὃ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. τί ταῦτα λέγει; ἐπέγνων, φησίν, ὅθεν περιεσπᾶσθη τῆς ζωῆς ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσις, ἐκ τῶν θείων εὐεργεσιῶν τὰς ἀφορμὰς λαβοῦσα. ὁ μὲν γὰρ ἐπ' ἀγαθῷ τὰ πάντα ἐποίησε καὶ λογισμὸν ἔδωκε τοῖς τῶν ὄντων μετέχουσι διακριτικὸν τοῦ βελτίονος, δι' οὗ ἢ εὐκαιρία τῆς ἐκάστου χρήσεως ἐπιγνωσθεῖσα τὴν τοῦ καλοῦ αἴσθησιν τοῖς κεκρημένοις χαρίζεται. ἐπειδὴ δὲ ἀπεσφάλῃ τῆς ὀρθῆς περὶ τῶν ὄντων κρίσεως διὰ πονηρᾶς συμβουλῆς παρατραπείς τοῦ καθεστώτος ὁ λογισμὸς, ἢ ὑπαλλαγή τοῦ καιροῦ τὸ ἀφ' ἐκάστου χρήσιμον εἰς ἐναντίαν ἔτρεψε πείραν. ὥσπερ εἶ τις ἐπὶ τραπέζης πᾶσαν προθεὶς παρασκευὴν εὐωχίας καὶ σκευὴ τινὰ πρὸς τὴν τῆς τροφῆς συνεργίαν ἐπιτηδεῖως ἔχοντα συμπαραθεῖν, οἷα δὴ παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα φιλοτεχνούντων κατασκευάζεται, ἢ λεπτὰς μαχαίρας, δι' ὧν οἱ δαιτυμόνες ἑαυτοῖς τι διαιροῦν τῶν προτεθέντων, ἢ τὰς ἀργυρᾶς περόνας, αἷς ἢ συμπεφυκυῖα κατὰ τὸ ἕτερον μέρος κοιλότης πρὸς τὸ 5.439 ἔτνος ἐπιτηδεῖως ἔχειν πεποίηται· ἔπειτὰ τις τῶν ἐπ' εὐωχίᾳ συγκεκλημένων ὑπαλλάξας τῶν προκειμένων τὴν χρῆσιν ἐκάστῳ πρὸς τὰ μὴ δέοντα χρῶτο καὶ τῇ μαχαίρᾳ μὲν ἢ ἑαυτὸν ἢ τινα τῶν παρανακειμένων τέμνει, τῇ δὲ περόνῃ τὸν ὀφθαλμὸν ἢ τοῦ πέλας ἢ τὸν ἑαυτοῦ ἐκκεντήσειεν· εἴποι τις ἂν, ὅτι τῇ παρασκευῇ τοῦ ἐστιάτορος ὁ δεῖνα εἰς κακὸν ἀπεχρήσατο, οὐ τοῦ παρασκευάσαντος τὴν αἰτίαν τῶν ἐκβησομένων προετοιμάσαντος, ἀλλὰ τῆς κακῆς τῶν προτεθέντων χρήσεως εἰς τοῦτο τὸ πάθος προαγαγούσης τὸν ἀβούλως τοῖς προκειμένοις χρησάμενον· οὕτως, φησίν, ἔγνω καὶ ἐγώ, ὅτι παρὰ τοῦ θεοῦ μὲν γέγονεν ἕκαστον ἐπὶ παντὶ τῷ βελτίονι, εἶπερ ἐν καιρῷ κατὰ τὸ προσῆκον ἢ ἐκάστου

γίνοιτο χρήσις, ἢ δὲ παρατροπὴ τῆς ὀρθῆς περὶ τῶν ὄντων κρίσεως εἰς ἀφορμὴν κακῶν τὰ ἀγαθὰ περιήγαγεν. οἷον τί λέγω; τί γλυκύτερον τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἐνεργείας; ἀλλ' ὅταν ἡ ὄψις πάθους ὑπηρέτις γίνηται τοῖς τοιούτοις, τὸ ἐπ' εὐεργεσίᾳ γενόμενον αἴτιον κακοῦ γεγενῆσθαι λέγεται· ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὅτι κακῶς τῷ καλῷ τις χρῆσά μενος πάθος τὴν χρῆσιν ἐποίησεν. οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα παρὰ τοῦ θεοῦ ἔχει ἡ φύσις, ἐν τῇ προαιρέσει τῶν 5.440 κεχρημένων κεῖται ἢ καλῶν ἢ κακῶν ὕλη γενέσθαι. διὸ φησι· Τὰ σύμπαντα, ἃ ἐποίησε καλὰ ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καί γε σὺν τὸν αἰῶνα ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν. ὁ δὲ αἰὼν διαστηματικόν τι νόημα ὧν πᾶσαν δι' ἑαυτοῦ σημαίνει τὴν κτίσιν τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην. οὐκοῦν ἐκ τοῦ περιέχοντος ἅπαν τὸ ἐμπεριεχόμενον δείκνυσιν ὁ λόγος. πάντα οὖν ὅσα ἐν τῷ αἰῶνι γέγονεν, ἔδωκε τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ ἐπ' ἀγαθῷ ὁ θεός, ὥστε ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναθεωρεῖν δι' αὐτῶν τὸν ποιήσαντα. οἱ δὲ δι' ὧν εὐεργετήθησαν, διὰ τούτων ἐβλάβησαν τῷ μὴ κατὰ τὸ δέον ἐκάστω καὶ πρὸς τὸ λυσιτελοῦν ἀποχρήσασθαι. διὰ τοῦτο φησὶν· Ὅπως μὴ εὕρη ἄνθρωπος τὸ ποίημα, ὃ ἐποίησεν ὁ θεός, ὅπερ σημαίνει, ὅτι διὰ τοῦτο ἐπεκράτησεν ἡ ἀπάτη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὅπως μὴ ἐπιγνῶ τὸ ἀγαθὸν Ποίημα, ὃ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐπὶ τῷ τῆς ὠφελείας σκοπῷ, ἐν πᾶσι τοῖς γεγονόσιν ἀπ' ἀρχῆς τῆς κτίσεως καὶ μέχρι τῆς τοῦ παντὸς συμπληρώσεως οὐδενὸς ἐν τοῖς οὕσιν ὄντος κακοῦ· οὐδὲ γὰρ ἔχει φύσιν ἐξ ἀγαθοῦ κακόν τι φῦναι. εἰ δὲ ἀγαθὸς ὁ τῶν πάντων αἴτιος, ἀγαθὰ πάντως, ὅσα ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ὑπόστασιν ἔχει. 5.441 Εἶτα, Ἔγγων, φησὶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἐν αὐτοῖς, εἰ μὴ τοῦ εὐφρανθῆναι καὶ τοῦ ποιεῖν ἀγαθὸν ἐν ζωῇ αὐτοῦ. ἀνακεφαλαιοῦται τῷ λόγῳ τὰ εἰρημένα. εἰ γὰρ ἡ ἐν καιρῷ τῶν θείων ποιημάτων χρήσις τὸ καλὸν ὀρίζει τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, ἐν ἃν εἶη καλὸν ἢ διηνεκῆς ἐπὶ τοῖς καλοῖς εὐφροσύνη, ἥτις ἐκ τῶν ἀγαθῶν ἔργων γεννᾶται. ἢ γὰρ τῶν ἐντολῶν ἐργασία νῦν μὲν διὰ τῆς ἐλπίδος εὐφραίνει τὸν τῶν καλῶν προϊστάμενον ἔργων, μετὰ ταῦτα δὲ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα ἐκδεξαμένη ἀίδιον τοῖς ἀξίοις τὴν εὐφροσύνην προτίθησιν, ὅτε φησὶν ὁ κύριος τοῖς τὸ ἀγαθὸν πεποικῶσιν, ὅτι Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν. καὶ ὅπερ ἐστὶν ἡ βρῶσις καὶ ἡ πόσις τῷ σώματι, δι' ὧν συντηρεῖται ἡ φύσις, τοῦτο ἐστὶ τῇ ψυχῇ τὸ πρὸς τὸ ἀγαθὸν βλέπειν· καὶ τοῦτο ὡς ἀληθῶς δόμα ἐστὶ θεοῦ τὸ ἐνατενίζειν θεῷ. τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ νόημα, ὃ ἐν τοῖς ἐφεξῆς εἰρημένοις διερμηνεύεται. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· Καί γε πᾶς ἄνθρωπος, ὃς φάγεται καὶ πίεται καὶ ἴδη ἀγαθὸν ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, τοῦτο δόμα θεοῦ ἐστὶν. ὡς γὰρ ὁ ἄνθρωπος, φησὶν, ὁ σαρκώδης ἐν τῷ φαγεῖν καὶ πιεῖν τὴν ἰσχὺν ἔχει, οὕτως ὁ τὸ ἀγαθὸν βλέπων (ἀγαθὸν δὲ ἀληθινὸν ὁ μόνος ἀγαθὸς ἂν εἶη) δόμα 5.442 θεοῦ ἔχει ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ αὐτὸ τοῦτο τὸ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀεὶ βλέπειν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.